

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper

Magisteruppsats 30 hp | Sociologi | höstterminen 2013

Lånade resurser, ärvda poäng

– En studie om hur familjebakgrund och socialt kapital påverkar elevers betyg

Av: Olav Nygård

Handledare: Alireza Behtoui

Abstract

There is a well-known link between social background and educational achievements. Students whose parents have studied longer and have more prestigious work perform better. Research also suggests a connection between access to social capital and achievement in schools. However, this connection is little studied in Sweden. This study aims to fill this gap, while also inquiring into whether social capital is an equalizer or rather a factor that furthers societal divides. Following the theoretical development of Pierre Bourdieu, Nan Lin and others, I define social capital as the valuable resources – economic, cultural, social or other – that are only accessible through a person's social network. Using a stepwise multiple OLS-regression and data collected from 1234 Swedish students at the last term of compulsory school, I identify four sources of social capital connected with educational achievement: family, friends of the family, membership in voluntary organizations and the student's peers. The results indicate that greater access to social capital from any of these sources leads to greater academic achievements. A further analysis reveal that access to social capital from each of these sources depends on the student's social background. Students well educated parents and parents with more prestigious jobs have greater access to social capital. However, both second generation immigrants and girls within this study report greater access to social capital than their male, non-immigrant peers. This suggests that social capital can to some extent be an equalizer between groups, while it to a larger extent is a divider between classes.

Keywords: social capital, social reproduction, educational achievement, Swedish schools

Sammanfattning

Det finns en välkänd koppling mellan social bakgrund och framgång i skolan. Tidigare forskning visar också på ett samband mellan tillgång till socialt kapital och skolresultat. Med ett fåtal undantag, har denna koppling dock inte studerats i svenska förhållanden. Syftet med denna studie är att fylla denna kunskapslucka, och samtidigt undersöka om tillgången till socialt kapital förstärker eller utjämnar skillnader mellan elever med olika social bakgrund. Utifrån de teorier som utvecklats av bland andra Pierre Bourdieu och Nan Lin definierar jag socialt kapital som de värdefulla resurser – ekonomiska, kulturella, sociala eller andra – som är tillgängliga för individen genom hennes relationer till andra. Genom en OLS-regression gjord med data från 1234 svenska niondeklassare framträder fyra källor till socialt kapital vilka har en positiv påverkan på elevens betyg, nämligen familjesammansättning, familjens kontakter, elevens föreningsmedlemskap och elevens vänner. Resultaten tyder på att bättre tillgång till socialt kapital från någon av dessa källor leder till bättre studieresultat. En vidare analys visar att elever med mer välutbildade föräldrar och föräldrar med mer prestigefyllda arbeten har bättre tillgång till socialt kapital. Såväl flickor som elever vars föräldrar är födda i ett annat land har dock bättre tillgång till socialt kapital än andra elever. Detta indikerar att socialt kapital i viss mån kan vara en utjämnande faktor mellan grupper, samtidigt som det i större utsträckning förstärker skillnader mellan klasser.

Nyckelord: socialt kapital, social reproduktion, studieresultat, svenska skolor

Populärvetenskaplig sammanfattning

Det finns ett välkänt samband mellan social bakgrund och framgång i skolan. Elever vars föräldrar är välutbildade och har prestigefyllda och välavlönade arbeten får ofta högre betyg än sina klasskamrater. I internationell forskning har det också framkommit ett samband mellan tillgång till socialt kapital och betyg. Dessa studier är dock främst gjorda i andra länder än Sverige.

Många forskare menar att tillgång till socialt kapital kan kompensera för att en individ har sämre tillgång till pengar, utbildning eller annat som hon behöver. I Sverige är utbildning i stort sett avgiftsbefriad. Dessutom är skillnaden mellan rika och fattiga mindre här än i många andra länder. På grund av dessa skillnader är det svårt att veta om sambandet mellan socialt kapital och betyg också finns i Sverige.

Syftet med denna uppsats är att se om den koppling som rapporterats från andra länder också återfinns i Sverige. Dessutom vill jag undersöka om tillgången till socialt kapital ökar eller minskar den sociala bakgrundens påverkan.

Olika forskare har definierat socialt kapital på olika sätt. Jag definierar socialt kapital som de värdefulla resurser – pengar, kunskap, åsikter, stöd med mera – som bara är tillgängliga för en individ genom hennes relationer till andra. Det sociala kapitalet kan ha flera källor. I denna uppsats använder jag fyra olika: familjen, familjens vänner, de föreningar eleven är med i och elevens vänner.

Genom en sambandsanalys gjord med data från 1234 svenska niondeklassare, visar jag att tillgång till socialt kapital har en positiv påverkan på elevens betyg. En vidare analys visar att tillgången till de olika formerna av socialt kapital direkt eller indirekt beror på elevens sociala bakgrund. Elever vars föräldrar är välutbildade och har välavlönade och prestigefyllda arbeten, har också bättre tillgång till socialt kapital. I resultaten sticker dock två grupper ut: flickor, som har bättre tillgång till socialt kapital än pojkar, och elever vars föräldrar är födda i ett annat land, som har bättre tillgång till socialt kapital än såväl de elever som själva har invandrat som de elever vars föräldrar är födda i Sverige. Detta indikerar att tillgången till socialt kapital i viss mån kan jämna ut skillnader mellan grupper. Samtidigt innebär kopplingen mellan föräldrarnas yrke respektive utbildningsnivå och tillgången till socialt kapital, att det sociala kapitalet också förstärker skillnader mellan sociala klasser.

Tack till
Alireza Behtoui
Odd Nygård
Karin Nygård
Danuta Lindekrantz

Era råd och idéer, tålmodiga lyssnande när jag kört fast och outtröttliga hjälp att komma loss igen gjort denna uppsats långt mycket bättre än jag kunnat göra ensam.

Innehåll

Inledning	1
Bakgrund	1
Syfte & Frågeställning	3
Disposition	5
Teori	6
Olika former av kapital.....	6
Definition av socialt kapital.....	9
Utbildning, kulturellt kapital och humankapital	9
Den andra parten	10
Sammanhållna familjer	12
Familjens kontakter.....	12
Föreningar	14
Vänner.....	15
En teoretisk modell	17
Tidigare forskning	19
Klass och resultat	19
Kön och skolresultat.....	20
Etnicitet och utbildning.....	21
Socialt kapital och utbildning.....	22
Klass-strategier, socialt kapital och utbildning.....	23
Vänner och skolresultat.....	24
Socialt kapital och utbildning i Sverige	25
Fördelningen av socialt kapital	27
Material	28
Metod	30
Förutsättningar för OLS-regression.....	30
Genomförande.....	32
Presentation.....	32
Operationaliseringar	33
Betyg	33
Familjens socioekonomiska status.....	34
Föräldrarnas utbildning	34
Föräldrarnas yrke.....	34
Demografiska variabler	35
Kön.....	35
Etnicitet (ONW1 och ONW2)	35
Mått på socialt kapital.....	37

Sammanhållen familj	37
Familjens kontakter	38
Föreningar.....	39
Elevers vänner	40
Resultat	41
Social bakgrund, socialt kapital och betyg	42
Föräldrarnas yrke och utbildning.....	44
Kön.....	44
Invandrarbakgrund	44
Sammanhållen familj	45
Familjens kontakter	45
Föreningar.....	45
Elevers vänner	46
Fördelningen av socialt kapital	47
Sammanhållen familj	47
Förekomsten av inflytelserika kontakter	49
Förekomsten av institutionaliserat socialt kapital.....	51
Vännernas attityd till utbildning	53
Analys.....	54
Socialt kapital och betyg	55
Resurser och avstånd.....	56
Socialt kapital som utjämnande eller förstärkande faktor	58
Social bakgrund och socialt kapital.....	58
Socialt kapital i olika former	60
Kön, härkomst och socialt kapital.....	61
Grupptillhörighet och klasstillhörighet	62
En reviderad teoretisk modell för fördelning av socialt kapital.....	64
Diskussion.....	66
Uppslag för framtida forskning	68
Referenser	70
Bilagor	76
Bilaga 1: Svarsfrekvens och spridning för inkluderade variabler	76
Bilaga 2: Föreningar	78
Bilaga 3: Residualredovisning	79

Inledning

Att förstå utbildningssystemet är en väsentlig del i förståelsen av ett modernt västerländskt samhälle (Broady 2008; Ball 2003). Det är i skolan som den nya generationen socialiseras in i samhället; det är här grunden läggs för deras framtida levnadsbana. Nittonhundratalet har sett ett starkt meritokratiskt ideal, alltså en idé om att kompetenser och utbildning ska ges företräde framför nedärvda privilegier. Den som studerar flitigt ska belönas. Samtidigt spelar individens sociala bakgrund stor roll för hennes möjligheter att lyckas. Detta gäller inte minst i skolan.

Genom en ökad valfrihet i skolan, i Sverige i form av skolpeng och friskolereformer, kombinerad med en ökad skiktning mellan skolor med högre status och bättre resultat samt andra med lägre status och sämre resultat blir elevens betyg i ökad grad beroende av föräldrarnas förmåga att välja rätt. Denna förmåga är i sin tur starkt beroende av kunskap och ambitioner, men också av tillgängliga resurser. En investering i tid och ansträngning är bara möjlig för den som inte måste ägna denna tid och ansträngning åt att få det ekonomiska att gå ihop. På så sätt blir elevens förmåga och arbete underordnad föräldrarnas resurser och ambitioner (Brown 1990).

Det är således inte konstigt att elever i dagens skola går i högre utsträckning i klasser med barn som liknar dem själva vad gäller socioekonomisk bakgrund, än de barn som gick i skolan för 20 år sedan (Lind 2009). Ojämligheten i utbildningssystemet har alltså långt ifrån försvunnit – snarare verkar den återigen öka (Ball 2003). Det tycks som om en säregen historisk period går mot sitt slut: att ordningen återställs. Istället får elevernas individuella förutsättningar större genomslag. Men vilka förutsättningar är då avgörande?

Denna uppsats ska handla om två sådana förutsättningar, nämligen social bakgrund och socialt kapital. Att barn från en privilegierad bakgrund lyckas genomsnitt bättre i skolan än andra barn, är väl förankrat i forskning. Att den sociala bakgrunden har en påverkan, torde således vara klart. Det sociala kapitalets roll, däremot, är långt ifrån lika känd.

Bakgrund

Alla föds inte lika. Omständigheter som uppväxtmiljö och familjens tillgängliga resurser gör att vissa individer redan från början av livet har ett försprång relativt andra. När det gäller utbildning är den kanske viktigaste skillnaden att olika individer så att säga har med sig olika mycket relevant kunskap hemifrån. För den som går in i systemet med mer relevant kunskap

är kostnaden – mätt i tid och ansträngning – för att nå akademisk framgång lägre än för den som har mindre relevant kunskap till att börja med. Är avståndet mellan den nuvarande positionen och den önskade framtida positionen tillräckligt stor, finns risken att kostnaderna aldrig kommer vägas upp av vinsterna. Investeringen att läsa vidare, med allt vad det innebär, riskerar att aldrig betala av sig. Beroende på utgångsläge kommer alltså olika individer tendera att passera genom utbildningssystemet i olika banor, som när ljusstrålar bryts i en prisma. På så sätt kan ojämlikheter mellan grupper komma att bestå, snarare än utjämnas med tiden (Loury 1977).

Skolan lär också elever att acceptera en rangordning baserad på akademiska meriter, till exempel i högutbildade och lågutbildade eller efter betygsbokstäver. När eleven söker högre utbildningar eller arbeten används betyget som ett objektiva och opartiska mått på hennes prestationer och duglighet. Men eftersom chansen till ett högt betyg är större för vissa och mindre för andra, är betyget i sig inte opartiska. De akademiska meriterna förvandlar därmed ett samhälleligt problem – att klass, kön, etnicitet med mera leder till skilda förutsättningar att lyckas – till ett individuellt bekymmer (Bourdieu & Passeron 2008).

Samtidigt visar 1900-talet att skolan kan rymma en utjämnande potential (Frykman 1998). I skolan lär eleven känna andra, kanske med andra förutsättningar. Under lektionerna får hon tillfälle att odla talanger som annars kanske förblivit fördolda, vilka förhoppningsvis kan göra hennes framtid ljusare än den annars hade blivit. Men framförallt är skolan obligatorisk för alla, och äger rum under en tid i livet då individen är ytterst formbar. Skolan har således en unik möjlighet att låta individen lösgöra sig från sin sociala bakgrund och bli något annat än hennes föräldrar före henne.

Den sociala reproduktion och de plötsliga möjligheter till klassresa som utbildningssystemet erbjuder är dock inget som eleven möter ensam, utan tillsammans med vänner, föräldrar och bekanta. Alla aspekter av människors liv är inbäddade i sociala nätverk som individen formar tillsammans med andra. Och dessa relationer påverkar i sin tur i alla aspekter av individens liv, både som hinder och möjligheter (jfr Flap 2004). Idén om socialt kapital utgår från just detta: att individens kontakter kan bidra med värdefulla resurser med vars hjälp hon kan åstadkomma sådant som annars vore svårt eller omöjligt (Field 2003). Till exempel att lyckas i skolan, med eller mot alla odds.

Som så många fenomen, har socialt kapital två sidor. Å ena sidan har det en hoppfull konnotation: om andras resurser kan fungera som ett substitut när individens resurser inte

räcker till kan utbildningssystemets reproduktionsspiral brytas, eftersom en individ kan få tillgång till sådant som hennes klassposition inte vanligtvis medger tillgång till.

På samma vis som det sociala kapitalet kan erbjuda möjligheter för somliga, kan det innebära hinder för andra. De som har höga socioekonomiska positioner kan dessutom tänkas ha mer inflytelserika kontakter. För dem kan det sociala kapitalet innebära ett dubbelt försprång framför familjer med lägre social position, eftersom de senare både har sämre tillgång till egna resurser och sämre tillgång till resurser genom sitt nätverk (jfr Portes 1998). För att teckna en rättvisande bild av socialt kapital är det viktigt att ha båda aspekterna i åtanke. Det sociala kapitalet är ett tveeggat svärd, både ett hot och ett löfte. Och det är om de sociala resursernas betydelse för niondeklassares skolresultat som denna uppsats ska handla.

Syfte & Frågeställning

Socialt kapital är de resurser som finns tillgängliga för individen genom hennes nätverk av kontakter och relationer. Tidigare forskning visar att tillgång till socialt kapital kan ha en positiv påverkan inom en mångfald olika områden av individens liv, bland annat skolgång (Field 2003). Mycket av den forskning som gjorts inom området har dock haft klara begränsningar. Till exempel har de datamaterial som använts ofta varit framtagna för andra ändamål än att studera socialt kapital (jfr Dika & Singh 2002), eller innehållit teoretiska begränsningar (Guðmundsson & Mikiewicz 2012). Därför är det svårt att göra generella påståenden om hur och på vilket vis socialt kapital påverkar elevens möjligheter att lyckas i skolan. Ur ett svenskt perspektiv försvåras generaliseringar dessutom ytterligare av att resultaten nästan undantagslöst hämtade från andra länder.¹

Genom att stödja mig på en modern teoretisk utveckling i Pierre Bourdieus och Nan Lins efterföljd och ett material särskilt framtaget för att undersöka förhållandet mellan socialt kapital och skolbetyg i Sverige² är min förhoppning att denna uppsats skall bidra till att fylla denna kunskapslucka. I en internationell jämförelse utmärker sig Sverige genom relativt små sociala klyftor och god social rörlighet. De svenska skolorna är i huvudsak avgiftsfria, även de som drivs av enskilda huvudmän. Dessutom är prestigeskilnader mellan lärosäten inte lika tydligt markerade som i den engelskspråkiga världen. Därför är det osäkert om sambandet

¹ I skrivandes stund finns egentligen bara en svensk studie på kopplingen mellan socialt kapital och elevers betyg (Jonsson 2001). Dessutom finns ett fåtal studier inom närliggande områden, till exempel Johansson, Andersson (2012) och Behtoui (2006 mfl.). Dessa presenteras mer utförligt i avsnittet tidigare forskning.

² Materialet har generöst gjorts tillgängligt genom Alireza Behtouis försorg.

mellan socialt kapital och framgång i skolan återfinns även här, och i sådana fall i vilken utsträckning. Utan ett Ivy League eller Oxbridge, minskar kanske betydelsen av inflytelserika kontakter som kan skriva rekommendationsbrev eller på annat vis göra elevens väg genom utbildningssystemet smidigare och mer framgångsrik. I denna uppsats ska jag således undersöka om de samband mellan socialt kapital och studieresultat som rapporterats från andra länder, också återfinns i Sverige.

Sambandet mellan socialt kapital och studieresultat kan emellertid också ses som ett exempel på ett mer allmänt fenomen: att tillgång till en sorts resurser påverkar individens möjligheter att forma och tillskansa sig nya resurser (jfr Bourdieu 1986; Lin 2001). Syftet med denna uppsats är således att undersöka hur socialt kapital och social bakgrund samverkar och motverkar varandra i formandet av resurser, genom att studera hur socialt kapital och social bakgrund påverkar niondeklassares betyg.

För att göra detta kommer jag inrikta mig på två huvudspår. *För det första* kommer uppsatsen undersöka i vilken utsträckning svenska niondeklassares betyg påverkas av deras tillgång till, eller brist på, socialt kapital. Som ett led i detta kommer jag också undersöka vilken eller vilka former av socialt kapital som är av betydelse. Totalt kommer tillgången till fyra former, eller bärare, av socialt kapital studeras: elevens familj, familjens kontakter, föreningar eleven är medlem i och hennes vänner.

Uppsatsens första frågeställning är således: *I vilken form och i vilken utsträckning påverkar tillgången till socialt kapital svenska niondeklassares resultat i skolan?*

Därefter kommer uppsatsen gå över till att undersöka vilka faktorer som påverkar elevens tillgång till socialt kapital. Således kommer jag, *för det andra*, skissera en modell över vad som påverkar tillgången till relevant socialt kapital, och på vilket sätt denna påverkan sker. För att göra detta kommer jag undersöka inbördes samband mellan social bakgrund och olika former av socialt kapital. Som ett led i detta kommer jag också undersöka om tillgången till en form av socialt kapital påverkar tillgången till andra former av socialt kapital, och i sådana fall vilka former som påverkar varandra. Genom att klarlägga dessa samband, hoppas jag kunna bidra till en ökad förståelse om hur socialt kapital bidrar till eller motverkar social reproduktion.

Därmed blir uppsatsens andra frågeställning: *Vilka faktorer påverkas svenska niondeklassares tillgång till socialt kapital? Vilken eller vilka former av socialt kapital påverkas?*

Disposition

I kapitlet **teori** presenterar jag uppsatsens teoretiska grund. Här presenteras de olika kapitalformer som kommer diskuteras i denna uppsats – ekonomiskt kapital, kulturellt kapital, humankapital och socialt kapital. Eftersom olika forskare och teoretiker har använt begreppet socialt kapital på olika sätt ger jag en kort översikt över de två huvudinriktningarna, innan jag definierar vad jag menar med socialt kapital i denna uppsats. Därefter diskuteras fyra källor till socialt kapital: familjen, familjens vänner, elevens föreningsmedlemskap och elevens vänner. Kapitlet avslutas med en teoretisk modell som illustrerar sambandet mellan social bakgrund, socialt kapital och elevens betyg.

Efter teorikapitlet, följer ett kapitel där jag redogör för **tidigare forskning**. Kapitlets inleds med en översikt över forskning på sambanden mellan klass, kön, etnicitet och betyg. Merparten av kapitlet ägnas dock åt forskning på sambandet mellan socialt kapital och skolresultat, såväl som forskning på fördelningen av socialt kapital. Här presenteras vad tidigare studier rapporterat från Sverige.

Därefter kommer ett kort kapitel där uppsatsens **material** presenteras tillsammans med dess styrkor och svagheter, följt av ett kapitel om den **metod** som använts för att analysera materialet. Eftersom jag använder statistiska analyser – OLS-regression och logistisk regression – ger jag en kort översikt över vad som menas med dessa metoder, när de är användbara och hur resultaten ska tolkas.

Datamaterialet, metoden och den bakomliggande teorin knyts samman genom **operationaliseringar**. Med detta menas hur ett abstrakt och teoretiskt begrepp som exempelvis socialt kapital görs konkret och mätbart. Eftersom resultaten är helt beroende av om måtten jag använt är rimliga eller inte, och huruvida de är tydligt kopplade till de teoretiska begreppen eller inte, ägnas ett kapitel åt en detaljerad genomgång av just detta.

I **resultat**-kapitlet presenteras först en resultatet av en stegvis multipel regressionsanalys, som undersöker sambandet mellan social bakgrund, socialt kapital och elevens betyg. Resultaten indikerar att en modell som tar hänsyn till socialt kapital har en påtagligt bättre förklaringsstyrka än en modell som enbart tar hänsyn till elevens klass, kön och etnicitet. Kapitlet avslutas med en presentation av resultaten från fyra regressionsanalyser som undersöker fördelningen av socialt kapital.

När resultaten således har presenterats ägnas ett kapitel åt **analys** av resultaten. Här jämförs uppsatsens resultat med vad tidigare forskning kommit fram till. Eftersom resultaten pekar på

att sambandet mellan social bakgrund, socialt kapital och elevens betyg är mer intrikat än vad jag först antagit, revideras den teoretiska modellen som jag ställde upp i teoridelen.

I den avslutande **diskussionen**, slutligen, sammanfattar jag fram uppsatsens viktigaste punkter innan jag lyfter fram några frågetecken som uppkommit längs vägen och föreslår ämnen för framtida forskning.

Teori

Inom forskningen om socialt kapital finns för närvarande två konkurrerande teoretiska utgångspunkter. I detta kapitel kommer jag ge en kort översikt av dessa två teoribildningar, och hur de definierar och använder begreppet socialt kapital såväl som andra former av kapital. Efter detta presenterar jag min teoretiska utgångspunkt och definierar hur jag använder begreppet socialt kapital i denna uppsats: som resurser som endast finns tillgängliga för individen genom hennes relationer med andra. Kapitlet fortsätter med en mer ingående diskussion av olika ”bärare” av socialt kapital som kan vara av betydelse för elevens möjligheter att lyckas i skolan: elevens familj, familjens vänner, föreningar och elevens vänner. Avslutningsvis presenteras en teoretisk modell som schematiskt visar det hypotetiska sambandet mellan social bakgrund, socialt kapital och skolresultat.

Olika former av kapital

Vilka ekonomiska tillgångar en individ har påverkar de flesta aspekter av hennes liv. Den som är välbeställd kan äta gott och näringsriktigt, klä sig varmt och moderriktigt, köra en säker bil och låta sina barn växa upp i trygga och fina kvarter. Den som däremot har knappare ekonomiska medel måste i större utsträckning kompromissa. De ekonomiska tillgångarna har en stor betydelse för vad som är möjligt och vad som är omöjligt. Samtidigt är tillgången till ekonomiskt kapital långt ifrån det enda av betydelse. Så har en välutbildad individ ofta försteg framför en utbildad eller en individ med många vänner framför en med få, allt annat lika. Brister i en form av tillgångar kan till viss del vägas upp av större tillgång en annan form.

För att förstå hur olika tillgångar påverkar individens liv, måste man ta hänsyn till fler former av kapital än bara det ekonomiska. Enligt Pierre Bourdieu (1986) är det framförallt tre former av kapital som är av vikt: ekonomiskt kapital, kulturellt kapital och socialt kapital.

Ekonomiskt kapital är den typ av tillgångar vi vanligtvis förknippar med begreppet kapital. Det består av pengar och de saker som kan omvandlas i pengar (jfr de Soto 2004). Det ekonomiska kapitalet är det ackumulerade och materiella resultatet av arbete, och kan i sin tur

direkt omvandlas till arbete (Bourdieu 1986). Tillgång till ekonomiskt kapital är ofta förknippat med en hög position i den sociala hierarkin. Det finns dock de som har en upplyft position i samhället som inte enbart beror på hennes ekonomiska tillgångar. Konstnärer, forskare och politiker kan exempelvis ha en mycket hög social ställning, utan att för den sakens skull tillhöra de mest välbetalda i landet. Detta beror, enligt Bourdieu, på deras tillgång till kulturellt kapital (Bourdieu 1986). Kulturellt kapital består av individens smak, åsikter, bildning, språk och akademiska meriter. Genom dessa tillgångar visar individen sin förståelse för den dominerande kulturen. Genom tillgång till kulturellt kapital vinner individen acceptans och tillskrivs en högre prestige. På så sätt kan kulturellt kapital omvandlas till ekonomiskt kapital.

Att tillgodogöra sig kulturellt kapital är en tidsödande process, eftersom det involverar ett accepterande av andras tankemönster – till exempel vilka toner som klingar väl tillsammans eller vilka skämt som är opassande och plumpa och vilka som är vitsiga och spirituella. Att tillgodogöra sig kulturellt kapital innebär alltså att underkasta sig ett kulturellt godtycke,³ eller ett symboliskt våld (Bourdieu & Passeron 2008). Den som redan från unga år är präglad av den dominerande kulturen kommer ha större chanser att lyckas tillgodogöra sig undervisningen i skolan, eftersom avståndet mellan det kulturella godtycke som skolan står för och det kulturella godtycke som eleven fått hemifrån är mindre. Överföringen av kulturellt kapital mellan generationer är alltså av stor betydelse för återskapandet av den sociala ordningen. Eftersom mycket av denna överföring sker i hemmet blir skolans roll till stor del sorterande, alltså att legitimera redan befintliga skillnader i socialisering i det dominerande kulturella godtycket genom att förknippa det med titlar, poäng och diplom.

Slutligen finns de vars framgång till stor del beror på deras inflytelserika vänner och kontaktnät, ärvda titlar eller medlemskap i exklusiva klubbar. Dessa personers främsta tillgång är socialt kapital. En individs tillgång till socialt kapital bör, enligt Bourdieu, förstås som ”the size of the network of connections he can effectively mobilize and on the volume of the capital (economic, cultural or symbolic) possessed in his own right by each of those to whom he is connected” (Bourdieu 1986, p. 249). Liksom det kulturella kapitalet kan socialt

³ Kulturellt godtycke innebär inte något slumpmässigt eller ens något som beror av individuella preferenser, utan pekar på den kunskap som inte är objektivt eller logiskt ”sann”. Sådan kultur, till exempel vilka osynliga krafter vi ska tro på och bäva inför, är godtycklig i den betydelsen att olika människor på olika platser och vid olika tider funnit olika svar på den frågan. Alla delar av utbildningssystemet innehåller element av sådant godtycke, vilket till exempel visar sig i vilka kunskaper och färdigheter som premieras och vilka som ses som mindre värdefulla.

kapital under vissa omständigheter omvandlas till ekonomiskt kapital. Historiskt har detta till exempel synts i särskilda adelsprivilegier, men det kan också röra sig om arbeten som tillsätts genom informella kanaler.

Pierre Bourdieus uppdelning i ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital är dock långt ifrån hegemoniskt. En konkurrerande förklaringsmodell⁴ för utbildning är teorin om humankapital, vilken ursprungligen utvecklades av Gary S Becker (Becker 1962). Precis som Bourdieu utgår Becker från ekonomiskt kapital. Däremot ser inte Becker på samma sätt utbildningssystemet som en del i den sociala reproduktionen, utan fäster tonvikten vid de ekonomiska fördelar som väntar en individ som utbildar sig. En välutbildad, frisk och stark individ kan utföra mer eller bättre arbete, vilket gör att hon kan begära högre lön och mer kvalificerade arbetsuppgifter. Att studera, att äta sunt, sova gott och motionera är att investera i sig själv. Detta, menar Becker, är humankapital (Becker 1962).

Humankapitalteorin förändrade i grunden förståelsen av den ekonomiska verkligheten, eftersom den innebar att även arbetaren hade ett kapital som hon kunde investera och investera i – sin egen kropp och kompetens (Lin). Därigenom blev gränsen mellan kapitalister och arbetare mer otydlig. Dessutom kunde modellen användas för att förklara social mobilitet, alltså hur det kom sig att vissa individer lyckades lämna sin sociala bakgrund.

Humankapitalteorin innehöll dock en svårförklarlig komponent, nämligen att vissa elever lyckades bättre i skolan än andra. Efter en serie undersökningar av skolresultat i USA, drog James S. Coleman slutsatsen att det som skilde elever som lyckades från elever som misslyckades i skolan var att de var inbäddade i socialt nätverk med starka normer (Coleman 1988). Dessa nätverk uppmuntrade eller sanktionerade beteenden hos eleverna. Täta band mellan elever, lärare och föräldrar i grannskapet medförde att eleverna var mer motiverade att prestera väl och – när motivationen tröt – inte vågade skolka eller bete sig illa eftersom sådant beteende skulle rapporteras och straffas. Sådana aspekter av sociala relationer som underlättar individens agerande, kallade Coleman för socialt kapital.

Colemans definition av socialt kapital har i efterhand blivit kritiserad för att vara i det närmaste tautologisk (jfr Lin 2001; Field 2003; Portes 1998). I och med att begreppet definieras utifrån sin effekt istället för sitt innehåll, kan allt och inget passa in i definitionen. I

⁴ De två modellerna har i allt väsentligt utvecklats samtidigt och parallellt. Att Bourdieus tredelning presenteras först beror således på att denna har en mer central roll i denna framställning, inte att den på något vis föregår Beckers teori.

Colemans efterföljd har dock en annan och mer precis definition växt fram, mycket tack vare en serie välciterade böcker och artiklar av Robert D. Putnam. Enligt denna definition är socialt kapital de normer av ömsesidighet och tillit som möjliggör kollektivt handlande (jfr Putnam 1993; Woolcock 2001; Ostrom & Ahn 2003).

Definition av socialt kapital

För närvarande finns alltså två vitt skilda definitioner av begreppet socialt kapital.⁵ Beroende på vilken av dem man använder, kommer ens förståelse av socialt kapital se radikalt annorlunda ut (Guðmundsson & Mikiewicz 2012). Denna uppsats kommer utgå från den tradition som har sitt ursprung hos Pierre Bourdieu, och som senare vidareutvecklats av bland andra Nan Lin (2001).

När jag i det följande skriver socialt kapital menar jag således *de värdefulla resurser - ekonomiska, kulturella, sociala eller andra – som en individ inte själv förfogar över men kan dra nytta av genom sina relationer med andra* (för liknande definitioner av socialt kapital, se exempelvis Stanton-Salazar 2001; Flap & Völker 2004; Erickson 2004; Behtoui 2006). Det som skiljer socialt kapital från andra former av kapital är inte resursens karaktär, utan dess position. Det sociala kapitalet är de resurser som finns inbäddade i en individs sociala nätverk. Individen själv kan inte få tillgång till dessa resurser, utan hon måste förlita sig på sina vänners benägenhet att ge den till ”låns” (Lin 1982 s. 132; Flap 2004 s. 5). Genom sådana ”lånade” resurser kan individen åstadkomma sådant som annars vore svårt eller till och med omöjligt (Field 2003).

Utbildning, kulturellt kapital och humankapital

Som nämnts ovan gör de två teoretiska traditionerna också skillnad på om utbildning skall ses som en investering i sin personliga kompetens (Becker 1962), eller som ett inkorporerande av det dominerande kulturella godtycket (Bourdieu & Passeron 2008). Åtskillnaden följer emellertid inte med nödvändighet användandet av socialt kapital, eftersom det inte finns något

⁵ De två ideriktningarna verkar ännu så länge inte vara på väg att mötas i en gemensam konsensus. Portes skriver (1998, s. 6) ”Despite these differences, the consensus is growing in the literature that social capital stands for the ability of actors to secure benefits by virtue of membership in social networks or other social structures”. Ungefär samtidigt skriver Michael Woolcock (2001, s. 8f): “There is an emerging consensus on the definition of social capital, one built on an increasingly solid empirical foundation, and it is as follows: social capital refers to the norms and networks that facilitate collective action.” Vad som ses som konsensus beror alltså på betraktningens vinkel.

i definitionerna av humankapital eller kulturellt kapital som knyter dem till en särskild förståelse av socialt kapital.

I denna uppsats kommer jag varken ta ställning för kulturellt kapital eller humankapital. Istället kommer jag placera mig däremellan – medveten såväl om att utbildning är en investering i kunskap och kompetenser som att värdet av dessa kunskaper och kompetenser till del beror på kulturellt godtycke; att utbildningssystemet såväl innehåller en möjlighet till social rörlighet som en sorterande och reproducerande aspekt. När jag i det följande skriver om elevens utbildning, skolresultat eller framgång i utbildningssystemet, menar jag alltså utbildning, resultat och framgång både som humankapital och som kulturellt kapital. Ett högt betyg är både ett tecken på bemästrade kunskaper och ett uttryck för en kulturell värdering av elevens kompetenser. Därmed är kompetens och värderingen av denna kompetens så tätt sammanvävda att de åtminstone för denna uppsats syfte är oskiljaktiga.

Den andra parten

För att inneha socialt kapital måste individen ha relationer med andra. Det är dessa andra – inte individen själv – som är källan till hennes fördelar. Vilka fördelar den andra parten kan erbjuda varierar dock från kontakt till kontakt. Somliga kontakter har mycket resurser och delar dem gärna, andra har färre resurser eller delar dem mer ogärna. I vilken mån en vän, släkting eller kontakt är en källa till socialt kapital beror således på vilka resurser hon förfogar över och huruvida hon är villig att dela med sig av dem eller ej. För att analysera individens tillgång till socialt kapital måste först båda dessa aspekter preciseras.

Enligt Alejandro Portes (1998) finns det två huvudsakliga förklaringsmodeller till varför kontakten väljer att hjälpa individen. Den första förklaringsmodellen innebär att källan gör vad hon uppfattar som sin moraliska skyldighet när hon bistår individen. Dessa moraliska normer är ofta resultatet av en tidigare socialisering, men de kan också växa fram genom sympati med andra i liknande situation och med liknande upplevelser (Portes 1998).

Den andra typen av motivationer är instrumentell, vilket innebär att kontakten utgår från att hon kommer få något i gengäld. Genom att ta emot det stöd som kontakten erbjuder hamnar individen i skuld, och måste därefter kämpa för att betala igen den. Denna återbetalning fungerar inte som en vardaglig ekonomisk transaktion, eftersom återgåldandet inte specificeras vare sig när det gäller förfallodatum eller valuta. Till exempel kan det som förväntas i gengäld kan vara något så abstrakt som uppskattning eller sammanhållning. Det är också tänkbart att avsändaren agerar instrumentellt, men inte utifrån kunskap om mottagarens

benägenhet att återgälda gåvan, utan för att hon förväntar sig att hennes handling kommer uppmärksammas av gruppen vilket kommer erbjuda henne högre status, ära och uppskattning (Portes 1998). I ett sådant utbyte är det gemenskapen som står för återbetalningen, eller åtminstone som garant för den – den som bryter mot gemenskapens regler kan riskera att uteslutas. Dessa två huvudlinjer – pliktuppfyllelse och instrumentella överväganden – kan sägas följa sociologins oversocialiserade syn på mänskligt beteende respektive ekonomins undersocialiserade syn (Portes 1998).

I verkligheten är det emellertid troligt att dessa motiv kan uppträda i blandformer, så att en individ delvis gör vad hon känner är hennes plikt och delvis tänker sig att hon kommer bli återgäldad så småningom, eller att hon agerar instrumentellt och att en del av ”återbetalningen” är hennes personliga känsla av att ha uppträtt moraliskt riktigt.

Överföringen av socialt kapital kan då också förstås som ett status-beviljande, alltså att kontakten frivilligt gör individen till viljes (Kemper 1990). På så sätt får hon inte bara en hållhake för framtiden, eller en känsla av moralisk rättfärdighet, utan också en positiv och stärkande känsla som kommer av den sociala interaktionen (jfr Collins 1990).

Det sociala tvång, den moraliska plikt, ömsesidighet och medkänsla som gör att en individ hjälper en annan finns främst bland individer som umgås ofta och nära. Om relationen dessutom är institutionaliserad på något vis – förälder-barn, föreningsledare-medlem, klasskamrater osv. – ökar chansen att parterna hjälper och stöttar varandra.

Hur beredvilliga individens kontakter än är, är deras möjligheter att hjälpa emellertid kraftigt beroende av vilka resurser de har tillgång till eller makt över. För en undersökning av socialt kapital räcker det alltså inte med att veta hur många och goda vänner individen har, utan *vilka* som är hennes vänner. Denna förståelse utgår i sin tur från vilka resurser som är relevanta, och vilka individer som kan tänkas ha bäst tillgång till dem (jfr Erickson 2004). Även om det finns en stor mängd resurser som kan vara av nytta för eleven och vilka resurser som gör mest nytta beror på individuella behov, är de mest betydelsefulla sociala resurserna generellt sätt de samma som varit mest gynnsamma som privata resurser: ekonomiskt kapital, inflytande och kunskap (jfr Lin 1999).

Fördelningen av resurser följer i stort samhällets övergripande socioekonomiska stratifiering. Ju högre upp i den sociala hierarkin eller i ett nätverks hierarki en individ är placerad, desto mer socialt kapital kan hon tänkas erbjuda. En individ på en högre socioekonomisk position har en mer strategisk position i nätverket, och därmed en bättre tillgång till och kontroll över

flödet av information och andra resurser (jfr Burt 2003). En sådan individ har alltså inte bara bättre tillgång till egna resurser, utan också större makt över andras. En hög chef kan exempelvis ha kontakt med underchefer i olika städer eller till och med länder, vilka förväntas rapportera upp till henne. Som jämförelse har en avdelningschef bara kontakt med hennes medarbetare och chef på det lokala kontoret.

Analysen av socialt kapital kräver alltså både kunskap om relationens art och dess innehåll. I denna uppsats kommer jag utgå från tre huvudsakliga former av socialt kapital: familjens vänner, de föreningar eleven är med i och elevens vänner. Vid sidan av dessa inkluderas familjens sammansättning som en fjärde form. Genom uppdelningen i vänner, familj och föreningar är relationernas art given a priori. Vänskap innebär frekvent och nära umgänge; familj och föreningar dessutom institutionaliserade relationer. Däremot säger kategorierna i sig inget om vilka som ingår och på vilket sätt de kan tänkas påverka elevens betyg. Detta – relationernas innehåll – presenteras mer ingående nedan.

Sammanhållna familjer

En första form av socialt kapital kan sägas rymmas inom familjen, och har att göra med familjens sammansättning. En sammanhållen familj, alltså en familj där barnen lever med båda sina föräldrar, är bättre på att överföra värderingar, kunskap, stöd och andra resurser än familjer där bara en eller ingen av föräldrarna är närvarande (Coleman 1988; 1990; Portes 1998; Jonsson 2001). Närvarande föräldrar är helt enkelt bättre på att förmedla information, stöd och resurser än frånvarande föräldrar, och föräldrar som lever tillsammans kan agera enhetligt och koordinerat på ett sätt som är svårt för föräldrar som lever isär. En sammanhållen familj kan alltså i sig vara en form av socialt kapital.

Familjens kontakter

En andra form av socialt kapital kommer från familjens vänner och kontakter. Eftersom eleverna ännu inte inlett sin yrkesbana och bara är i den akademiska karriärens början, är det troligt att merparten av de värdefulla kontakter som omger dem är släkt eller vänner till deras föräldrar. Dessa kontakter, föräldrarnas eller familjens kontakter, kan vara stor betydelse för elevens chanser att lyckas i skolan. Det är helt enkelt dessa vuxna personer som i stor utsträckning är de som kan tänkas erbjuda familjen hjälp, råd, information och andra resurser som familjen inte själva har tillgång till.

De resurser som familjens kontakter förmedlar är ibland manifesta, som när en vän ger rekommendationer och råd, lånar pengar, ger en gåva, eller erbjuder hjälp och känslomässigt

stöd. Men de kan också vara latent, som när en framgångsrik vän berättar om vilken skola hon gick i eller vilka karriärval hon gjort. En betydelsefull del av dessa latent resurser, består i attityder och värderingar. De attityder som familjens vänner förmedlar handlar bland annat om vad i livet som är åtråvärt, till exempel huruvida utbildning är viktigt eller något för andra (Sewell et al. 1969). Genom en konstant ström av medvetna eller omedvetna värdeomdömen, och genom att föräldrarna jämför sig själva och det liv de lever med sina vänner och deras liv, bidrar vännernas åsikter till att forma familjens attityder och värderingar. Om attityderna är starkt positiva till utbildning och föräldrarna känner omgivningens stöd, sätter de upp högre mål för sina barn (Roth & Salikutluk 2012).

En annan viktig resurs som föräldrarnas vänner bidrar med är information. Mycket av det moderna livet kännetecknas av valsituationer. Detta gäller inte minst när det gäller skolgång och utbildning. Eleven, eller hennes föräldrar, får välja förskola, skola, fritids och fritidsaktiviteter. Hur hårt en förälder än försöker, kan det vara svårt att överblicka konsekvenserna av dessa olika val. Genom tillgång till information – till exempel rekommendationer eller varningar – ökar individens chanser att göra ett lyckat val. Särskilt viktig är information från vänner. Föräldrarnas vänner kommer ofta vara lika föräldrarna: i ålder, etnicitet, klass och/eller värderingar (Lazarsfeldt & Merton 1954). Därför är den information som vänner delar med sig av ofta mer relevant för familjen (Ball 2003).

Information har också den fördelen att den är billig att dela med sig av, men ändå kan vara mycket värdefull för den som tar emot den. Vänner med barn som redan börjat gymnasiet kan bidra med mycket relevant information inför det stundade skolvalet – hur deras barn trivs i sina skolor, vad eleven måste satsa på för att kunna komma in för att ta två exempel. Denna information har inte längre något värde för de kontakter vars barn redan gjort sina skolval. För eleven som blir tipsad, och för hennes familj, kan den dock vara ytterst betydelsefull (Ball 2003).

I vilken mån föräldrarnas vänner kan vara en källa till socialt kapital, beror på vilka resurser de förfogar över, deras attityder till utbildning och den information de besitter. Som diskuterats ovan är tillgången till socialt kapital inte främst en fråga om att ha vänner, utan att ha rätt vänner. För denna uppsats syften kommer rätt vänner innebära vänner med hög status och prestige (Lin 1999). Vänner med hög socioekonomisk ställning kan antas vara bättre källor till socialt kapital, eftersom de dels har större tillgång till egna resurser och information och dels har bättre kontroll över och tillgång till andras resurser och information. Dessutom förmedlar de ofta positiva attityder till utbildning, bland annat genom att själva vara

välutbildade. Dessa kontakter kan alltså antas ha en betydelsefull inverkan på elevens chanser att lyckas i skolan.

Föreningar

En tredje typ av socialt kapital ryms i de föreningar eleven är med i. Föreningsengagemang är viktigt eftersom det såväl sätter eleven i kontakt med andra jämnåriga som de vuxna som ansvarar för och leder föreningen, men också för att det institutionaliserar dessa kontakter. Elevens totala kontaktnät ökar eftersom hon lär känna fler personer, och umgängets institutionaliserade karaktär underlättar överförandet av resurser. En stor del av föreningslivet är just detta – att frivilligt ingå i en relation där man delar med sig av sin tid, sitt arbete och sin kunskap, utan att relationen för den skull kräver ett starkt affektivt band.

Vad en förening bidrar med, och i vilken omfattning, beror till stor del av föreningens syfte. Alla föreningar har inte nödvändigtvis en positiv influens på elevens framgång i skolan. Man kan till och med tänka sig att föreningar med starka intressen riktade bort från skolan (till exempel samhällsfrånvända etniska eller politiska föreningar) snarare kan påverka betygen i negativ riktning. Föreningar med positiv inverkan har däremot snarare en samhällstillvänd och bildande ambition, vilket gör att eleven lär sig sådant som hjälper hennes skolgång. Detta behöver inte med nödvändighet vara sådan kunskap som tenteras på prov utan kan vara andra egenskaper som samhället värderar, till exempel samarbetsförmåga, initiativrikedom och livsvisdom i allmänhet (jfr Lareau 2002).

Vem som är med i föreningen spelar också stor roll. Föreningar med positiv inverkan bidrar till kontakter med jämnåriga i liknande situation, antingen geografiskt, mentalt och/eller statusmässigt. Inom sådana föreningar uppstår en hög grad av slutenhet, alltså att nätverket kännetecknas av många och täta kopplingar mellan medlemmarna (Coleman 1988).

Skapandet av social slutenhet kan alltså vara ett sätt att göra och upprätthålla social klass (Ball 2003). På detta sätt läggs en grund för nätverk av kontakter som eleven kan dra nytta av genom livet.

Social interaktion tenderar att vara tätare och mer positiv mellan individer som liknar varandra till utseende, härkomst, kön, ålder, värderingar osv. (jfr Lazarsfeldt & Merton 1954; McPherson et al. 2001). Ju mer lika föreningens medlemmar är, desto mer tillgängligt kommer deras socialt kapital vara. *För det första* kan nätverkets slutenhet stärka kontaktens motivation att göra socialt kapital tillgängligt. *För det andra* innebär ett slutet nätverk fler tillgängliga kopplingar till varje kontakt, vilket ger bättre information om vilka resurser som

finns inom nätverket och vem som är i behov av stöd. För det tredje ger det större antalet kopplingar också fler tillgängliga vägar att nå de önskade resurserna. Därför är det rimligt att anta att mer avgränsade föreningar, till exempel skolans elevråd, kommer vara mer homogena och således erbjuda tätare interaktioner och bättre flöde av socialt kapital mellan medlemmarna, än landsomfattande intresseorganisationer eller breda politiska rörelser som WWF.

En förening erbjuder emellertid inte bara umgänge med jämnåriga. En annan viktig funktion är att föreningen kan bidra med formaliserat umgänge och utbyte med vuxna. Ungdomar som har åtminstone en vuxen icke-förälder i sitt liv tenderar att ha bättre psykisk hälsa, större akademisk framgång, oftare fullfölja sin skolgång och ha bättre erfarenheter av arbetslivet (se Stanton-Salazar 2010). Det är alltså betydelsefullt om individen lyckas knyta kontakter till fler vuxna än de som ingår i den egna familjen. En särskild typ av vuxna erbjuder en viktigare resurs än andra: de individer som innehar en eller flera hierarkiska positioner med relativt hög status inom ett samhälle, en institution eller organisation (Stanton-Salazar 2010 s. 11). Dessa individer är *institutionella agenter*, eftersom de har tillgång till värdefulla resurser, utövar makt och kan använda sitt renommé för att underlätta eller försvåra handlingar. Sådana institutionella agenter spelar stor roll för upprätthållandet av ojämlikhet, men kan också erbjuda möjligheter och stöd som kan bryta ojämlikhet (Stanton-Salazar 2010 s. 12).

Medlemskap i samhällstillvända föreningar i allmänhet och skoltillvända organisationer i synnerhet, kan ge tillgång till institutionaliserade relationer med institutionella agenter och andra vuxna. Organisationen blir vad Coleman kallar för en *appropriable social organization*, alltså en resurs i sig själv som kan mobiliseras och användas i andra sammanhang (Coleman 1990). Om personer är bundna till varandra genom mer än ett sammanhang, till exempel genom överlappande sociala nätverk eller deltagande i flera organisationer och sammanhang (grannar, skolkamrater, hem och skola-föreningar, idrottsklubbar osv) kan resurser som uppstått i en konstellation också överföras till en annan (Coleman 1988 s. S109). De institutionaliserade relationer som en förening bidrar med, ökar kontakternas tillgänglighet samt möjligheten för dem att erbjuda eleven råd, stöd, kunskap och läxhjälp, men också trygga sammanhang att utvecklas och odla sitt självförtroende i.

Vänner

En fjärde form av socialt kapital ryms i elevens relationer med jämnåriga. De tre formerna av socialt kapital som diskuterats ovan förutsätter främst att resurser flödar från en äldre

generation till en yngre. Men socialt kapital kan också flöda ”uppåt” från barn till förälder, eller ”i sidled” mellan syskon och vänner (Heath et al. 2010). Därför är elevens vänner av vikt.

Att umgås med skolmotiverade vänner är en tillgång eftersom vänner skapar och upprätthåller normer och attityder (Sewell et al. 1969). I en studie av en amerikansk skola där merparten av eleverna var låginkomsttagare fann Flores-Gonzalez (2005) två former av vänskapsnätverk: skolungar och gatu-ungar (*school kids* respektive *street kids*). Signifikant för de två grupperna var att skolungar fick högre betyg, fortsatte sina studier medan gatu-ungar fick lägre betyg och ofta hoppade av skolan. Dessutom fann Flores-Gonzalez att medan skolungarnas nätverk kretsade kring skolan formade gatu-ungarna sin identitet utanför eller i motsatsställning till skolan (Flores-Gonzalez 2005). Flores-Gonzalez studie genomfördes i USA och i en skola som till stor del undervisade amerikaner med rötter i Latinamerika. De förhållanden hon rapporterar om är således inte direkt överförbara till en svensk kontext. Däremot torde vänskapsgruppens betydelse vara ungefär den samma här som där – alltså att elever som har ett vänskapsnätverk bestående av vänner från samma skola och studiemotiverade vänner har bättre förutsättningar att lyckas i skolan.

Sociala relationer, till exempel elevens vänskapsrelationer, kan till stor del beskrivas utifrån dimensionerna makt och status (Kemper 1990). Makt handlar om möjligheten att få sin vilja igenom även när andra motsätter sig den. Status, eller egentligen status-beviljande (*status-accord*), är istället den dimension som accentueras i vänskap, samarbete och givande och innebär att andra frivilligt låter individen få sin vilja igenom, även när de skulle gjort annorlunda om de bara tagit hänsyn till sig själva (Kemper 1990).

Även om en part får sin vilja igenom på den andras bekostnad kan interaktionen upplevas som positiv för båda parter, eftersom de kan uppfyllas av en positiv känsla eller upprymdhet som kommer av en framgångsrik interaktionsritual (Collins 1990). Denna upprymdhet, eller emotionella energi, har enligt Collins två konsekvenser. *För det första* stärks banden mellan deltagarna, så att de gärna gör samma sak igen för att återigen känna samma upprymdhet. *För det andra* dröjer sig den positiva känslan kvar, vilket ger individen bättre självförtroende och således ökar hennes chanser att lyckas med sådant hon företar sig. Upprymdheten är dock inte jämnt fördelad, utan beror av individens position i interaktionen. Därför är sannolikheten större att individer med högre och/eller mer centrala positioner får ut positiva känslor av interaktionen. För förståelsen av socialt kapital innebär detta att framgångsrika eller populära

vänner – som således är högt eller centralt placerade i sina nätverk – också kan bidra med positiva känslor och ökat självförtroende.

På samma vis menar Lin att en viktig aspekt av socialt kapital är att det kan underlätta expressiva handlingar, lika väl som instrumentella handlingar (Lin 2001). Medan instrumentella handlingar syftar till att tillskansa sig nya resurser, går expressiva handlingar ut på att stärka gruppens medlemmar, att vakta de resurser som individerna redan har tillgång till och generera hälsa och välbefinnande (Lin 1999).

Mer än någon annan typ av socialt kapital som används i denna studie – möjligen med undantag för sammanhållen familj – kan elevens vänner bidra till framgångsrikt expressivt handlande (Lin 1999; 2001) eller positiva interaktionsritualer (Collins 1990) i elevens skolvardag. Det är alltså troligt att en betydelsefull del av de sociala relationer som elevens jämnåriga vänner står för, är att de stärker elevens välbefinnande och gör henne självsäker och trygg i skolan.

En teoretisk modell

Att ha tillgång till en form av resurser ökar individens chanser att få tillgång till mer och/eller andra resurser (Lin 2001). Såväl socialt som ekonomiskt kapital och utbildning kan ge avkastning, omvandlas och förmera sig. Dessa processer äger till stor del rum i sociala utbyten, till exempel när en individ med stor makt men begränsade ekonomiska resurser får del av en annan individs ekonomiska kapital i utbyte mot makt (Lin 2001). Bourdieu skriver:

“Capital, which, in its objectified or embodied forms, takes time to accumulate and which, as a potential capacity to produce profits and to reproduce itself in identical or expanded form, contains a tendency to persist in its being, is a fore inscribed in the objectivity of things so that everything is not equally possible or impossible” (Bourdieu 1986, s. 241).

Individens tillgång till resurser påverkar hennes handlingsutrymme. Större tillgång till resurser ger större handlingsutrymme, vilket till exempel kan användas för att tillskansa sig mer resurser. Elevens möjligheter att lyckas i skolan, att tillskansa sig utbildning, beror således på de resurser som finns tillgängliga för henne, till exempel föräldrarnas kunskap och deras ekonomiska resurser. Dessa aspekter bestäms i sin tur delvis av vilka resurser som fanns tillgängliga när föräldrarna växte upp, vilket i sin tur berodde av deras föräldrar osv.

I denna uppsats ska jag undersöka om socialt kapital också påverkar elevens chanser att lyckas, och i sådana fall i vilken utsträckning och vilken form. Om större tillgång till resurser

innebär bättre möjligheter att tillskansa sig nya resurser, borde högre tillgång till socialt kapital innebära att eleven lyckas bättre i skolan. Dessutom borde elevens tillgång till socialt kapital i sin tur bero på föräldrarnas tillgång resurser.

Detta skulle innebära att fördelar överförs från föräldragenerationen till barnen genom flera parallella processer, vilka samtliga påverkar elevens chanser att lyckas i skolan.

Figur 1. Sambandet mellan social bakgrund, socialt kapital och elevens skolresultat. Tjockare linjer indikerar starkare påverkan, tunnare linje svagare påverkan.

Enligt den teoretiska modellen som uppsatsen utgår från påverkas elevens skolresultat av såväl föräldrarnas utbildning och yrkespositioner. Dessutom kan elevens resultat påverkas av alla fyra sorters socialt kapital: sammanhållen familj, familjens kontakter, medlemskap i föreningar och elevens vänner. Föräldrarnas socioekonomiska ställning – deras utbildning och yrkesposition – antas i sin tur påverka tillgången till socialt kapital på tre sätt. För det första kan familjer med högre socioekonomisk status väntas bestå av sammanlevande föräldrar i högre utsträckning, eftersom föräldrarna ofta bildat familj sent i livet och efter planering. Modellen förutsäger alltså en positiv samvariation mellan föräldrarnas utbildning samt yrke och sammanhållen familj.

För det andra kan familjer med högre socioekonomisk ställning i högre utsträckning väntas ha inflytelserika kontakter, eftersom individer tenderar att främst umgås med andra som liknar dem (jfr Lazarsfeldt & Merton 1954; McPherson et al. 2001). Modellen förutsäger ett starkt positivt samband mellan socioekonomisk status och tillgång till socialt kapital i form av vänner och bekanta med hög ställning.

För det tredje kan välutbildade föräldrar väntas ägna mer tid och engagemang åt att involvera eleven i organiserade fritidsaktiviteter (jfr Lareau 2002; Devine 2009). Är föräldrarna dessutom välbeställda, har de råd att betala för fler fritidsaktiviteter – till exempel medlemskap i materialberoende sporter som ishockey eller ridning. Därför förutsäger modellen ett positivt samband mellan föräldrarnas socioekonomiska ställning och elevens engagemang i skoltillvända föreningar.

För det fjärde kan föräldrarnas sociala ställning påverka vilka vänner eleven skaffar sig. Detta samband är dock troligtvis svagare än de andra sambanden, eftersom föräldrarna i lägre utsträckning kan utöva direkt påverkan på vilka vänner eleven har. Därmed kan omständigheter och elevens egen disposition vara mer avgörande för vilka vänner hon skaffar sig.

Tidigare forskning

Barn från mer privilegierad bakgrund lyckas ofta bättre i skolan än andra. De söker sig oftare vidare till högre utbildning, och upplever sin egen skolprestation som bättre än andra barn (Jonsson 2001; Ball 2003; Bourdieu & Passeron 2008; Behtoui 2013; Helland & Støren 2011; Lind 2009; Frykman 1998). I en studie av norska ekonomistudenter rapporterar Håvard Helland (2007) dessutom att skillnaden ökar för varje årskurs, så att föräldrarnas sociala ställning får en allt större betydelse ju längre den akademiska karriären pågår. Social bakgrund har alltså stor betydelse när det gäller vem som lyckas i skolan.

I detta avsnitt kommer ett urval av den befintliga forskningen presenteras. Särskild vikt kommer läggas vid tre bakgrundsvariabler: klass, kön och etnicitet. Dessa variabler betecknar olika former av gruppstillhörigheter, vilka spelar stor men delvis olika roll för framgång i utbildningssystemet.

Klass och resultat

Utbildningssystemet är olika effektivt för olika grupper. Det rådande utbildningssystemet kan sägas vara särskilt gynnsamt för medelklassen, dels för att utbildningssystemet tillvaratar deras intressen, och dels för att systemets belöningar och sanktioner är mer effektiva för denna grupp än för andra (Ball 2003; Bourdieu & Passeron 2008). För överklassen är utbildningen mindre viktig, eftersom den har tillgång till andra former av makt och andra metoder att överföra dem. För arbetarklassen, å sin sida, är utbildningssystemet mindre effektivt eftersom det endast i liten utsträckning överför relevant kunskap för en karriär som arbetare (till exempel yrkeskunskap) och undervisningen till stor del sker på ett språk som är

längre från arbetarklassens vardagsspråk än från de andra klassernas och således mer svårtillgängligt för dem (Bourdieu & Passeron 2008 s. 89; 161f). Resultatet är alltså att arbetarklassens barn, enligt Bourdieu och Passeron, både finner den kunskap som ryms inom utbildningssystemet mindre relevant och svårare att tillgodogöra sig.

I en studie av uppfostringsstrategier hos svarta och vita familjer i USA, fann Anette Lareau att skillnaderna mellan familjer av olika etnicitet var mycket mindre än skillnader mellan klasser (Lareau 2002). Såväl svarta som vita medelklass-familjer försökte mycket medvetet överföra livsvisdom till sina barn, uppmuntra deras tänkande och tidigt ge dem stora repertoarer av erfarenheter. Denna strategi kallar Lareau för *concerted cultivation* (Lareau 2002). Det främsta medlet för att uppnå detta var förutom en kontinuerlig uppmuntran till logiska och resonerande samtal i hemmet samt deltagande i organiserade fritidsaktiviteter utanför hemmet. På så sätt skapas en känsla av rättigheter och befogenheter hos dessa barn, vilket kommer dem till gagn senare i livet. Barnen lär sig strategier för att förhandla och få sin vilja igenom, samt utrustas med en känsla av att ha rätt få andra att anpassa sig eller de situationer de delar för att bättre passa barnets individuella preferenser. Därmed skapas ett konstant flöde av små skillnader, vilka var och en för sig är obetydliga men tillsammans får en stor påverkan (Lareau 2002). Att framgångsrikt välja skola och studiernas inriktning är exempel på två situationer då individen kan tjäna på att vara van att argumentera för sina åsikter och vara van att möta institutionella företrädare som jämlikar snarare än (misstrodda) myndighetspersoner.

I senare studier har liknande skillnader i uppfostringsstrategier rapporterats bland annat från Irland (Devine 2009). Liksom de amerikanska föräldrarna mobiliserade de irländska föräldrarna i Dympna Devines studie alla former av tillgängliga resurser för att stödja barnens kamp för positioner inom det akademiska fältet (Devine 2009). Med ett sådant stöd från hemmet och omgivningen, är det föga förvånande att barn från medelklassfamiljer har bättre chanser att lyckas.

Kön och skolresultat

I den svenska skolan presterar pojkar sämre än flickor. Bland de niondeklassare som gick ut skolan under vårterminen 2012 var skillnaden mellan pojkar och flickor i genomsnitt drygt 24 poäng: 7,5 % av det möjliga antalet poäng (Skolverket 2012). Även efter grundskolans slut är skillnaden stor. Det är fler kvinnor än män som studerar eller har studerat på högskola, färre kvinnor som är lågutbildade, och fler kvinnor än män som studerar utanför högskola – till exempel Komvux, folkhögskola eller arbetsmarknadsutbildning (Sundbom & Sidebäck 2008).

Att manliga elever underpresterar i skolan är emellertid ingen specifikt svenskt problem, utan något som uppmärksammats i hela västvärlden. Vad denna skillnad mellan könen beror på är omtvistat. Många forskare menar dock att problemet till stor del ligger i genusstrukturer som inte förändrats i takt med omvärlden (för översikt, se Kimmel 2001). Detta skulle innebära att sådana beteenden som uppmuntras hos pojkar och som förut gynnade dem, gradvis blivit till en belastning vartefter skolan och samhället förändrats. På motsvarande vis skulle beteenden som av tradition förstärks hos flickor ha blivit mer och mer gynnsamma.

Under början av 1900-talet, då flickor presterade sämre än pojkar, togs skillnaden mellan könen ofta som ett tecken på kvinnors svagare intellekt. När nu pojkar presterar sämre, tolkas inte detta på samma vis. Snarare visar studier att gamla tankemönster lever kvar. I Australien fann Katherine Hodgetts (2008) att flickors akademiska meriter upplevdes som mindre värda än deras manliga kamraters. Flickors högre betyg ansågs alltså inte avspegla en objektiv verklighet utan betraktades snarare som en effekt av fel i examinationsmetoderna. Ett sådant synsätt gör det mycket svårare att råda bot på problemet. På liknande sätt fann Susan Jones och Debra Myhill – i en irländsk kontext – att könsskillnader i prestation tenderar att beskrivas som en skillnad i beteende (Jones & Myhill 2004).

Samtidigt är det fler män än kvinnor på ledande positioner i samhället, även inom den högre utbildningen. I en studie av norska ekonomistudenter fann Håvard Helland att en omkastning mellan könen skedde under utbildningens gång. Bland elever i förberedande kurser och under första året av ekonomistudier presterade unga män sämre än unga kvinnor, men bland mastereleverna var sambandet det omvända (Helland 2007). Detta fynd indikerar att sambandet mellan kön och betyg kan se olika ut på olika positioner inom utbildningsväsendet.

Etnicitet och utbildning

I Sverige är andelen lågutbildade högre bland invandrare och barn till invandrare än bland barn till familjer där båda föräldrarna är födda i Sverige. Inom gruppen invandrare är dock skillnaden stor. Bland invandrare från somliga länder är över fyrtio procent lågutbildade, medan invandrare från andra länder är mer välutbildade än befolkningsgenomsnittet (Sundbom & Sidebäck 2008). Bilden kompliceras dock av att en del invandrargrupper oftare står utanför den svenska arbetsmarknaden än befolkningsgenomsnittet. Att det finns en stor spridning i resultat bland elever med utländsk härkomst är således inte förvånande och en del av dessa skillnader beror utan tvekan på skillnader i socioekonomisk bakgrund.

Utbildningsforskning från ett stort antal länder i västvärlden visar att invandrare och barn till invandrare i många fall klarar sig bättre än infödda, efter att kontroll gjorts för socioekonomisk bakgrund och föräldrars utbildningsnivå (Guðmundsson & Mikiewicz 2012). I en gedigen genomgång av norska elevers studieresultat summerade Jon Lauglo (2010) de rådande forskningsläget med att konstatera att framförallt unga med ursprung utanför västvärlden⁶ utmärker sig genom att ha högre utbildningsambitioner och ägna mer tid åt läsläsning (Lauglo 2010). Orsakssambanden är långt ifrån klarlagda, och det finns många tänkbara faktorer som gör att invandrare och deras barn överpresterar i skolan. Det är till exempel möjligt att driftiga individer är mer benägna att migrera för att skapa en bättre framtid åt sig själva och sina barn. Om så är fallet, skulle de invandrade barnens högre studiemotivation kunna bero på att deras föräldrar är särskilt uppmuntrande, kunniga eller ambitiösa. Samtidigt pekar Lauglo på att en möjlig förklaring till invandrarungdomars höga skolresultat är att de har bättre tillgång till socialt kapital, antingen genom tätare sammanhållen släkt och familj eller genom etniska nätverk (Lauglo 2010). Tillgång till ett sådant nätverk skulle kunna hjälpa och stötta individen, samtidigt som dess slutna karaktär skulle innebära ett kraftfullt upprätthållande av normer och attityder. En del av invandrarungdomarnas resultat, kan således bero på att dessa ungdomar försöker hårdare och accepterar mer motgångar innan de ger upp (Lauglo 1999).

Socialt kapital och utbildning

Barn från en privilegierad bakgrund lyckas bättre i samhället i allmänhet och i skolan i skolan synnerhet (jfr Skolverket 2013). Ett antal studier rapporterar emellertid att elevens resultat också påverkas positivt av hennes tillgång till socialt kapital (jfr Dika & Singh 2002; Field 2003). Även för vuxna verkar socialt kapital och lärande gå hand i hand (Field 2005). Ett flertal studier pekar dessutom på att tillgången till socialt kapital är särskilt viktig för elever med icke-privilegierade föräldrar (Stanton-Salazar 2001; Lauglo 2010).

Lejonparten av den forskning som hittills undersökt kopplingen mellan socialt kapital och skolresultat har dock utgått från socialt kapital på ”gruppnivå” i Colemans anda (Dijkstra, Veenstra & Peschar 2004). Därmed har forskningen främst fäst vikt vid relationens art snarare än innehåll. Vad värre är, har många studier också utgått från material som inte ursprungligen

⁶ I uppsatsen gör jag genomgående skillnad på härkomst från nordvästra Europa, USA, Japan, Australien och Nya Zeeland, respektive övriga världen. Den första kategorin kallar jag nordväst, även om den rent geografiskt innehåller länder i alla väderstreck. Den andra kategorin kallar jag för icke-nordväst eller ONW. Klassifikationen diskuteras mer utförligt i samband med operationaliseringen av etnicitet på sid. 35.

samlats in i syfte att mäta socialt kapital (Dika & Singh 2002). Bland de forskare som istället fokuserat på att mäta och teoretisera socialt kapital som resurs, har istället intresset för kopplingen mellan socialt kapital och skolresultat varit mindre. Därför är det, trots den stora mängden forskning på socialt kapital, svårt att finna tydliga förklaringar till vilken roll socialt kapital spelar för social reproduktion i skolan.

Det finns emellertid undantag, av vilka ett urval presenteras nedan.

Klass-strategier, socialt kapital och utbildning

Genom en stor mängd intervjuer visar Stephen J. Ball (2003) hur elever och föräldrar tillhörande medelklassen använder sig av socialt kapital för att vinna fördelar inom utbildningssystemet. Den kanske viktigaste fördelen är att kontakterna kan visa på framkomliga vägar som tar eleven från grundskola till högre utbildning till välbetalda arbeten (Ball 2003). På så sätt blir vägen genom utbildningssystemet smidigare. Eleven slipper obehagliga överraskningar och kan maximera utdelningen av sina ansträngningar genom att anstränga sig i rätt mängd vid rätt tillfälle. Till exempel kan eleven studera extra inför intagningsprov eller terminsavslutningar om betygen gränsar till för låga för den planerade karriären (jfr Ball 2003, s. 94f). Medelklassföräldrar använder alltså såväl sitt ekonomiska som sitt sociala kapital för att påverka barnens skolgång i gynnsam riktning.

En av de viktigaste resurserna som står medelklassen till buds är vad Ball kallar för "het kunskap" (Ball 2003, s. 100). Het kunskap har en personlig avsändare och lovar en inblick i "hur det egentligen går till", vilket till exempel kan bestå i en nära vän som rekommenderar eller avråder från en viss skola. Denna heta kunskap är personlig, insiktsfull, exklusiv och relevant till skillnad från den kalla kunskapen som är mer allmänt tillgänglig och mindre användbar. Kall kunskap, menar Ball, finns till exempel i reklambroschyrer för olika skolor eller offentliga uttalanden om policys.

I en studie från Grekland och Cypern rapporterar Marios Vryonides att skolungdomar i stor utsträckning förlitade sig på att föräldrarnas nätverk skall erbjuda hjälp under och efter utbildningen (Vryonides 2009). Föräldrar med hög social position var å sin sida mycket mer säkra på att deras nätverk och kontakter skulle erbjuda gynnsamma möjligheter för deras barn (Vryonides 2009). För dessa familjer är det som skiljer inte främst är individernas vilja att förlita sig på sina föräldrars nätverk eller föräldrarnas vilja att hjälpa till, utan i vilken utsträckning hjälp och fördelar faktiskt finns tillgängligt inom nätverket (jfr Lin 1982).

För att undersöka om det främst är omgivningens attityder eller om det är de resurser de förfogar över som är av vikt för en individs akademiska karriär, studerade Roth & Salikutluk vad mammor i tre tyska delstater hade för förväntningar och förhoppningar på sina barns prestationer i skolan (Roth & Salikutluk 2012). Författarna menar att det finns en stark koppling mellan föräldrarnas förväntningar på barnens skolprestationer och barnens slutresultat. Eftersom släkt och vänner påverkar individens attityder (Sewell et al. 1969), kan föräldrarnas sociala nätverk påverka attityden till och förväntningarna på barnens skolgång. Denna förväntan kan i sin tur påverka barnens resultat. Vidare kan kontakterna tänkas hjälpa föräldrarna med information samt finansiella och andra resurser, vilket ger dem möjlighet att engagera sig mer aktivt i barnens utbildning. Båda dessa modeller innebär en indirekt påverkan på barnens betyg, alltså att föräldern är en förmedlande länk mellan kontakten och eleven. Men man kan också tänka sig en mer direkt påverkan, som när kontakter ger ekonomisk eller annan hjälp som direkt kommer eleven till del, eller när hon genom umgänge för över attityder till och förväntningar på utbildning direkt till eleven.

Roth & Salikutluk (2012) finner att mödrar som har fler individer med hög socioekonomisk status i sitt sociala nätverk har mer positiva attityder gentemot utbildning – både som ett medel för självförverkligande och som en förutsättning för social mobilitet – än de mödrar som har färre. Dessutom leder förekomsten av sådana individer i nätverket till att mödrarna har högre förväntningar på vad deras barn kan och kommer klara i utbildningsväg. Det verkar alltså som att familjens vänner påverkar elevens chanser att lyckas i skolan både genom de resurser de kan överföra och genom att bidra till att forma attityder (Roth & Salikutluk 2012).

Vänner och skolresultat

Elever med vänner i samma skola presterar ofta bättre än andra elever (Morgan & Sørensen 1999). Hur gynnsam en vänskap är beror dels på vänskapens innehåll, men också på huruvida den är ömsesidig eller inte. Ömsesidiga vänskaper kan erbjuda större emotionellt stöd och vara viktigare som tillgångar. I en studie av amerikanska skolan fann Elisabeth Vaquera och Grace Kao att vänskapsförhållanden mellan två flickor oftare var ömsesidiga än vänskapsförhållanden mellan två pojkar. Dessutom var vänskap mellan två individer tillhörande samma hudfärg oftare är ömsesidig än relationer som sträcker sig över ”ras”-gränsen (Vaquera & Kao 2008). För alla elever gällde dock att en umgängeskrets präglad av ömsesidig vänskap, var positivt korrelerat med en känsla av tillhörighet och trygghet i skolan (Vaquera & Kao 2008).

Mer ömsesidiga och mer gynnsamma vänskapsnätverk skulle således kunna vara en bidragande faktor till att flickor i genomsnitt lyckas bättre än pojkar i skolan. I en svensk studie av socialt kapital och skolresultat rapporterar Jonsson att det finns köns- och ålderskillnader i umgänget med vänner (Jonsson 2001). Flickor tar oftare hjälp av sina vänner när de gör läxor än pojkar gör. Elevens vänner verkar också bli allt viktigare ju äldre eleven blir, eftersom äldre ungdomar i större utsträckning rapporterar att de tar hjälp av sina vänner, medan yngre snarare får hjälp av sina föräldrar. Föräldrars och vanners betydelse verkar dock vara störst för inrikes födda då utrikesfödda oftare får hjälp med studierna av sina syskon (Jonsson 2001).

Socialt kapital och utbildning i Sverige

Trots att socialt kapital blivit ett alltmer välanvänt begrepp, och trots att dess teoretiska rötter ligger nära utbildningssociologins, finns det endast litet skrivet om socialt kapital och utbildning i en nordisk kontext. Mycket av den befintliga forskningen är genomförd i USA, vilket gör det osäkert i vilken utsträckning dessa resultat kan generaliseras till svenska förhållanden. Bland annat är skillnaden mellan sociala klasser i Sverige fortfarande låg i ett internationellt perspektiv, och möjligheten till social mobilitet framstår som jämförelsevis god (Lind 2009).

I Norge visar Jon Lauglo (2010) hur tillgång till socialt kapital kan ha en positiv påverkan på skolresultatet. Lauglos diskussion av socialt kapital rör emellertid främst skillnaden mellan infödda och invandrade elever, vilket gör att mycket av det sociala kapitalets möjliga påverkan lämnas utforskat.

Mig veterligen tar endast två publicerade svenska studier upp kopplingen mellan socialt kapital och utbildning.⁷ Ingen av dessa studier ger emellertid en fyllig bild av de verksamma mekanismerna.

I *Education for disadvantaged groups* undersöker Helena Johansson och Ingrid Höjer vilka strukturella och individuella hinder för framgång i utbildningssystemet som möter barn och

⁷ Något fler studier antyder det sociala kapitalets betydelse, utan att beteckna det socialt kapital. Sundbom och Sidebäck (2008) visar exempelvis att de elever som växt upp med båda sina föräldrar i högre grad studerat vidare efter grundskolan, medan de som växt upp med en eller ingen förälder i större utsträckning är lågutbildade. Familjesammansättning kan, med Coleman (1988) betecknas som en form av socialt kapital. Eftersom Sundboms och Sidebäcks studie emellertid inte sätter dessa resultat i samband med en teoretisk diskussion, blir ett sådant likställande en efterkonstruktion som författarna kanske inte skulle samtycka till, eller en form av "explaining by naming".

ungdomar med erfarenhet av fosterhems- eller fosterfamiljsplacering (Johansson & Höjer 2012). Bland de problem som möter dessa elever diskuterar Johansson och Höjer bland annat dålig tillgång till socialt kapital. Undersökningen berör dock ämnet ytterst flyktigt, och pekar främst på dessa elevers svårighet att forma relationer med betydelsefulla kontakter.

Därigenom går det undersökta sambandet snarare i riktning från skolgång till socialt kapital än tvärt om. Dessutom utgår Johanssons och Höjers studie från kvalitativ data från en mycket specifik grupp individer, vilket gör det vanskligt att applicera resultaten på andra delar av befolkningen.

En studie som mer noggrant undersöker sambandet mellan socialt kapital och skolprestationer återfinns i SOU 2001:55 och är gjord av Jan O. Jonsson (Jonsson 2001). Här beskrivs en mängd aspekter av svensk skola, bland annat vilka faktorer som påverkar elevens resultat och huruvida denna påverkan förändras under skoltiden. En av de undersökta faktorerna är tillgången till socialt kapital, och Jonsson visar tydliga samband mellan olika mått på socialt kapital – främst i form av familj och vänner – och framgång i skolan.

Jonssons studie har dock två begränsningar. För det första är resultaten inte baserade på betyg, utan på elevens självskattade skolprestationer i förhållande till sina klasskamrater. Detta är problematiskt eftersom det finns en klar risk att eleverna medvetet eller omedvetet väljer ut en jämförelsegrupp som är förhållandevis lik dem, till exempel genom att jämföra sig med nära vänner (jfr McPherson et al. 2001). Därför är det troligt att eleverna rapporterar prestationer som ligger närmare medel, än deras betyg skulle göra. Jonsson noterar också att de skillnader han uppmäter i denna studie är mycket mindre än de han uppmätt i tidigare studier som använt betyg som utgångspunkt (Jonsson 2001 s. 211).

För det andra definierar Jonsson socialt kapital utifrån Coleman (1988), som normer inom familjen. Som mått på socialt kapital studerar han huruvida eleven håller sams med sina föräldrar, och huruvida föräldrarna är noga med skolarbetet. Samtidigt rapporterar Jonsson att andra mått på socialt kapital som använts, till exempel huruvida föräldrarna varit behjälpliga med läxor eller inte, visat på negativa samband – alltså att mer läxläsning varit förenat med sämre prestation (Jonsson 2001, s. 233). Jonsson argumenterar att detta bör tolkas som att mer begåvande elever inte behöver ägna lika mycket tid åt läxor. Samtidigt menar jag att denna oklarhet i tolkningen visar på svagheten i de mått på socialt kapital som används i studien.

Dessa begränsningar, vilka såväl gäller den teoretiska utgångspunkten för och de operationaliserade måtten på socialt kapital som måtten på skolprestation, gör att Jonssons

studie snarare ger indikationer på än entydiga bevis för betydelsen av socialt kapital för elevens skolresultat.

Fördelningen av socialt kapital

Flera studier rapporterar att tillgången till socialt kapital är ojämnt fördelat över befolkningen, så att de som redan är privilegierade i andra avseenden också har tillgång till mer socialt kapital (Erickson 2004; Behtoui 2007; 2013). Dessutom finns det könsskillnader i fördelningen av socialt kapital (Erickson 2004). Dels gör homosocialitet att män tenderar att ha förhållandevis fler män medan kvinnor har förhållandevis fler kvinnor i sina nätverk, dels gör ojämn könsfördelning på arbetsmarknaden – till exempel fler män på nyckelpositioner och i statusyrken – att såväl kvinnor som män har fler yrkeskontakter med män.

På samma vis rapporterar många studier ett negativt samband mellan socialt kapital och invandring: i Sverige har nysvenskar ofta lägre socialt kapital än infödda svenskar. Särskilt stor är skillnaden mellan infödda och inflyttade från länder utanför Västeuropa, USA, Japan och Australien/Nya Zeeland (Behtoui 2006; 2007; 2013). Dessa resultat motsägs dock delvis av andra studier. I en studie baserad på data från LIFEINCON⁸ undersöker Andersson (2012) vilka faktorer som påverkar tillgång till socialt kapital.⁹ Bland annat undersöks skillnader mellan infödda svenskar och invandrare från Iran och Jugoslavien. I likhet med Behtoui finner Andersson att individer med högre socioekonomisk bakgrund har bättre tillgång till socialt kapital. Däremot finner han inte som Behtoui att invandrare har sämre tillgång till socialt kapital. Istället tyder Anderssons resultat på att invandrare från såväl Iran som Jugoslavien faktiskt har bättre tillgång till socialt kapital än infödda svenskar. Därmed hamnar hans resultat närmare de som Lauglo (2010) rapporterar från Norge än de som rapporterats i svenska studier.

Ännu mer intressant är att Anderssons resultat visar att dessa invandrargruppers sociala kapital är mer beroende av ursprung än av social klass. Sambandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå och individens tillgängliga sociala kapital är således påtagligt mycket större för infödda svenskar än för de nysvenskar som ingick i studien (Andersson 2012, s. 25). Detta

⁸ LIFEINCON är ett projekt som drivs av Stockholms Universitet för att studera individuella livschanser i social kontext genom återkommande undersökningar och en blandning av datainsamlingar och analysmetoder. <http://www.su.se/cmlink/stockholms-universitet-samh%C3%A4llsvetenskapliga-fakulteten/sociologiska-institutionen-nod/lifeincon>

⁹ Andersson särskiljer socialt kapital med hög prestige från socialt kapital med låg prestige. Denna framställning kommer endast ta hänsyn till tillgången till hög prestige-kontakter, eftersom detta mått är mest jämförbart med annan forskning och med det mått och de teoretiska utgångspunkter som denna uppsats utgår ifrån.

fynd antyder att invandrare i större utsträckning ingår i horisontellt skiktade nätverk – nätverk vars omfattning bestäms av familj, etnicitet eller andra tillskrivningskategorier – medan svenskar i större utsträckning ingår i vertikalt skiktade nätverk – nätverk vars gränser bestäms av medlemmarnas sociala positioner.

Föräldrarnas utbildning och yrkesposition påverkar emellertid inte bara tillgången till värdefulla kontakter. Jonsson rapporterar en samvariation mellan föräldrarnas utbildningsnivå och sannolikheten att de lever tillsammans (Jonsson 2001), alltså att barn som lever med båda sina föräldrar också i högre utsträckning har välutbildade föräldrar. Olika aspekter av individens sociala bakgrund tycks alltså i högsta grad påverka hennes tillgång till socialt kapital. Vilka aspekter av den sociala bakgrunden som har denna påverkan är dock långt ifrån klart, och den befintliga forskningen pekar delvis i olika riktning. Den generella tendensen verkar dock vara att mer privilegierad bakgrund ger bättre tillgång till socialt kapital. I det följande ska jag undersöka om detta också gäller för svenska niondeklassare. Innan resultaten kan presenteras, kommer dock det material som jag utgått ifrån och de metoder jag använts diskuteras.

Material

Denna uppsats baseras på data från en enkätundersökning som genomfördes i februari 2012 och omfattade 65 nionde-klasser i 30 olika skolor i Stockholm, Linköping och Norrköping. Insamlingen skedde under lektionstid. Totalt deltog 1268 elever. Av dem lämnade 34 in sina enkäter obesvarade vilket innebär att 1234 svar (97,3%) erhöles. Enkätundersökningen är en del av ett större forskningsprojekt om socialt kapital och skolresultat, och genomfördes av forskare vid Linköpings universitet under ledning av Anders Neergaard och Alireza Behtoui. Materialet har använts med generöst tillstånd.

Datamaterialet samlades in strax efter jul då eleverna precis hade fått sitt sista mitt-terminsbetyg. Detta betyg är inte identiskt med elevens slutbetyg då kurser kan tillkomma och elevens prestation den sista terminen kan höja eller sänka betyget. Däremot kan det betraktas som en rimlig uppskattning av slutbetyget, särskilt som det är det relativa betyget (elevens betyg i förhållande till andra elevers betyg) snarare än det absoluta betyget (elevens betyg i förhållande till det högsta möjliga betyget) som är av intresse.

Som nämnts ovan skedde datainsamlingen i 30 skolor i tre städer. Urvalet stratifierades efter genomsnittsbetyg, för att inkludera såväl skolor med höga genomsnittsbetyg som skolor med låga och medelbetyg. Eftersom enkäterna samlades in på lektionstid, var svarsfrekvensen

mycket god. Det var dock långt ifrån alla elever som besvarade samtliga frågor. Detta innebär att emedan det externa bortfallet var mycket lågt, var det interna bortfallet större.

Nyckelvariabeln ”betyg” hade exempelvis en svarsfrekvens på 87 %. Fullständig information om svarsfrekvenser och spridning i de variabler som använts, presenteras i bilaga 1.

Risken med bortfall, oavsett om det består i tomma eller ofullständigt ifyllda enkäter, är att det finns en systematik i vilka som svarat och vilka som valt att inte svara. Det är till exempel möjligt att de som fyller i enkäten är mindre benägna att svara på frågor som får dem att framstå i dålig dager eller på annat vis känns utpekande. Om flera respondenter tänker på samma vis och väljer bort frågor av samma anledning, blir de statistiska beräkningarna missvisande.

För att undersöka om det insamlade materialet kan sägas ge en representativ bild av svenska niondeklassare i allmänhet, jämfördes materialets demografiska sammansättning mot skolverkets statistik för samma år.¹⁰

Resultatet tyder på att de insamlade enkäterna är representativa för niondeklassare i allmänhet vad gäller könsfördelning. Däremot uppger 93,6% av eleverna i undersökningen att de är födda i Sverige mot 90,2% av eleverna i riket, vilket innebär en underrepresentation av första generationens invandrare. Denna underrepresentation kan bero på att de skolor där datainsamlingen ägde rum var mer svensktäta än andra skolor eller att elever med utländsk härkomst var mer ovilliga att uppge födelseland. Enkäten innehåller emellertid andra frågor som också kan användas för att undersöka härkomst, som vilka språk eleven talar och när hon kom till Sverige. Dessa variabler styrker tolkningen att avvikelser från riksgenomsnittet snarare beror på var enkäterna samlats in, än att vissa elever oftare undvikit att besvara denna fråga.

Eleverna i undersökningen rapporterar dessutom påtagligt mycket oftare än riksgenomsnittet att åtminstone en av deras föräldrar har eftergymnasial utbildning. Enligt skolverkets data hade strax under 50 % av de elever som gick ut nionde klass år 2012 åtminstone en förälder som läst eftergymnasial utbildning. Motsvarande siffra för elever som fyllt i enkäten är 61 %. På motsvarande vis rapporterar färre elever i undersökningen att deras föräldrar är lågutbildade. Denna diskrepans kan bero på att data delvis samlats in i delar av Sverige där

¹⁰ Jämförelsestatistik från Skolverket:

<http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik/grundskola/betyg-ak-9/betyg-i-grundskolan-lasar-2011-12-1.184945>

utbildningsnivån generellt sett är högre. År 2012 hade i genomsnitt 32 % av befolkningen över 16 påbörjat eller genomfört en eftergymnasial utbildning.¹¹ Av de tre orter som ingick i datainsamlingen låg endast Norrköping, med 29 %, under riksgenomsnittet. I gengäld var den genomsnittliga utbildningsnivån för både Linköping (42 %) och Stockholm (48 %) avsevärt mycket högre än rikssnittet.

Det insamlade datamaterialet innehåller således en överrepresentation av svenskfödda elever med välutbildade föräldrar, vilket skulle kunna innebära att resultatet inte går att generalisera till alla svenska niondeklassare. Samtidigt skall detta problem inte överskattas. Det finns inga teoretiska skäl att tro att elever som är födda i Sverige och/eller har välutbildade föräldrar, skulle påverkas på annat vis av tillgången till socialt kapital. Dessutom har möjliga interaktionseffekter undersökts mellan samtliga inkluderade variabler, utan att påträffas. Även om elever på andra orter, eller med andra förutsättningar, kanske påverkas mer eller mindre av deras tillgång till socialt kapital, torde de alltså påverkas på liknande sätt.

Metod

För att undersöka sambandet mellan tillgång till socialt kapital och elevens prestation i skolan, samt vilka faktorer som påverkar tillgången till socialt kapital, genomfördes ett flertal statistiska beräkningar i SPSS.

Framst användes linjär regressionsanalys. Med denna metod mäts samvariationen mellan två eller flera variabler. Resultatet är en funktion, d.v.s. ett uttryck för den linje som bäst sammanfattar variationen i de uppmätta variabelvärdena. Ju mindre avvikelse mellan regressionslinjen och de observerade värdena, desto bättre modell. Eftersom avvikelsen kan vara både positiv och negativ (de observerade värdena kan vara både högre och lägre än de värden som modellen förutsäger) används kvadraten av avvikelsen, eller avvikelsen upphöjt i två. Därför kallas denna typ av regression för *Ordinary Least Squares*, eller OLS, vilket helt enkelt innebär att regressionslinjen är den ekvation där kvadraten på avvikelsen är minst.

Förutsättningar för OLS-regression

Hur bra OLS-regression som metod fungerar, beror på egenskaperna hos de variabler som används (Miles & Shevlin 2011). *För det första* måste den beroende variabeln, alltså den

¹¹ Jämförelsedata från statistiska centralbyrån. Tillgänglig:
http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Utbildning-och-forskning/Befolkningens-utbildning/Befolkningens-utbildning/9568/2012A01P/

variabel som man är intresserad av att mäta de andra variablernas påverkan på, mäts på en skala med ekvidistans. Detta innebär att avståndet mellan 10 och 20 på skalan är lika stort som avståndet mellan 110 och 120. I denna uppsats används olika beroende variabler i olika modeller. De flesta av de beroende variablerna är ekvidistanta mått.¹² Variabeln ”sammanhållen familj”, som används som beroende variabel i fördelningen av socialt kapital, uppfyller emellertid inte detta krav. Då denna variabel endast innehåller två kategorier – sammanhållen familj eller inte sammanhållen familj – användes istället logistisk regression, som är särskilt utformad för analys där den beroende variabeln har ”antingen eller”-karaktär.

För det andra förutsätter metoden att det inte föreligger *multikollinearitet*, alltså att graden av samvariation mellan de inkluderade variablerna är låg. I de modeller där flera förklaringsvariabler ingår, finns alltid en risk för samvariation. För att upptäcka multikollinearitet genomfördes kontinuerliga analyser av VIF (variansinflation). När variabler hade stor samvariation, till exempel moderns och faderns utbildningsnivå, användes istället sammanslagna mått, som föräldrarnas högsta utbildningsnivå. I de presenterade modellerna är VIF nära ett, vilket innebär mycket lite påverkan (jfr Djurfeldt et al. 2010; Miles & Shevlin 2011). VIF-värden har därför utlämnats ur redovisningen, för att underlätta läsningen av tabellerna.

För det tredje förutsätter OLS-metoden *homoskedasticitet*, alltså att variationen i y-led är jämnstor oavsett värde på x, och att de oförklarade avvikelserna – residualerna – är normalfördelade. Brister i homoskedasticiteten leder till en överskattning av modellens styrka. Brister i normalfördelningen innebär en risk för att extremfall – fall med extremt höga eller låga värden – får för stor påverkan på modellen. För att kontrollera för detta gjordes residual-diagram. Om homoskedasticitet föreligger är residualerna jämt fördelade. Om materialet istället är heteroskedastiskt får residual-diagrammet en strutliknande form. Brister i normalfördelningen visar sig genom att många residualer ligger långt från mitten, eller att några är påtagligt mycket större eller mindre än andra. Det resulterade diagrammet (presenterat i bilaga 3) visar på en serie värden som avviker från övriga genom att ligga långt

¹² Att de använda variablerna uppfyller kraven på ekvidistans i deras egenskap av mått, kan enklast förstås genom ett exempel. Att ha noll betygspoäng innebär inte en fullständig avsaknad av kunskap, och den som har 300 vet inte dubbelt så mycket som den som har 150. Sett som mått på kunskap lämnar betyg alltså en del att önska. Däremot är betygspoängen en mycket bra indikator på framgång i skolan. Noll poäng innebär en fullständig avsaknad av framgång i skolan emedan ingen kurs blivit godkänd. På samma sätt innebär 300 poäng att eleven lyckats dubbelt så bra som om hon fått 150, eftersom hon klarat dubbelt så många kurser med högt betyg. Som mått på framgång uppfyller variabeln betyg alltså kravet på ekvidistans.

lägre. Tendensen är dock inte alarmerande stor, vilket gör att jag anser att det modellerade sambandet mellan skolbetyg, social bakgrund och socialt kapital kan anses vara tillförlitlig.

Genomförande

Utifrån den teoretiska modellen för hur tillgången till socialt kapital påverkar individens betyg som presenterats ovan genomfördes en stegvis multipel OLS regressionsanalys. För varje steg i modellen undersöktes de enskilda variabelernas påverkan: föräldrarnas utbildning & yrke, elevens kön och etniska bakgrund, om föräldrarna lever tillsammans, familjens kontakter, föreningar och elevens vänner. Dessutom signifikantstestades skillnaden i förklaringsstyrka mellan varje iteration. Resultatet visar att förklaringsstyrkan successivt ökar mellan varje modell, så att den slutgiltiga modellen erbjuder en förklaringsstyrka som är nästan 50 % bättre än en som enbart baseras på klass, kön och etnicitet.

Dessutom modellerades fyra regressionsanalyser – en logistisk och tre OLS-regressioner – för att testa modellens antaganden om hur familjens socioekonomiska ställning påverkar elevens tillgång till socialt kapital. Analysen gav i huvudsak stöd för den teoretiska modellen, men visade även på oväntade samband, vilka kommer diskuteras mer när resultaten analyseras.

Presentation

För att beskriva modellernas förklaringspotential används ett R^2 -mått, vilket är korrelationskoefficienten i kvadrat. Ett R^2 värde på 0,2 innebär att 20 % av den uppmätta variationen i betyg kan förklaras av modellen. För varje variabel som inkluderas i en multivariat regression, gör den ökade slumpmässiga variationen att R^2 ökar något. För att ta hänsyn till detta måste R^2 -värdet justeras ned (Miles & Shevlin 2011, s. 32f). Resultatet av detta kallas för justerat R^2 . Eftersom jag uteslutande använder modeller med mer än en förklaringsvariabel, presenterar jag enbart de justerade R^2 -värdena.

I den logistiska regressionen för faktorer som påverkar elevens sannolikhet att leva med båda föräldrarna är det inte möjligt att beräkna R^2 på samma vis som i en linjär regression. Istället måste ett så kallat pseudo- R^2 användas. Detta mått ger en fingervisning om modellens styrka (Menard 2002). Vilket mått på pseudo- R^2 som är att föredra finns det olika meningar om. I denna uppsats kommer jag presentera Nagelkerke R^2 för den logistiska regressionen, eftersom detta värde – likt R^2 – antar värden mellan noll och ett. Det är dock viktigt att komma ihåg att detta värde inte är direkt jämförbart med de andra modellernas justerade R^2 .

För att underlätta jämförelser mellan olika variabler, presenteras genomgående standardiserade värden (β - värden) istället för faktiska värden. Standardiseringen gör att variabler med liten påverkan får värden nära noll, medan variabler med stor påverkan får värden som är högre än eller lägre än noll.

Återigen skiljer sig den logistiska regressionen från de övriga. Den logistiska regressionen erbjuder inte standardiserade värden på samma vis. Istället visar tabell 2 oddskvoter, eller $\text{Exp}(B)$ -värden. Oddskvoter högre än ett visar på ett positivt samband: när den oberoende variabeln ökar, ökar sannolikheten för att eleven bor med båda sina föräldrar.

Signifikanta samband markeras efter signifikansnivå. En stjärna (*) indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå, medan två stjärnor (**) indikerar ett samband på 1 % p-nivå och tre stjärnor (***) indikerar ett signifikant samband på åtminstone 0,1 % p-nivå. Dessutom har kvasi-signifikanta samband (p-nivå på 10 %) märkts ut med ett kors (+). Eftersom dessa samband är svaga och osäkra, skall dessa markeringar snarast tolkas som indikatorer på möjliga samband. Generellt sätt måste dock de resultat som markerats med ett kors tolkas mycket försiktigt.

Resultaten presenteras utförligt i kapitlet Resultat (sid. 41). Innan dess kommer dock ett kapitel ägnas åt att diskutera hur den teoretiska modellen operationaliserades.

Operationaliseringar

De regressionsanalyser som genomfördes utgick från tio variabler: elevens betyg, föräldrarnas yrke respektive utbildning, elevens kön och härkomst, huruvida hon bor med båda sina föräldrar eller ej, familjens kontakter, elevens föreningsengagemang och hennes vänners inställning till studier samt huruvida de går i samma skola som eleven eller inte. Hur dessa variabler operationaliserades presenteras mer utförligt nedan.

Betyg

Utfallsvariabeln i denna undersökning är elevens betyg. Måttet på detta utgår från elevens självrapporterade betyg, och av de 1234 elever som besvarat enkäten uppgav 1074 sitt betyg. Detta kan innebära en måttlig ”överskattning”, alltså att elever uppger en högre poäng än de faktiskt har och/eller att det finns ett större bortfall bland elever med låga betyg. Elevernas rapporterade betyg ligger dock mycket nära riksgenomsnittet för niondeklassare (Skolverket 2012), vilket gör det otroligt att ett sådant bortfall påverkat variabeln i någon större utsträckning.

Familjens socioekonomiska status

För att beskriva familjens socioekonomiska status används två mått: föräldrarnas utbildning och deras yrkespositioner.

Föräldrarnas utbildning

Föräldrarnas utbildning mättes genom frågan ”Vilken är Din pappas och Din mammas högsta utbildning?” genom en gradering i tre steg: grundskola eller mindre, gymnasieutbildning och högskola/universitetsutbildning. Elevernas svar kodades därefter om för att beskriva utbildningens längd – 9 år för grundskola, 12 år för gymnasieutbildning och 15 år för högskoleutbildning.

För att öka svarsfrekvensen fick den av föräldrarnas som rapporterats med högst utbildning representera familjens utbildningsnivå.¹³

1214 respondenter hade angivit åtminstone en av sina föräldrars högsta utbildning. Som väntat är den resulterande variabeln kraftigt positivt skev – totalt 757 av eleverna hade åtminstone en förälder som läst på universitet eller högskola.

Föräldrarnas yrke

Föräldrarnas yrke mättes genom två frågor, en där eleven ombads kryssa i respektive förälders sysselsättning utifrån en lista över yrken och en där eleven ombads beskriva mer ingående vad respektive förälder gör på sitt arbete. För att öka tillförlitligheten i kodningen och minska andelen bortfall jämfördes de två svaren för varje förälder, och utifrån detta skapades en sammanslagen yrkesbeteckning. Kodningen baserades på Standard för svensk yrkesklassificering 2012 (SSYK 12) som tillåter detaljerad klassificering baserad på arbetets innehåll och kvalifikationer.¹⁴

¹³ Här kan dock nämnas att analysen indikerar att faderns utbildningsnivå verkar ha en påtagligt mycket starkare påverkan än moderns. Eftersom faderns utbildning i genomsnitt är lägre än moderns, blir hela modellen starkare om endast faderns utbildningsnivå används. Detta tyder på att fadern ännu idag i högre grad representerar familjens status och sociala position. När föräldrarnas utbildning användes separat, framträdde emellertid ett samband mellan såväl moderns som faderns utbildningsnivå och elevens resultat. Moderns utbildningsnivå är alltså inte obetydlig, bara mindre betydelsefull än faderns.

¹⁴ SSYK frångår denna indelning när det kommer till militärer. För att ändå kunna använda klassificeringen likställdes militär med polis i kodningsarbetet.

Precis som vid utbildningsnivå valdes den förälder med högst rankat yrke för att representera familjens sociala status.¹⁵ Totalt kunde ett yrke klassificeras för åtminstone en av föräldrarna för 1153 elever. Precis som med utbildning är fördelningen kraftigt positivt skev.

Demografiska variabler

Kön

Sveriges arbetsmarknad och utbildningsväsen är kraftigt könsdifferentierade. I yrkeslivet befinner sig män och kvinnor ofta inom skilda sfärer, på skilda arbetsplatser och på skilda positioner inom arbetsplatserna. Detsamma gäller för utbildningsväsendet, vilket bland annat avspeglar sig i en betygsskillnad mellan flickor och pojkar. Med hänsyn till detta inkluderas elevens kön i analysen. Elevens kön kodades utifrån den könstillhörighet eleven själv rapporterat till en dikotom variabel där flickor som kan antas ha högre betyg kodades som 1 medan pojkar kodades som 0.

Sammanlagt angav 1195 elever kön, varav 615 eller 51,5% var pojkar medan 580 (48,5%) var flickor.

Etnicitet (ONW1 och ONW2)

Förutom att vara differentierat efter kön, är det svenska samhället (och inte minst förståelsen av detsamma) differentierat efter ursprung, där infödda svenskar ofta blir mer positivt bemötta och lättare når framgång inom en mängd områden.

Därför inkluderades kontrollvariabler för elevens ursprung i regressionsmodellerna. Elevens ursprung mättes genom frågorna:

I vilket land är Du född?

I vilket land är din pappa född?

I vilket land är din mamma född?

¹⁵ Ännu mer än vid utbildning, ovan, indikerar dock resultaten att faderns yrkesposition är viktigare än moderns. Medan en modell med båda föräldrarnas separata värden visade att både moderns och faderns utbildningsnivå påverkar elevens skolresultat, fanns inget sådant samband mellan moderns yrkesposition och elevens resultat. Detta indikerar att framtida studier bör överväga att snarare utgå från faderns socioekonomiska position än ett samlat mått av båda föräldrarnas dito. Som med utbildning fanns dock ett problem med bortfall, vilket försvårade analysen av denna uppsats frågeställning. Därför fick detta intressanta spår lämnas därhän för stunden.

Det är emellertid troligt att detta dels kan förklaras med att mannens yrkesposition generellt tillmätts större vikt i samhället (till exempel genom att vara förknippad med högre lön); och dels att spridningen bland fädernas yrken är större – mansdominerade arbeten finns såväl i skalans övre del (chefpositioner) och i skalans lägre halva (grovarbetare; lastbilschaufförer; pizzabagare m.m).

De elever som angav att de själva var födda i ett annat land än Sverige, och/eller att deras föräldrar var födda i ett annat land än Sverige, klassificerades i denna studie som havande utländskt påbrå.

Gruppen med utländskt påbrå är dock både omfångsrik och heterogen. Tidigare generationers (icke)framgång på den svenska arbetsmarknaden spelar stor roll för den yngre generationens position i samhället (Behtoui 2004; jfr Loury 1977). Vilka invandrare som lyckas och vilka som misslyckas följer dock tydliga mönster. Således kan den vaga gruppen ”utländskt påbrå” delas upp enligt två kriterier. Det första kriteriet gäller *när* immigrationen skedde, medan det andra kriteriet istället fokuserar på *varifrån*. Utifrån det första kriteriet delades kohorten in i två grupper – de elever som kommit till Sverige under sin livstid (generation 1) samt de som är födda i Sverige men har föräldrar som är födda i ett annat land (generation 2). Dessa grupper delades i sin tur i två utifrån deras geografiska ursprung. Uppdelningen av länderna gjordes så att länder som av FN definieras som utvecklade ekonomier och hade en GNI som översteg \$20000 USD (baserat på senaste uppgifter, respektive) klassificerades som nordväst, medan övriga världen klassificerades som utanför nordväst eller ONW (se Behtoui 2006 för en utförligare diskussion om teoretiska antaganden bakom urvalet).¹⁶

Tidigare studier visar att faderns ursprung påverkar individens position i högre utsträckning än moderns ursprung (Behtoui 2004). När föräldrarna kom från två olika länder, följde kodningen således faderns ursprungsland.

Sammantaget skapades alltså fyra grupper: första respektive andra generationens invandrare från NW-land samt första respektive andra generationens invandrare från ONW-land.

Eftersom antalet elever med bakgrund i ett NW-land var mycket lågt och eftersom denna grupp har chanser som i större utsträckning liknar infödda svenskar, slogs de samman med den svenska referensgruppen. I analysen används alltså tre grupper: första generationens invandrare från ONW-land (ONW1) och andra generationens invandrare från ONW-land (ONW2) vilka jämförs mot en referensgrupp bestående av infödda svenskar och nysvenskar från den rikaste delen av världen.

¹⁶ Nordväst-länder (NW) innefattar USA, Kanada, Japan, Australien, Nya Zeeland, Island, (Sverige), Norge, Finland, Danmark, Italien, Spanien, Frankrike, Benelux-länderna, Tyskland, Österrike, Schweiz, Irland och Storbritannien. För föräldragenerationen har även Hongkong klassats som NW. Resten av världen klassificeras som ONW.

Av de 1234 eleverna som besvarat enkäten klassificerades 47 (3,8 %) som ONW1, medan 102 (8,3 %) klassificerades som ONW2. Resten ingick i referensgruppen.

Mått på socialt kapital

Socialt kapital kan mätas på åtminstone två olika sätt: som kanal respektive innehåll (jfr Dijkstra, Veenstra & Peschar 2004 s. 130). Denna uppsats kommer använda sig av båda metoderna, i hopp om att fånga olika typer av socialt kapital. *För det första* kommer socialt kapital mätas i form av familjesammansättning respektive familjens kontakter med personer med hög status. I dessa mått är det huvudsakligen det sociala kapitalets innehåll som mäts. *För det andra* mäts socialt kapital i form av föreningsengagemang. Föreningsengagemang kan vara viktigt eftersom föreningen erbjuder organiserad interaktion och utbyte mellan barn och vuxna, samt mellan individer med olika samhällsliga positioner. Att vara medlem i en förening säger dock inget om att ett sådant utbyte verkligen förekommer eller ens att det är möjligt, endast att chansen för att det ska kunna hända ökar. Föreningsmedlemskap indikerar således endast en kanal för socialt kapital, men säger inget om det faktiska innehållet.

För det tredje kommer socialt kapital mätas i form av elevens nära vänner: deras attityd till utbildning och skola och huruvida de är skolkamrater eller inte. Här mäts alltså både relationens innehåll – studiemotivation – som dess kanal – i eller utanför skolan. Det är viktigt att komma ihåg att detta i sig inte är socialt kapital. Däremot finns det skäl att tro att de är indikatorer på socialt kapital. Vänner med positiv inställning till skolan erbjuder mer socialt kapital då deras attityd till skolan troligtvis också avspeglar bättre förmåga att hjälpa eleven med skoluppgifter men också en bättre ”förståelse” av den akademiska världen – alltså kunskap om vad som krävs för att lyckas. Om vännerna delar skola ökar i sin tur möjligheterna för eleven att dra nytta av detta sociala kapital.

Sammanhållen familj

Tidigare forskning indikerar att barn som lever med båda sina föräldrar ofta lyckas bättre i skolan än de som lever med en eller ingen av sina föräldrar. En sammanhållen familj kan i sig vara en form av socialt kapital, till exempel genom att föräldrar som bor tillsammans har lättare att upprätthålla enhetliga normer (Coleman 1988). Det är också möjligt att sammanboende föräldrar har lättare att samordna sitt stöd och därmed mer effektivt kan göra resurser och information tillgängliga när eleven behöver det. Därför inkluderades en variabel för att kontrollera för familjens sammansättning. Eleverna ombads svara på frågan ”med vem bor du?” genom att kryssa i den ruta som bäst överensstämde med deras situation. Elever som

uppgav att de bodde med båda sina föräldrar¹⁷ klassificerades som tillhörande gruppen sammanhållen familj (1) medan övriga elever utgjorde referensgrupp.

Familjens kontakter

Om man förstår socialt kapital som de tillgångar som finns i en individs nätverk, och som individen kan dra nytta av genom sina kontakter med andra, blir det viktigt att veta vilken typ av människor som individen har relationer med, och således vilken typ av resurser de har till sitt förfogande (Erickson 2004 s. 27). Människor med hög socioekonomisk status har ofta tillgång till mer av såväl materiella resurser som immateriella resurser. Genom att mäta kontakternas yrke, inkomst eller liknande får man ett bra mått på de resurser som kontakterna kan mobilisera. För att mäta elevernas tillgång till socialt kapital genom familjens kontakter, användes en s.k. positionsgenerator (Lin 1999). Eleverna ombads att svara på frågan

Om Du tänker tillbaka på det senaste året, bland släktingar eller familjens vänner som Du och Din familj umgås med och träffar regelbundet, känner Du någon/några som jobbar inom följande yrke?

Därefter fanns trettio välkända¹⁸ yrken listade, vilka sträckte sig från civilingenjör och advokat till pizzabagare och städare, och eleven anmodades kryssa för de yrken som ingick i familjens närmaste bekantskapskrets. Det finns skäl att anta att inte alla relationer är ömsesidiga, och att ömsesidiga och icke-ömsesidiga relationer erbjuder olika förutsättningar för socialt kapital (jfr Vaquera & Kao 2008). Kravet på regelbundet umgänge gör att de markerade kontakterna med större sannolikhet är ömsesidiga relationer, än vad som hade varit fallet om frågan utformats för att fånga alla personer som elevens familj känner.

Varje yrkesposition som fanns bland kontakterna tilldelas därefter ett värde, baserat på den status och prestige som i allmänhet är förknippade med yrket. För detta ändamål användes en skala för prestigepoäng framtagen av Ulfsdotter Eriksson (2006).

Utifrån elevens svar beräknades fyra aspekter av det tillgängliga sociala kapitalet: den högsta tillgängliga positionen, den ”genomsnittliga” positionen (eller förhållandet mellan de positioner som finns tillgängliga och de som inte finns tillgängliga), avståndet mellan den högsta och den lägsta positionen bland kontakterna, samt antalet positioner som finns

¹⁷ Med båda föräldrar menas här inte nödvändigtvis biologiska föräldrar, utan de individer som eleven själv identifierar som sina föräldrar.

¹⁸ För att positionsgenerators ska ge ett så rättvisande mått som möjligt, är det viktigt att den inkluderar en stor variation av yrken och att de yrken som listas har titlar som omedelbart känns igen av respondenten.

tillgängliga. Genom att granska likheter och skillnader i dessa fyra variabler med en analys av underliggande faktorer (huvudsaklig komponent, varimax-rotation, egenvärde > 1, medelvärdes substitution), kunde de fyra aspekterna av familjens kontakter reduceras till en enda faktor. Denna faktor kan sägas vara ett sammanslaget mått på det sociala kapital familjens kontakter erbjuder (jfr Lin 1999; 2001; Behtoui 2007; 2013).

Positionsgeneratoren kan användas för att identifiera individens tillgång till potentiella institutionella agenter (jfr Stanton-Salazar 2010), däremot säger den mycket lite om huruvida dessa personer faktiskt kanaliserar institutionella resurser till individen, eller om deras potential aldrig förverkligas. Det är alltså viktigt att komma ihåg att positionsgeneratoren inte mäter socialt kapital i sig, utan erbjuder ett mått på individens potentiella sociala kapital (Lin 1999; Stanton-Salazar 2010).¹⁹

Föreningar

Det andra måttet på socialt kapital gäller elevens föreningsengagemang. Eleven drar inte enbart nytta av familjens och föräldrarnas sociala kapital, utan också sådant som är institutionaliserat i form av olika föreningsmedlemskap.

För att mäta elevens föreningsengagemang fick eleven svara på frågan om hon är aktiv i skolans elevråd, i politiskt ungdomsförbund, scouter, intresseorganisationer (som Amnesty eller Djurens rätt), religiöst samfund, idrottsförening, skoltidning, kulturförening (som teater, musik eller schack) eller övrig organisation.

För denna studie valdes fyra föreningar ut - elevråd (vilket också innehåller miljøråd, matråd osv.), idrottsföreningar, skoltidningsredaktion och scouter – medan kulturföreningar, intresseorganisationer, politiska organisationer och religiösa samfund valdes bort.

¹⁹ Van der Gaag och Snijders (2004) föreslår ett alternativ till positionsgeneratoren, som de kallar för resursgeneratoren. I stället för att utgå från olika yrken, deras status och därmed indirekt vilka resurser en person med det yrket kan antas förfoga över ("känner du en journalist?"), utgår de från personernas resurser ("känner du någon som är väl insatt i media?") (Van der Gaag och Snijders 2004). På så sätt får de fram fyra dimensioner av sociala resurser. Deras fynd tyder på att endast en av dessa dimensioner är tätt knuten till individens position, vilket skulle kunna innebära att användare av positionsgeneratoren riskerar att missa potentiellt betydelsefulla komponenter av socialt kapital (Van der Gaag och Snijders 2004 s. 216).

Positionsgeneratoren kan dock sägas ha den fördelen att den är mer beprövad och således ger resultat som lättare kan jämföras mellan studier. Dessutom är det ofta lättare att veta vilka yrken ens släkt och vänner har, än vilka tillgångar de förfogar över. Särskilt, vill jag mena, gäller detta för skolelever, eftersom de undersökta kontakterna i första hand är deras föräldrars vänner vilket rimligtvis gör att elevernas kunskap om dem är mer begränsad.

Urvalet av föreningar baserades på antagandet att olika föreningar bidrar med olika former av socialt kapital. De fyra typer av föreningar som valdes ut har det gemensamt att de kan antas vara *ålderssegregerade*, alltså att de till stor del utgörs av personer i samma ålder som eleven, att de är *lokalt organiserade*, alltså att deras medlemmar huvudsakligen värvas ur en skola eller ett grannskap; att de är *lokalt inriktade*, det vill säga att de till stor del tjänar ett syfte med begränsad omfattning i både tid och rum och *lokalt styrda*, alltså vill säga att de vuxna som leder verksamheten till stor del rekryteras bland skolans personal eller bland föräldrar.

Sådana föreningar kan antas vara särskilt viktiga för skolresultat eftersom de dels förstärker kontakten mellan elever i samma skola eller område, samt dels skapar kontakter mellan dessa och föräldrar och/eller skolpersonal. De ger alltså förutsättningar för vad vi med Coleman kan kalla för intergenerationellt slutna nätverk (Coleman 1988).

Utifrån denna gränsdragning tilldelades varje elev ett värde från noll till fyra, beroende på antalet av de utvalda typerna av föreningar som hon angav att hon var medlem i. Totalt var 610 av eleverna (49,4%) medlem i minst en av dessa föreningar.

Elevens vänner

Sist men inte minst mättes socialt kapital i form av elevens vänner. I enkätundersökningen ombads varje elev svara på frågor om sina tre bästa vänner: deras ålder, kön och etnicitet, om de går i samma skola och bor i samma område, om de är studiemotiverade och vilka framtidsutsikter de har. Återigen definierades det relevanta sociala kapitalet utifrån dess potentiella nytta för eleven (jfr Erickson 2004). Således identifierades två dimensioner: vännernas attityd till skola och utbildning och i vilken utsträckning de och eleven delade skola.

Att vännernas attityd till skolan kan inverka positivt på elevens resultat torde vara okontroversiellt. En stor del av det sociala umgänget är att överföra värderingar och normer. Vänner som är mer positivt inställda till skolan kan antas

- 1) i större utsträckning uppmuntra eleven att prestera väl
- 2) vara positiva föredömen
- 3) vara mer insatta i skolsystemet och ha en bättre förståelse för, och en mer positiv bild av, vilka framtidsutsikter som är förknippade med bättre betyg
- 4) själva prestera bättre och därför vara en större resurs som bänkgrannar eller vid läxläsning

Att vänner i samma skola också kan vara en form av socialt kapital är kanske mindre självklart, men följer av två bevekelsegrunder

- 1) Vänner som delar skola har bättre förutsättningar att träffas, och därigenom bättre förutsättningar att erbjuda varandra stöd, information och andra resurser.
- 2) Vänner som delar skola kan antas ha en vänskap som är mer centrerad runt skolan, till skillnad från dem som snarare känner varandra utanför skolan vars vänskap i större utsträckning kan antas vara riktad bort från – eller till och med i opposition till – skolgången (Flores-Gonzalez 2005).

Undersökningen gav utrymme för att beskriva tre vänner. Utifrån elevens svar gjordes en faktoranalys (huvudsaklig komponent, varimax-rotation, egenvärde > 1 och medelvärdes substitution) varvid två faktorer skapades: en för vännernas attityd och en för huruvida de delade skola eller ej.

Resultat

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur socialt kapital och social bakgrund samverkar och motverkar varandra i förändringen av resurser, genom att studera hur socialt kapital och social bakgrund påverkar niondeklassares betyg. För att undersöka detta genomfördes en serie regressionsanalyser där de olika förklaringsvariablerna adderades stegvis, baserat på en hypotetisk kronologisk ordning – alltså utifrån den ordning som variablerna vanligtvis kan antas uppträda. På så sätt erbjuder regressionsanalysen inte bara ett mått på samvariation, utan kan också användas för att upptäcka kausala samband.

Om effekten av en variabel förändras mellan två steg i regressionen, är det rimligt att anta att förändringen beror på förhållandet mellan den nyligen tillförda variabeln och den ursprungliga. Detta innebär att en del av den påverkan som ursprungsvariabeln tycktes ha, i själva verket beror på den nyligen tillförda variabeln. Är den kronologiska ordningen dessutom känd, blir det möjligt att uttala sig om orsakssamband. Om den variabel som förs in i steg två logiskt sätt föregår variabeln i steg ett (som utbildning i förhållande till yrke) är denna variabel att betrakta som en bakomliggande faktor – alltså att ett samband mellan yrke och chansen att vinna Trivial Pursuit, egentligen beror på en faktor som både leder till ett mer prestigefullt arbete och en ökad chans att gå segrande ur frågesporten: nämligen utbildning. Om istället den andra variabeln logiskt sätt kommer efter den första (som lön i förhållande till yrke) är denna variabel att betrakta som en mellanliggande eller förmedlande faktor – alltså att sambandet mellan yrke och chansen att ha en sportbil, egentligen beror på en faktor som

beror av individens yrke och i sin tur leder till en ökad benägenhet att köpa en dyr bil: nämligen lön.

Genom att jag huvudsakligen följer en tänkt kronologisk ordning för variablerna, testas främst huruvida de variabler som förs in i ett steg kan vara en mellanliggande eller förmedlande faktor för de variabler som redan introducerats.

I det följande kapitlet kommer jag presentera resultaten av den stegvisa regressionsanalys som testar sambanden mellan social bakgrund, socialt kapital och niondeklassares mitt-terminsbetyg. Därefter presenteras resultaten av de fyra regressionsanalyser som undersöker vilka faktorer som påverkar tillgången till socialt kapital. Kapitlet presenterar flera tabeller, och varje tabell redovisar i sin tur resultatet av en serie stegvisa regressioner. För att göra det tydligt vilka resultat som åsyftas i löptexten, kommer modellerna numreras efter vilken tabell de presenteras i. Sambandet mellan bakgrund, socialt kapital och betyg, redovisas i tabell 1. De sex modeller som undersöks blir således numrerade 1-1 till 1-6. För sambandet mellan bakgrund och socialt kapital, vilket redovisas i tabeller 2, 3, 4 och 5, börjar numreringen således på 2-1, 3-1, 4-1 respektive 5-1.

Social bakgrund, socialt kapital och betyg

För att undersöka hur och i vilken utsträckning elevens betyg påverkas av tillgången till socialt kapital, kommer sex modeller att användas i en OLS-regression. I samtliga modeller är elevens mitt-terminsbetyg i nionde klass utfallsvariabel.

I *modell 1-1* inkluderas endast familjens socioekonomiska ställning, mätt genom föräldrarnas utbildning och yrkesposition.

I *modell 1-2* inkluderas elevens kön och härkomst. Som tidigare nämnts delas eleverna in i tre grupper baserade på härkomst: elever födda utanför västvärlden (ONW1), elever vars föräldrar är födda utanför västvärlden (ONW2) samt övriga elever. Även om socioekonomisk bakgrund naturligtvis inte påverkar huruvida ett barn föds som pojke eller flicka, eller i vilket land hon föds, kan social klass kan antas ”föregå” kön och härkomst, eftersom de senare är attribut som tillhör eleven. Föräldrarnas socioekonomiska ställning fanns däremot i stor utsträckning redan innan eleven föddes.

Modell 1-3 tar, förutom bakgrundsvariabler, hänsyn till om eleven bor med båda sina föräldrar eller inte. Detta kallar jag för sammanhållen familj. Även om två föräldrar kan skilja sig närsomhelst – om de är unga till exempel under pågående högskoleutbildning – utgår jag från

att många väntar till slutet av sin utbildning med att skaffa barn, vilket gör att *sammanhållen familj* – åtminstone för flertalet – kommer efter utbildning och yrkesposition.

I *modell 1-4* inkluderas föräldrarnas kontakter. Att familjens kontakter placeras efter sammanhållen familj och inte före, beror på att familjens kontakter kan tänkas påverkas av huruvida föräldrarna är separerade eller inte – till exempel genom att separerade föräldrar har skilda nätverk och därmed kommer i kontakt med fler människor – i större utsträckning än kontakterna påverkar föräldrarnas beslut att hålla ihop.

Modell 1-5 visar hur elevens betyg påverkas av medlemskap i skoltillvända föreningar, medan *modell 1-6* slutligen visar hur elevens vänner påverkar hennes framgång eller icke-framgång i skolan.

Tabell 1. OLS-regression
Samband mellan social bakgrund, tillgång till socialt kapital och elevens betyg

Modell:	1-1	1-2	1-3	1-4	1-5	1-6
Utbildning	,292***	,279***	,272***	,260***	,252***	,252***
Yrke	,112***	,093**	,082*	,077*	,074*	,070*
Flicka		,138***	,136***	,126***	,137***	,120***
ONW1		-,095**	-,099***	-,102***	-,103***	-,110***
ONW2		-,039	-,054 ⁺	-,060*	-,058*	-,067*
Sammanhållen familj			,120***	,117***	,110***	,103***
Familjens kontakter				,098***	,079**	,084**
Föreningar					,140***	,138***
Vänners Attityd						,103***
Vänner i samma skola						,142***
Justerat R ²	,123	,149	,163	,171	,189	,222

Tabell 1. Samband mellan social bakgrund, tillgång till socialt kapital och elevens betyg. ⁺ indikerar ett nästan-signifikant samband ($p < 10\%$). * indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå. ** indikerar ett signifikant samband på 1 %-nivå medan *** indikerar en signifikansnivå på minst 0,1 %.

Resultaten redovisas i tabell 1. Mellan varje steg i regressionen ökar modellens R², alltså dess förklaringsstyrka. Skillnaden är påtaglig. Samtliga ökningarna var signifikanta på 0,1 % p-nivå, vilket innebär att det är mycket liten risk för att ökningen i förklaringsstyrka beror på något annat än de nya variabler som inkluderades i den senare modellen. Den vanligt förekommande förklaringsmodellen 1-2, alltså social bakgrund, kön och etnicitet, har en förklaringsstyrka på knappt 15 %. I den sista modellen, modell 1-6 har förklaringsstyrkan ökat

till drygt 22 %. Denna modell kan alltså förklara ungefär 22 % av spridningen i datamaterialet. Detta indikerar att tillgången till socialt kapital har en avsevärd påverkan på elevernas betyg.

Hur de olika förklaringsvariablerna påverkar elevens betyg beskrivs nedan.

Föräldrarnas yrke och utbildning

Som väntat återfinns ett starkt samband mellan elevens socioekonomiska bakgrund och hennes betyg. Av de två indikatorerna på socioekonomisk bakgrund är föräldrarnas utbildning ojämförligt viktigast. Graden av påverkan på elevens betyg minskar visserligen successivt, vartefter fler förklarande variabler adderas. Trots det är föräldrarnas utbildningsnivå med god marginal den variabel som i samtliga modeller har störst betydelse för elevens chans att lyckas i skolan.

Betydelsen av föräldrarnas yrkesposition är i jämförelse långt mindre. Dessutom sjunker denna variabels förklaringsstyrka markant vartefter fler variabler införs. Från att ha varit starkt signifikant och erbjudit en betydelsefull förklaring i den modell 1-1 sjunker variabelns påverkan för varje ny variabel som adderas. En stor del av den påverkan som till synes beror på föräldrarnas yrkesposition verkar alltså snarare bero på etnicitet, familjesammansättning och familjens kontakter.

Kön

Som väntat återfinns ett starkt samband mellan niondeklassarens kön och skolprestation. Den genomsnittliga flickan får påtagligt högre betyg än den genomsnittlige pojken. Oavsett modell, är elevens kön en av de mest betydelsefulla förklaringsvariablerna när det gäller att förstå och beskriva skillnader i betyg.

I de successiva regressionerna framträder dock en märklig fluktuation efter modell 1-3. I modell 1-4, när föräldrarnas kontakter inkluderas, sjunker betydelsen av elevens kön påtagligt. I modell 1-5, föreningar, ökar betydelsen av elevens kön till den ursprungliga nivån innan den åter sjunker i modell 1-6, där elevens vänner inkluderas. Detta märkliga gupp indikerar att det finns en samverkan mellan kön och socialt kapital, alltså att flickor har mer av vissa typer av socialt kapital medan pojkar har mer av annat.

Invandrarbakgrund

Betydelsen av att vara invandrare från ett ONW-land ökar gradvis vartefter fler variabler förs in i regressionen. Detta gäller såväl för första generationen som för andra generationen

invandrare från länder utanför västvärlden. I de successiva modellerna framträder de negativa konsekvenserna av att ha invandrat från ONW-länder allt tydligare varefter fler aspekter inkluderas. Detta indikerar att invandrare och barn till invandrare har något bättre tillgång till socialt kapital, vilket i delvis kan väga upp för andra svårigheter de kan möta i utbildningssystemet.

Sammanhållen familj

Som tidigare forskning rapporterat återfinns ett klart samband mellan att bo med båda sina föräldrar och att lyckas i skolan (modell 1-3). Betydelsen av att ha en sammanhållen familj påverkas inte märkbart i modell 1-4, när familjens kontakter adderas till analysen. Detta är kontraintuitivt, eftersom man kunnat vänta sig att föräldrar som lever åtskilt, framförallt i ombildade familjer, skulle kunna ge tillgång till ett större kontaktnät. Därigenom stärks antagandet att en sammanhållen familj i sig kan vara en form av socialt kapital (jfr Coleman 1988). Däremot sjunker betydelsen av en sammanhållen familj i modell 1-5 och 1-6, varefter elevens föreningsmedlemskap respektive vänner tas med i regressionen. Detta tyder på att en del av fördelen med att bo med båda sina föräldrar, i själva verket beror på att dessa elever oftare engagerar sig i föreningsliv och har mer studiemotiverade vänner.

Familjens kontakter

Modell 1-4 visar att familjens kontakter påverkar elevens betyg positivt. Styrkan i denna påverkan är visserligen mindre än för många andra variabler som inkluderats i analysen, men långt ifrån betydelselös. Snarare är det anmärkningsvärt att familjens kontakter har ett så tydlig påverkan, trots att svensk skolgång är avgiftsfri och trots att eleverna fortfarande befinner sig i den obligatoriska grundskolan – två omständigheter som borde göra att inflytande, information och andra resurser spelar en mindre roll.

Det är värt att notera att betydelsen av familjens kontakter minskar drastiskt i modell 1-5, när elevens föreningsengagemang inkluderas. Detta indikerar att det finns påtagliga skillnader i barns föreningsengagemang, och att dessa skillnader inte är slumpmässiga. Det verkar alltså som att familjer med många inflytelserika kontakter också uppmuntrar sina barn att engagera sig i en viss typ av föreningar, eller som att familjens kontakter uppmuntrar eleven att delta i föreningslivet.

Föreningar

Medlemskap i skoltillvända föreningar (modell 1-5) har en starkt positiv påverkan på elevens betyg. Emellertid påverkas fyra av de oberoende variablerna påtagligt när

föreningsmedlemskap inkluderas i regressionsanalysen, vilket indikerar bakomliggande eller mellanliggande samband. *För det första* accentueras skillnaden mellan pojkar och flickor. Detta indikerar att pojkar i större utsträckning än flickor är engagerade i de skoltillvända föreningar som inkluderats i analysen. *För det andra* minskar betydelsen av sammanhållen familj, föräldrarnas utbildning och kontakter försvagas. Särskilt markant är skillnaden för familjens kontakter. Detta tyder på att elever med välutbildade föräldrar, föräldrar som lever tillsammans och som har ett rikt kontaktnät är oftare engagerade i föreningslivet.

I modell 1-6, där elevens vänner adderas till regressionen, förändras föreningarnas betydelse svagt negativt. Detta antyder att vännerna i någon mån också deltar i samma fritidsaktiviteter, men att denna koppling inte är särskilt framträdande.

Elevens vänner

Att ha skolmotiverade vänner, och att ha vänner i samma skola, är starkt förenat med bättre skolresultat. Modell 1-6 visar att elevens vänner är den näst viktigaste förklaringen till varför vissa elever lyckas bättre än andra i skolan. Endast familjens socioekonomiska position har en starkare påverkan.

När elevens vänner adderas till regressionen förändras flera av de tidigare variabelernas inverkan. Könsskillnaderna minskar kraftigt, vilket antyder att flickors vänner i genomsnitt är mer studiemotiverade än pojkars. Dessutom minskar betydelsen av föräldrarnas yrke samt huruvida eleven bor med båda sina föräldrar eller ej. Samtidigt ökar betydelsen av utländskt påbrå och familjens kontakter. Vilka vänner eleven har påverkas alltså av flera bakgrundsfaktorer, samtidigt som tillgång till skolmotiverade vänner kan väga upp för andra.

Av de två undersökta dimensionerna uppmättes det största sambandet mellan skolbetyg och vänner i samma skola. Ett sådant nätverk av lättillgängliga vänner är troligtvis av stor betydelse för att det snabbt kan mobilisera och bidra med resurser för instrumentella handlingar (till exempel läxläsning, tips om vad som kommer på ett annalkande prov osv). Dessutom är det rimligt att en stor del av dess betydelse gäller stöd vid expressiva handlingar. Det kan till exempel bidra genom att stärka elevens självförtroende och skapa en känsla av samhörighet som gör skolgången lättare. När eleven går i samma skola som sina vänner ökar tillfällena att genomföra sådana interaktionsritualer, som bidrar med en positiv emotionell energi (Collins 1990).

Fördelningen av socialt kapital

Tillgång till socialt kapital påverkar elevens betyg positivt. Såväl resultaten ovan som tidigare studier indikerar emellertid att tillgången till socialt kapital är ojämnt fördelad över befolkningen (se till exempel Erickson 2004; Lauglo 2010; Andersson 2012; Behtoui 2013). För att undersöka eventuella samvariationer mellan social bakgrund och tillgången till socialt kapital, genomfördes fyra regressionsanalyser – en logistisk och tre OLS-regressioner. Varje regression presenterar flera modeller, enligt samma kronologiska ordning som ovan. På så sätt är det möjligt att få en aning om hur tillgången till en form av socialt kapital påverkas av tillgången till andra former av socialt kapital.

Sammanhållen familj

För att undersöka huruvida det finns ett samband mellan bakgrundsfaktorer och huruvida eleven bor med båda sina föräldrar, genomfördes en logistisk regression med olika (tänkbara) prediktorer för sammanhållen familj.

I *modell 2-1* inkluderas föräldrarnas utbildning och yrkesposition. Det är värt att notera att då alla uppgifter kommer från samma tidpunkt (strax efter jul, året då barnet skall gå ut årskurs nio) är det vanskligt att uttala sig om kausala samband i fråga om kopplingen mellan yrke och chansen att familjen håller samman. Medan föräldrarna med stor sannolikhet är klara med sin utbildning, är deras yrkesposition desto mer föränderlig. Två separerade föräldrar kan alltså ha bytt arbetet både en och flera gånger sedan separationen skedde. Det är alltså både möjligt att föräldrarnas yrkesposition påverkar sannolikheten för att de ska leva tillsammans, och att deras yrkesposition påverkas av huruvida de lever tillsammans.

Modell 2-2 tar också hänsyn till elevens härkomst. Som i övriga regressioner jämförs elever födda utanför västvärlden (ONW1) och vars föräldrar är födda utanför västvärlden (ONW2) med övriga elever.

Eftersom sammanhållen familj är variabel som bara innehåller två värden – antingen sammanhållen familj eller inte – genomfördes analysen med en logistisk regression istället för en OLS-regression. Detta innebär bland annat att tabellen presenterar ett pseudo- R^2 , vilket gör att förändringen i förklaringsstyrka mellan modellerna inte kan mätas på samma vis som i de andra regressionerna. Nagelkerkes R^2 fördubblas emellertid nästan från modell 2-1 till modell 2-2, vilket antyder att modellen förbättras påtagligt av att härkomst inkluderas.

En annan skillnad mellan den logistiska regressionen och övriga regressioner är att de värden som presenteras för de olika variabelernas påverkan inte är standardiserade. Istället presenteras oddskvoter, alltså förändringen i odds när variabeln ökar ett steg i värde. Att ONW2 har ett högt värde, medan yrke värde mycket nära ett, måste således förstås utifrån att ONW2 bara har två kategorier – antingen är föräldrarna födda i ett ONW-land eller inte – medan yrke kan anta närmare tusen olika värden. Således blir den kumulativa effekten av en högre yrkesposition gradvis mer och mer framträdande.

**Tabell 2. Logistisk regression
Samband mellan social bakgrund och sammanhållen familj**

Modell:	2-1	2-2
Utbildning	1,109*	1,102*
Yrke	1,001*	1,001**
Flicka		-
ONW1		1,566
ONW2		3,082**
Nagelkerke R ²	,022	,043

*Tabell 2. Samband mellan social bakgrund och sammanhållen familj. Oddskvoter: värden över 1 innebär ett positivt samband. * indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå, medan ** indikerar en signifikans på 1 %-nivå.*

Resultaten visar en svag samvariation mellan föräldrarnas utbildning och yrke och att eleven bor med båda sina föräldrar. Den socioekonomiska ställningen är alltså positivt korrelerad med chansen att föräldrarnas lever tillsammans. Som tidigare nämnts skall detta dock inte ses som ett entydigt kausalt samband. Det är troligt att föräldrarnas yrkesposition påverkar chansen att de lever tillsammans, eftersom en hög yrkesposition kan innebära att föräldrarna väntat med att skaffa barn till dess de tryggt sin karriär och således i högre grad ”planerat” sin familj. Samtidigt är det också möjligt att separerade eller ensamstående föräldrar har en mer marginaliserad position på arbetsmarknaden, eftersom de kan ha varit tvungna att prioritera ned sin karriär. Utdragna och uppsplitande separationer kan dessutom påverka individens arbetsprestationer negativt – och därigenom hennes möjligheter att avancera – genom att hon blir nedstämd.

På samma vis är det troligt att välutbildade föräldrar oftare planerar sin familj och får barn i högre ålder, vilket gör det lättare för dem att hålla samman. Men även här går det inte att utesluta en påverkan i motsatt riktning, alltså att föräldrar som är separerade eller ensamstående har svårare att hinna med kompletterande studier som de annars skulle kunna dra nytta av.

Eftersom måttet på sammanhållen familj inte inkluderar när ett eventuellt uppbrott skedde, inkluderar kategorin som inte lever med båda sina föräldrar såväl de vars föräldrar skildes under spädbarnsåren som de som först nyligen gått skilda vägar. Därför torde såväl utbildning och karriär till stor del föregå beslutet att skiljas eller att hålla samman. Alltså kan sambandets huvudsakliga riktning antas gå från socioekonomisk bakgrund till familjens sammansättning.

En minst lika viktig, och mindre tvetydig, förklaringsfaktor är att föräldrarna har ursprung i ett land utanför västvärlden. Familjer där en eller båda föräldrarna är födda i ett ONW-land är påtagligt mycket oftare sammanhållna än familjer där båda föräldrarna är infödda svenskar. Eftersom en sammanhållen familj, som visats ovan, inverkar positivt på elevens resultat i skolan, kan sambandet mellan ONW-härkomst och sammanhållen familj vara en delförklaring till varför andra studier funnit att barn till invandrare lyckas bättre än förväntat i skolan (jfr Lauglo 2010).

Förekomsten av inflytelserika kontakter

Familjens sociala bakgrund, kan också ha inverkan på i vilken utsträckning familjen har inflytelserika vänner och bekanta. Dessutom kan det finnas skillnad i kontaktnätet mellan familjer där båda föräldrarna lever tillsammans, och sådana där föräldrarna lever åtskilt. Till exempel kan ombildade familjer göra att elevens kontaktnät blir större, då svärföräldrarna har kontaktnät sedan innan. Men separerade föräldrar kan också göra att elevens kontaktnät minskar, särskilt om den ena föräldern är frånvarande.

En OLS-regression genomfördes för att för att mäta i vilken utsträckning familjens kontaktnät påverkas av olika bakgrundsfaktorer. I *modell 3-1* inkluderas bara föräldrarnas utbildning och yrkesposition som förklaringsfaktorer. *Modell 3-2* tar hänsyn till elevens härkomst – ONW1 och ONW2 i förhållande till övriga elever. Eftersom resultaten ovan antydde könsskillnader i tillgången till socialt kapital, inkluderas också eleven kön. I den sista *modellen, 3-3*, kontrolleras också för sammanhållen familj.

Regressionen visar på en tydlig och signifikant ökning i förklaringsstyrka mellan modell 3-1 och 3-2. Däremot ökas förklaringsstyrkan inte alls i modell 3-3. Detta innebär att såväl elevens klass som etnicitet och - förvånande nog – kön påverkar hennes tillgång till socialt kapital från familjens kontakter. Däremot påverkas tillgången inte av om familjen är sammanhållen eller inte.

Välutbildade föräldrar och i någon mån föräldrar med högre yrkespositioner har bättre tillgång till socialt kapital i sina nätverk. Detta resultat stämmer väl överens med principen att

människor föredrar att umgås med personer som liknar dem (jfr McPherson et al. 2001; Lazarsfeldt & Merton 1954).

Tabell 3. OLS-regression
Samband mellan social bakgrund, sammanhållen familj och familjens kontakter

Modell:	3-1	3-2	3-3
Utbildning	,144***	,134***	,133***
Yrke	,053 ⁺	,084*	,081*
Flicka		,100***	,099***
ONW1		,063*	,062*
ONW2		,080**	,077*
Sammanhållen familj			,397
Justerat R ²	,028	,044	,044

Tabell 3. Samband mellan social bakgrund, sammanhållen familj och familjens kontakter. ⁺ indikerar ett nästan-signifikant samband ($p < 10\%$). * indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå. ** indikerar ett signifikant samband på 1 %-nivå medan *** indikerar en signifikansnivå på minst 0,1 %.

Vidare rapporterar både elever som invandrat från länder utanför västvärlden (ONW1) och elever vars föräldrar invandrat från dessa länder (ONW2) bättre tillgång till socialt kapital i föräldrarnas kontaktnät. Detta kan vid första anblicken verka kontraintuitivt. Den bild som ofta förmedlas i media och i vardagskunskap är att invandrare från ONW-länder i större utsträckning står utanför samhället. Resultaten ovan visar istället att elever med ONW-bakgrund snarare har fler kontakter och/eller kontakter med högre status.

Som tidigare nämnts finns en underrepresentation av invandrare i datamaterialet. Således finns en risk att materialets sammansättning haft inverkan på resultatet. Kanske är tillgången till ett rikt kontaktnät inget som gäller generellt för elever med ONW-bakgrund, utan endast för dem som går i svensktäta skolor likt de där datamaterialet samlats in. Det finns också en risk för att resultatet påverkas av eleverna själva rapporterat vilka individer som ingår i deras föräldrars kontaktnät. Detta kan till exempel medföra att elever som nyligen invandrat till Sverige beskriver familjens kontakter utifrån deras yrkespositioner i ursprungslandet. Om så är fallet kan en elev med ONW-bakgrund rapportera tillgång till ett rikare kontaktnät, trots att delar av detta kontaktnät inte kunnat etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

För att undersöka om elever med ONW-bakgrund överrapporterat tillgången till socialt kapital i familjens kontaktnät, analyserades interaktionseffekten mellan härkomst och familjens kontakter. Om dessa familjers kontaktnät i större utsträckning består av tomma titlar – alltså personer som formellt har prestigefyllda positioner men vars reella makt, inflytande och tillgång till resurser är begränsad – borde familjens kontakter ha mindre påverkan på elevens

betyg. En sådan effekt, där en variabel påverkar olika grupper olika mycket, kallas för en interaktionseffekt. Materialet uppvisar emellertid ingen interaktionseffekt mellan härkomst och familjens kontakter, varken för ONW-generationerna var för sig eller tillsammans. Detta innebär att familjens kontakter varken är mer eller mindre betydelsefullt för elever med rötter i ett land utanför västvärlden än för infödda svenskar. Även om underrepresentationen av invandrare i datamaterialet gör det vanskligt att generalisera fynden till resten av befolkningen, har åtminstone de elever med ONW-bakgrund som ingår i datamaterialet tillgång till påtagligt rika kontaktnät som är till hjälp under skolgången.

Det mest förvånande fyndet är emellertid att flickor rapporterar att deras familjer har tillgång till ett större och rikare kontaktnät än pojkar. Eftersom ungefär vartannat barn som föds är en flicka, och många familjer således torde ha barn av båda könen, är detta resultat förbluffande. Det är helt enkelt otroligt att föräldrarnas kontaktnät påverkar om deras barn blir en flicka eller en pojke. Nästan lika svårt är det att tänka sig är att barnets kön skulle påverka vilka personer föräldrarna umgås med. En något troligare förklaring är att flickor överrapporterar familjens kontakter genom att räkna fler till föräldrarnas bekantskapskrets, medan pojkar i större utsträckning underrapporterar familjens kontakter. Dessvärre kan denna möjliga förklaring, eller de omöjliga innan, inte testas inom ramen för denna studie.

Förekomsten av institutionaliserat socialt kapital

Såväl familjens kontakter som dess sammansättning och sociala klassposition kan påverka vilka föreningar föräldrarna uppmuntrar sina barn att vara medlem i. Sambanden mellan dessa faktorer redovisas nedan, genom resultaten från en stegvis OLS-regression. Precis som i tidigare modeller har variabler förts in i kronologisk ordning med start i föräldrarnas utbildning och yrkesposition i *modell 4-1*, följt av kön och härkomst i *modell 4-2* och sammanhållen familj i *modell 4-3*. I *modell 4-4*, slutligen, inkluderas också familjens kontaktnät.

En kontroll av R^2 visar att såväl modell 4-1 som 4-2 erbjuder ytterst låg förklaringsstyrka. Detta indikerar att sambandet mellan social bakgrund och föreningsmedlemskap är svagt. I modell 4-3 ökar förklaringsstyrkan för första gången signifikant, vartefter förklaringsstyrkan fortsätter att öka i modell 4-4. Det tycks alltså som att elevens föreningsengagemang snarare påverkas av familjens sociala kapital – kontakter och sammanhållen familj – än av klass och etnicitet.

Tabell 4. OLS-regression
Samband mellan social bakgrund, familjens sociala kapital och föreningsmedlemskap

Modell:	4-1	4-2	4-3	4-4
Utbildning	,077*	,083*	,078*	,063 ⁺
Yrke	,039	,039	,030	,021
Flicka		-,073*	-,077**	-,088**
ONW1		,012	,033	,002
ONW2		,005	-,005	-,014
Sammanhållen familj			,081**	,079**
Familjens kontakter				,113***
Justerat R²	,008	,011	,017	,028

Tabell 4. Samband mellan social bakgrund, familjens sociala kapital och föreningsmedlemskap. ⁺ indikerar ett nästan-signifikant samband ($p < 10\%$). * indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå. ** indikerar ett signifikant samband på 1 %-nivå medan *** indikerar en signifikansnivå på minst 0,1 %.

Regressionen visar ett tydligt samband mellan sammanhållen familj och elevens föreningsengagemang. Elever vars föräldrar bor tillsammans är i större utsträckning engagerade i ett skoltillvänt föreningsliv. I de första tre modellerna, 4-1 till 4-3, framträder också ett svagt samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och elevens föreningsengagemang. Mer välutbildade föräldrar verkar således i större utsträckning uppmuntra sina barn att delta i föreningslivet. I modell 4-4, där familjens kontakter adderas till regressionen, försvinner emellertid sambandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå och elevens föreningsengagemang nästan helt. Samtidigt ökar förklaringsstyrkan påtagligt. Detta indikerar att föräldrarnas utbildningsnivå endast har en indirekt påverkan på huruvida eleven deltar i föreningslivet eller ej. I denna process verkar alltså socialt kapital på familjenivå – familjens sammansättning och dess kontakter – vara en förmedlande faktor.

Återigen framträder en könsskillnad i resultaten: flickor är mer sällan aktiva i föreningslivet än pojkar. En möjlig förklaring är att detta beror på att idrottsklubbar finns bland de inkluderade föreningarna. Några av de föreningar som lockar flest medlemmar är fotbollsklubbar och andra lagidrotter, vilka tenderar att ha ett större antal pojkar än flickor bland sina medlemmar.²⁰

²⁰ Se till exempel idrotten i siffror: http://www.rf.se/ImageVaultFiles/id_38292/cf_394/2012_Idrotten_i_siffror_-_r-tt.PDF

Vännernas attityd till utbildning

Slutligen genomfördes en regressionsanalys för att undersöka vilka bakgrundsfaktorer som påverkar vilka vänner eleven har. Påverkan kan antas gå till på två vis: dels genom att andra personer i elevens omgivning (till exempel föräldrar) ”väljer” vänner åt eleven och således förbjuder henne att umgås med elever som har låg studiemotivation vilka kan utöva ”dåligt inflytande”, dels genom att dessa personer påverkar elevens vänners attityd och därmed gör dem mer studiemotiverade.

Precis som i de tidigare regressionerna adderades olika bakgrundsvariabler steg för steg. I *modell 5-1* inkluderades föräldrars utbildning och yrkesposition och i *modell 5-2* kön och härkomst – ONW1 och ONW2 i förhållande till övriga. I *modell 5-3* tas hänsyn till om familjen är sammanhållen eller ej medan *modell 5-4* inkluderar familjens kontaktnät och *modell 5-5* dessutom adderar elevens föreningsengagemang. I samtliga modeller användes vännernas attityd till skolan som beroende variabel.

Som framgår av tabell 5 ökade regressionens förklaringsstyrka påtagligt mellan modell 5-1 och modell 5-2. I modellerna som följde därefter ökade emellertid förklaringsstyrkan ytterst lite – från 4,1 % i modell 5-2 till 4,7 % i modell 5-5. Samtidigt kan ett svagt och skiftande samband anas – i modell 5-3 och 5-4 verkar det finnas ett samband mellan sammanhållen familj och vännernas attityd, i modell 5-4 anas dessutom ett samband mellan familjens kontakter och elevens vänners attityd. Båda dessa samband försvinner emellertid i modell 5-5, där det istället framträder ett svagt samband mellan föreningsmedlemskap och vännernas attityd. Dessa samband är endast signifikanta på 10 % p-nivå, vilket innebär en ökad risk för att de egentligen beror på någon annan faktor som inte undersökts i analysen. Därför är detta samband snarast att betrakta som en indikation än ett fynd.

I ett försök att renodla detta samband gjordes ytterligare en modell – nämnd *modell 5-3b* – där familjens sammansättning och kontakter uteslöts, trots att de enligt ursprungsantagandet borde föregå vännernas attityder. Jämfört med modell 5-2 erbjuder den en signifikant högre förklaringsstyrka. Dessutom förstärks det anade sambandet mellan föreningsmedlemskap och vännernas attityd. Återigen är det viktigt att notera att dessa samband är svaga och osäkra, och således snarare antyder än visar på resultat. Med detta i åtanke kan vi dock ana att familjens socioekonomiska position faktiskt påverkar vilka vänner eleven skaffar, om än på omvägar.

Tabell 5. OLS-regression
Samband mellan social bakgrund, familjens sociala kapital, föreningar och vänners attityd

Modell:	5-1	5-2	5-3	5-4	5-5	5-3b
Utbildning	,048	,030	,027	,020	,016	,025
Yrke	,006	,034	,029	,024	,023	,032
Flicka		,198***	,195***	,190***	,195***	,202***
ONW1		,033	,032	,028	,028	,033
ONW2		,067*	,061*	,057 ⁺	,057 ⁺	,067*
Sammanhållen familj			,053 ⁺	,051 ⁺	,047	
Familjens kontakter				,052 ⁺	,046	
Föreningar					,053 ⁺	,062*
Justerat R ²	,001	,041	,043	,045	,047	,044

Tabell 5. Samband mellan social bakgrund, familjens sociala kapital, föreningar och vänners attityd. ⁺ indikerar ett nästan-signifikant samband ($p < 10\%$). * indikerar ett signifikant samband på 5 % p-nivå. ** indikerar ett signifikant samband på 1 %-nivå medan *** indikerar en signifikansnivå på minst 0,1 %.

För vännernas attityd verkar familjens bakgrund spela mycket liten roll. Istället framträder återigen skillnad mellan flickor och pojkar, där flickor i större utsträckning har studiemotiverade vänner. Även de elever som har rötter i ONW-länder men själva är födda i Sverige har vänner med en mer positiv attityd till skola och utbildning.

Avslutningsvis genomfördes en liknande regressionsanalys också för att se om det finns någon systematik i om vännerna går i samma skola som eleven eller inte. Här återfanns emellertid inget samband med vare sig klass, kön, etnicitet eller tillgång till andra former av socialt kapital. Denna aspekt ensam verkar alltså inte följa någon systematik, utan bero på slump och omständigheternas nycker.²¹

Analys

Resultaten visar att elever med större tillgång till socialt kapital lyckas bättre i skolan än andra elever. I detta kapitel kommer sätta dessa resultat i förhållande till tidigare forskning och de teorier som varit uppsatsens utgångspunkter. I det första avsnittet kommer sambandet mellan socialt kapital och niondeklassarens betyg att analyseras mer ingående. Därefter vänds fokus mot huruvida tillgången till socialt kapital är att betrakta som en utjämnande eller

²¹ Däremot återfinns ett samband mellan vännernas attityd och huruvida de går i samma skola eller inte (jfr Flores-Gonzales 2005; Vaquera & Kao 2008), vilket rimligtvis beror på att en elev som träffar sina vänner i skolan blir mer positivt inställd till att gå i skolan.

polariserande kraft. Utifrån denna analys ställer jag i det tredje avsnittet upp en hypotes om skillnader i socialt kapital beroende på gruppstillhörighet respektive klasstillhörighet. Eftersom de samband mellan social bakgrund, socialt kapital och betyg som återfanns i materialet var mer intrikata än jag ursprungligen väntat mig, återvänder jag också till den teoretiska modellen som ställdes upp i teorikapitlets slut och reviderar den för att bättre överensstämja med den observerade verkligheten. Den reviderade teoretiska modellen återfinns i kapitlets sista del.

Socialt kapital och betyg

Som väntat har elevens sociala bakgrund stor påverkan på hennes skolbetyg. Elever med mer välutbildade föräldrar och föräldrar med högre yrkesposition har större chans att lyckas i skolan. Vidare presterar flickor bättre än pojkar, medan elever som är födda i ett ONW-land (ONW1) lyckas sämre än sina klasskamrater. I dessa avseenden är resultaten snarlika vad som tidigare rapporterats från Sverige (se till exempel Skolverket 2012; Sundbom & Sidebäck 2008; Jonsson 2001). Den tendens att barn med utländsk härkomst presterar bättre i skolan än deras infödda klasskamrater som Lauglo (2010) rapporterat från Norge och andra länder, återfanns inte i datamaterialet.

Eftersom invandrare från olika länder även i svensk skola lyckas olika bra (jfr Sundbom & Sidebäck 2008) finns förstås möjligheten att det är sammansättningen av invandrare som skiljer mellan olika länder. Det är dock tveksamt om en sådan förklaring tar oss särskilt långt – särskilt som Lauglo (1999) rapporterar att även invandrare från länder med mycket låg generell utbildningsnivå, som Afghanistan, lyckas bättre än förväntat i skolan. Det enda som med säkerhet kan sägas är, att vad det än är som får elever med utländsk härkomst att lyckas bättre i skolan, verkar denna faktor inte återfinnas i Sverige.

Förutom den sociala bakgrunden, visar de resultat som presenterats att tillgång till socialt kapital ökar elevens chans att lyckas i skolan. Detta gäller oavsett form av socialt kapital. Såväl familjens sammansättning som föräldrarnas kontakter, de föreningar eleven är med i och hennes vänner har positiv inverkan på betyget.

Forskning från ett flertal länder har tidigare indikerat ett samband mellan socialt kapital och utbildning (jfr Field 2003; Guðmundsson & Mikiewicz 2012). Som nämnts inledningsvis har dock denna forskning i stor utsträckning utgått från en definition av socialt kapital som inte tar hänsyn till vilka som ingår i ett nätverk, utan bara nätverkets art eller de värderingar och band som är förhärskande inom det. Dessutom har forskningen om kopplingen mellan socialt

kapital och prestation i skolan ofta använt registerdata som inte samlats in för att undersöka detta samband (jfr Dika & Singh 2002; Dijkstra, Veenstra & Peschar 2004). Teoretiska begränsningar tillsammans med metodologiska begränsningar har därför lett till otillfredsställande mått på socialt kapital. Sist, men inte desto mindre viktigt, har de studier som genomförts med få undantag gjorts i andra länder än Sverige.

Att resultaten som presenterats i denna uppsats visar på en koppling mellan socialt kapital och elevens resultat är alltså inte förvånande, men ändå långt från självklart. Än mindre självklart är att detta samband är så starkt för alla former av socialt kapital. För varje form av socialt kapital som inkluderas i analysen, ökar regressionsmodellens förklaringsstyrka. Ökningen i förklaringsstyrka är signifikant på 0,1 %-nivå i samtliga modeller. Den sista modellen (modell 1-6), som alltså innehåller fyra former av socialt kapital, erbjuder nästan 50 % högre förklaringsstyrka än modell 1-2, som bara tar hänsyn till socioekonomisk ställning, kön och härkomst.

Då tidigare forskning inom området ofta utgått från en annan definition av socialt kapital bör det särskilt noteras att familjens kontakter har en avsevärd inverkan på elevens resultat. Denna variabel mäter varken kontaktnätets densitet eller dess normerande eller kontrollerande kraft, utan den prestige som är förknippad med kontakternas yrkespositioner. Att ett starkt signifikant samband ändå framträder mellan familjens kontakter och elevens prestation i skolan, är således ett tydligt tecken på att ”lånade” och överförda resurser verkligen har betydelse även tidigt i livet (jfr Lin 1999; Flap 2004).

I detta sammanhang är det också värt att poängtera att de undersökta eleverna ännu befinner sig i den obligatoriska grundskolan. Prestigefyllda högskoleutbildningar är ännu långt borta, och eleverna bor i stor utsträckning fortfarande med sina föräldrar eller vårdnadshavare. Mycket av det som inflytelserika kontakter kan hjälpa till med – sommarjobb och praktikplatser, hjälp med att hitta studentboende osv. – har ännu inte aktualiserats. Troligtvis fortsätter familjens vänner att vara en värdefull tillgång långt upp i studiekarriären och in i arbetslivet, kanske i ännu större utsträckning än för de niondeklassare som precis är på väg att ta steget till gymnasiet.

Resurser och avstånd

De redovisade resultaten tyder på att storleken på det sociala kapitalets inverkan har ett direkt samband med var det befinner sig i förhållande till eleven. Så har elevens vänner och de föreningar hon är medlem i störst inverkan, följt av huruvida hon lever med båda föräldrarna

eller ej. Familjens kontakter är också av betydelse, men deras påverkan är svagare och mer indirekt. Detta framstår som naturligt, eftersom det sociala kapital som finns nära eleven är inbäddat i relationer som ofta aktualiseras i elevens skolvardag (jfr Vaquera & Kao 2008). Att en kontakt har tillgång till resurser är inte det samma som att hon erbjuder dem. Det finns anledning att tro att det finns en avsevärd diskrepans mellan förekomsten av kontakter och huruvida dessa kontakter faktiskt överför resurser (jfr Stanton-Salazar 2010). Genom ett nära och frekvent umgänge mellan individen och hennes kontakter, ökar troligtvis sannolikheten för att sådana överföringar sker. Detta skulle också förklara varför *var* elevens vänner finns – i skolan eller utanför – är av så stor vikt. För elever som har vänner i samma skola är umgänget med dessa en del av (skol)vardagen. Därför ökar möjligheterna till deltagande i stärkande interaktionsritualer och/eller framgångsrika expressiva handlingar (jfr Collins 1990; Lin 2001). Med dessa vänners hjälp blir skolgången roligare men också mer framgångsrik, eftersom dessa vänner kan erbjuda hjälp, stöd och information med ett minimum av fördröjning när eleven behöver det.

Som resultaten visar spelar elevens vänner stor roll för elevens prestation. Vänner i samma skola och med god studiemotivation ökar elevens chans att prestera bra. Samtidigt är det viktigt att betänka att det kausala sambandet troligtvis är dubbelriktat. På samma vis som eleven blir påverkad av sina vänner, blir vännerna påverkade av eleven (Sewell et al. 1969; Roth & Salikutluk 2012). Och i samma mån som eleven väljer sina vänner, väljer vännerna eleven (jfr McPherson et al. 2001). Det är alltså troligt att förekomsten av studiemotiverade och skolcentrerade bekantskaper i någon mån speglar elevens ursprungliga disposition, så att en elev som själv lyckas bra i skolan och är studiemotiverad oftare söker andra framgångsrika och studiemotiverade skolkamrater än en som har sämre läshuvud och är mindre studiemotiverad. Det kan alltså vara befogat att misstänka att de presenterade resultaten överskattar vännernas betydelse något – alltså att vännernas påverkan varit mer i paritet med de andra formerna av socialt kapital om studien också kontrollerat för IQ eller läsförståelse mätt vid skolgångens början.

Dessa resultat pekar också på att det Portes (1998) kallar för pliktuppfyllelse (*consummatory motivations*) – särskilt situationsbunden solidaritet – spelar en betydelsefull roll för överföringen av socialt kapital. De vänner som går i samma skola såväl som de medlemmar som är del av samma föreningar, delar situationer och upplevelser vilket kan göra dem mer benägna att hjälpa varandra.

Socialt kapital som utjämnande eller förstärkande faktor

Trots alla former av socialt kapital som inkluderas i modellen, kvarstår en stark effekt av elevens sociala bakgrund. Även i modell 1-6, där totalt fyra former av socialt kapital ingår, är föräldrarnas utbildningsnivå den ojämförligt mest betydelsefulla förklaringsvariabeln. Dess påverkan, precis som påverkan från föräldrarnas yrkesposition, sjunker dock markant vartefter olika former av socialt kapital adderas till modellerna. Tillgången till socialt kapital är således inte enkom en mellanliggande variabel som förmedlar skillnader beroende på social bakgrund. Därmed blir frågan om tillgången till socialt kapital förstärker, eller försvagar, skillnader beroende på social bakgrund.

Efter att ha undersökt vilka faktorer som påverkar fördelningen av socialt kapital, står det klart att tillgången till socialt kapital snarare förstärker än utjämnar. Det finns dock ett tydligt undantag: barn med rötter i ett land utanför västvärlden (ONW-land) har bättre tillgång till socialt kapital än deras klasskamrater. Eftersom dessa elever har sämre chanser att lyckas i skolan än andra, verkar deras större tillgång till socialt kapital alltså som en utjämnande faktor.

Samtidigt påverkar familjens socioekonomiska ställning tillgången till alla former av socialt kapital. Denna påverkan är i vissa fall direkt, medan i andra fall indirekt. För familjens sammansättning och familjens kontakter, har föräldrarnas utbildningsnivå och yrkesposition en direkt påverkan. När det gäller föreningsmedlemskap och elevens vänner, har dock föräldrarnas socioekonomiska ställning en mycket svagare påverkan. Merparten av denna påverkan går dessutom via andra former av socialt kapital.

Nedan diskuteras vilka faktorer som påverkar tillgången till socialt kapital, och hur de resultat som presenterats ovan förhåller sig till befintlig forskning. I framställningen kommer jag börja med att närmare diskutera sambandet mellan social bakgrund och tillgången till socialt kapital. Därefter kommer jag rikta uppmärksamheten mot hur tillgång till en form av socialt kapital styr tillgången till en annan form av socialt kapital. Sist kommer skillnader beroende på kön och härkomst att diskuteras.

Social bakgrund och socialt kapital

Föräldrarnas utbildningsnivå, och ännu mer deras yrkesposition, har stor påverkan på chansen att de lever tillsammans. Även Jonsson (2001) rapporterar ett samband mellan familjens sammansättning och utbildningsnivå. Jonsson argumenterade dock för att detta kunde bero på ett större bortfall bland särlevande föräldrar. För elever som levde med båda föräldrarna fanns

oftare data om båda föräldrarnas utbildningsnivå än för de elever som bara levde med en av föräldrarna. Därmed skulle skillnaden kunna bero på slumpen, eftersom två föräldrar innebar två möjligheter till hög utbildningsnivå. Dessutom låter upplägget i Jonssons (2001) presentation oss ana att det främst är data för fadern som saknas, vilket skulle kunna vara av betydelse i en generation som i ännu högre grad än den nuvarande var präglad av ojämlikhet mellan könen.

De resultat som presenterats ovan erbjuder emellertid inte den tolkningsmöjligheten. Av 1234 elever var det bara 14 som endast angav den ena förälderns utbildningsnivå. Det fanns heller ingen signifikant skillnad i svarsfrekvens mellan barn med sammanlevande föräldrar och andra barn. Dessutom är moderns utbildning i genomsnitt högre än faderns. Sambandet mellan föräldrarnas yrkesposition respektive utbildningsnivå och sannolikheten att de lever tillsammans kan alltså inte förklaras med bortfall. Istället verkar det troligt att sambandet beror på att individer med högre yrkesposition och längre utbildning i större utsträckning planerat sin familjebildning.

Resultaten visar också att föräldrarnas utbildningsnivå och yrke påverkar hur många kontakter de har, och hur hög status dessa kontakter har. Detta samband har tidigare rapporterats av exempelvis Lin (1999; 2001 och Behtoui (2006; 2013). Resultaten i denna uppsats visar dock på att föräldrarnas utbildningsnivå är av större vikt än deras yrkesposition för hur rikt deras kontaktnät är. Detta tyder på att kontaktnätet endast i liten utsträckning består av arbetskamrater som ju borde ha en status som är mycket starkt kopplad till förälderns yrkesposition. Troligtvis beror detta på att föräldern redan bildat många av sina nära relationer med andra innan det nuvarande arbetet påbörjades, till exempel under sin egen studietid.

Långt mycket svagare är sambandet mellan social bakgrund och föreningsmedlemskap. Elever med välutbildade föräldrar är i något större utsträckning medlemmar i skoltillvända föreningar än andra, men sambandet är förhållandevis svagt. Ännu svagare blir det vartefter andra former av socialt kapital förs in i analysen. Föräldrarnas utbildningsnivå verkar alltså främst ha en indirekt påverkan på vilka föreningar eleven är med i. Detta skulle kunna innebära att i den mån svenska föräldrar bedriver concerted cultivation i Lareaus (2002) mening, sker detta genom mer indirekt påverkan.

För vännernas attityd, slutligen, är föräldrarnas utbildningsnivå och yrkesposition utan betydelse. Som jag kommer diskutera i nästa avsnitt, innebär detta emellertid inte att det beror på slumpen vilka vänner en elev har, och huruvida de är studiemotiverade eller inte.

Socialt kapital i olika former

Socialt kapital är en värdefull tillgång, eftersom det ökar elevens chanser att lyckas i skolan. Men liksom andra resurser kan socialt kapital också vara gynnsamt på andra vis. Socialt kapital i en form kan öka möjligheterna för individen att få tillgång till socialt kapital i en annan form (jfr Bourdieu 1986).

I denna uppsats har jag använt mig av fyra former av socialt kapital. Dessa former är dock på olika nivåer, i och med att två – familjesammansättning och familjens kontakter – är mer knutna till föräldrarna medan de andra två – elevens föreningsmedlemskap och elevens vänner – är knutna till eleven. Som jag visat i resultaten, finns ett samband mellan det sociala kapitalet på familjenivå och socialt kapital på elev-nivå.

Elever som lever med båda sina föräldrar och elever vars föräldrar har vänner med högre status, är oftare medlemmar i idrottsklubbar, scoutföreningar, skoltidningsredaktioner, elevråd och andra elevdemokratiska råd än deras klasskamrater. Av störst betydelse är föräldrarnas kontakter. En tolkning är att detta samband beror på kontakternas betydelse för att forma familjens värderingar och attityder (jfr Roth & Salikutluk 2004). En annan möjlighet är att ett resursfyllt nätverk avlastar föräldrarna, och till exempel gör det möjligt för barnen att få skjuts till idrottsträningar och scoutläger (jfr Lareau 2002). Detta skulle också kunna förklara sambandet mellan familjesammansättning och föreningsmedlemskap, eftersom ensamstående föräldrar kan antas ha mindre tid att lägga på de praktiska och logistiska problem som kan följa av föreningsmedlemskap.

Varken elevens socioekonomiska bakgrund eller hennes tillgång till socialt kapital på familjenivå kan dock erbjuda en tydlig förklaring till om hon umgås med studiemotiverade vänner eller inte (tabell 5). Istället verkar det som att det finns ett samband mellan de föreningar eleven är medlem i och vilka som är hennes vänner. Sambandet – presenterat i modell 5-5 och vidare undersökt i modell 5-3b – är dock mycket svagt. Detta samband antyder dock att elevernas vänskapsbildningar inte är så fria och slumpmässiga som de första kan verka. Istället verkar det som att det finns en svag koppling mellan socialt kapital på familjenivå och elevens vänskapsbildningar, alltså att en sammanhållen familj och mer inflytelserika kontakter ökar sannolikheten att eleven har skolmotiverade vänner. Resultaten antyder dock att denna påverkan inte är direkt, utan förmedlas via föreningsmedlemskap. Det skulle alltså kunna vara så att föräldrar och föräldrarnas vänner i någon mån styr elevens umgänge, genom att uppmuntra deltagande i organiserade fritidsaktiviteter. Detta skulle i så

fall vara i linje med Ball (2003), som visat att föräldrar genom att upprätthålla olika demarkationslinjer och välja lämpliga sociala sammanhang åt sina barn försöker skapa social slutenhet för att därigenom upprätthålla barnens sociala klass.

Kön, härkomst och socialt kapital

Tillgången till socialt kapital kan alltså främst sägas förstärka befintliga sociala skillnader. En hög socioekonomisk ställning, medför bättre tillgång till socialt kapital. Och bättre tillgång till socialt kapital i en form, ger bättre tillgång till socialt kapital i andra former. Såväl det sociala kapitalet som den sociala bakgrunden påverkar elevens chans att lyckas i skolan. Därigenom ökar en redan privilegierad grupps försprång.

Som tidigare nämnts gäller detta dock inte undantagslöst. Såväl flickor som elever med bakgrund i ONW-länder har bättre tillgång till socialt kapital än deras klasskamrater. Flickor rapporterar mer studiemotiverade vänner, vilket överensstämmer med den bild som tidigare forskning visat (jfr Jonsson 2001; Vaquera & Kao 2008).²² Pojkar är däremot oftare medlemmar i föreningar. Mer förvånande är emellertid att flickor rapporterar större tillgång till socialt kapital i föräldrarnas kontaktnät. Att så skulle vara fallet förefaller orimligt. Föräldrarnas vänskapsnätverk kan inte påverka om de föder en dotter eller son och barnets kön kan knappast leda föräldrarna till att knyta mer värdefulla kontakter. Vad den uppmätta könsskillnaden beror på, kan inte besvaras utifrån denna studie. Min egen gissning är dock att flickor överrapporterar förekomsten av socialt kapital runt familjen, medan pojkar underrapporterar det. Detta skulle till exempel kunna bero på att flickor är, eller uppfostras att vara, mer socialt inriktade och således räknar fler till familjens vänner.

För elever med rötter i ONW-länder, länder utanför västvärlden, är det främst de elever som själva är födda i Sverige som rapporterar högre socialt kapital. Elever som tillhör denna grupp har oftare föräldrar som lever tillsammans, deras familjer har tillgång till mer värdefulla sociala kontakter och elevens vänner är mer studiemotiverade än andras. Detta samband skulle kunna bero på tillgång till etniska nätverk. Tillgången till sådana stödjande nätverk skulle kunna vara en förklaring till varför studier från andra länder rapporterat att invandrare lyckas bättre än förväntat i skolan (jfr Lauglo 1999; 2010).

²² Vad gäller studieresultat är dock flickor generellt att betrakta som den privilegierade gruppen, eftersom deras resultat tenderar att vara högre än pojkars (jfr Skolverket 2012; Sundbom & Sidebäck 2008).

De elever som själva invandrat till Sverige från ett ONW-land, har även de bättre tillgång till värdefulla kontakter. Däremot är deras familjer lika ofta delade eller ombildade som jämförelsegruppens, och deras vänner är varken mer eller mindre studiemotiverade än andras. Den bättre tillgången till socialt kapital verkar alltså bero av en samverkan mellan härkomst och tid i landet. Dels kan geopolitiska anledningar spela in. Vilka länder som folk migrerat från, och vilka anledningar som lett till migrationen, skiftar över tid. I Sverige har en övergripande trend gått från arbetskraftsinvandring från närområdet, till flyktinginvandring från mer spridda delar av världen. Det kan alltså vara skillnad i sammansättningen mellan den grupp som är född i Sverige och de som är födda utomlands. Samtidigt är det troligt att en del av skillnaden helt enkelt beror på att familjer som bott längre i landet haft längre tid att etablera sig och skaffa ett nätverk. Vid migrationen finns det också en risk för att familjer och vänskapsnätverk splittras, antingen tillfälligt eller permanent, till exempel när några familjemedlemmar reser i förväg.

I de modeller som tar hänsyn till socialt kapital av olika former, *ökar* sambandet mellan ONW-härkomst och sämre skolresultat. Dessutom framträder och förstärks sambandet för de elever som själva är födda i Sverige, men vars föräldrar kommer från ett ONW-land. För att parafrasera Lauglo (1999) pekar mina resultat alltså på att invandrare från ONW-länder har mer motlut i skolan, men fler som hejar på. Trots detta verkar den större tillgången till socialt kapital, inte väga upp för andra svårigheter som dessa elever stöter på i samhället i allmänhet eller i utbildningssystemet i synnerhet. Således lyckas elever med bakgrund i ett land utanför västvärlden sämre än andra elever, även efter kontroll för socioekonomisk bakgrund.

Grupptillhörighet och klasstillhörighet

Om tillgången till socialt kapital beror på tidigare tillgång till kapital i någon form är det knappast förvånande att individer med hög socioekonomisk ställning har bättre tillgång till socialt kapital. Däremot är det desto mer förvånande att flickor, invandrare och barn till invandrare – alltså elever som i någon mån är ”den andra” i förhållande till den privilegierade gruppen – verkar ha större tillgång till socialt kapital än pojkar och infödda svenskar.

Att invandrare från länder utanför västvärlden har bättre tillgång till socialt kapital än andra – vilket fynden i denna uppsats tyder på – råder det dock ingen enighet kring. Andersson (2012) rapporterar att invandrare från Iran och Jugoslavien har bättre tillgång till socialt kapital än svenskar, vilket är i linje med de resultat som presenterats ovan. I kontrast till detta menar Behtoui (2013) att invandrare snarare har sämre tillgång till socialt kapital än svenskar, och att

skillnaden är störst för invandrare från ONW-länder. Detsamma gäller för könsskillnader: Behtoui (2013) finner att kvinnor har lägre tillgång till socialt kapital, medan denna uppsats snarare pekar i motsatt riktning.

Att dessa studier pekar i olika riktning kan till viss del bero på skillnader i mått. En väsentlig skillnad mellan studierna är sammansättningen av de grupper som studeras. Här omfattar Anderssons studie individer med rötter i Iran och forna Jugoslavien (jfr Andersson 2012), medan Behtoui (2013) inkluderar fler etniciteter. Dessutom definierar författarna grupptillhörighet på olika vis. Andersson definierar utländsk härkomst som att minst en förälder ska vara född i landet i fråga, medan svensk härkomst definieras som att båda föräldrarna är födda i Sverige (Andersson 2012). I motsats låter Behtoui invandrabakgrund beteckna individer vars båda föräldrar är födda i ett annat land än Sverige (Behtoui 2013). I jämförelse har jag använt samma indelning i NW- respektive ONW-länder som Behtoui använder, men samtidigt räknat bakgrund efter faderns födelseland.

De tre studierna använder alltså inte jämförbara mått. Samtidigt är de utförda inom en gemensam – svensk – kontext, med blott något års mellanrum. Därför verkar det otroligt att enbart skillnader i operationalisering kan förklara varför resultaten pekar i motsatta riktningar. Även om denna skillnad utan tvekan är betydelsefull, menar jag att en annan förklaring kan finnas i respondenternas ålder.

I en studie av norska ekonomistudenter visar Håvard Helland hur män presterar bättre och bättre ju närmare den prestigefyllda examinationen kommer (Helland 2007). Om Hellands resultat går att extrapolera till andra kontexter blir det rimligt att anta att olika grupper har försprång vid olika tidpunkter; och att den dominanta gruppen försprång blir tydligare ju längre i den (akademiska) karriären individen kommer (Helland 2007; jfr Bourdieu & Passeron 2008).

På ett liknande vis noterar Gestur Guðmundsson och Piotr Mikiewicz:

”Could it not be the case that immigrant pupils under strict regulation of parents achieve relatively (controlled for social class and capital) higher than their native peers at the age of 15-17, while the native youth are to quite an extent using these years to test boundaries and develop peer relations and will often become late bloomers at the tertiary level? Entering the labour market they could be expected to use their wider social ties, while the hard-working immigrant youth will meet barriers of discrimination?” (Guðmundsson & Mikiewicz 2012).

Den förklaringsmodell jag vill föreslå innebär alltså att två former av socialitet verkar parallellt och med delvis olika stor betydelse för olika individer. Dessa former av socialitet kan förstås som grupptillhörighet respektive klasstillhörighet. Individer som tillhör en mindre privilegierad tillskrivningskategori, och således i större utsträckning definieras och definierar sig utifrån sin grupptillhörighet, kan inledningsvis få bättre tillgång till socialt kapital på grund av vertikal solidaritet inom gruppen. Samtidigt kan individer från den privilegierade kategorin, vilka kan förvänta sig att snabbare stiga i samhällets hierarki, dra större fördel av sitt sociala kapital då de etablerat sig på arbetsmarknaden eftersom deras solidaritet snarare är klasstillhörig och således innehåller kontakter med liknande – och jämförelsevis högre – social position.

Beroende på omständigheter kan social inbäddning vara antingen ett problem eller en underlättande faktor. Den sociala inbäddningen kan vara ett hinder för den som vill nå utanför sin grupptillhörighet, till exempel genom begränsningar i individens frihet och hindrande normer (jfr Portes 1998; Strawn 2003). Utifrån detta synsätt skulle de skilda resultat som presenteras i de olika studierna visa på en förändring som beror på ålder, position på arbetsmarknaden, grupptillhörighet och klasstillhörighet relativt det omgivande samhället.

En reviderad teoretisk modell för fördelning av socialt kapital

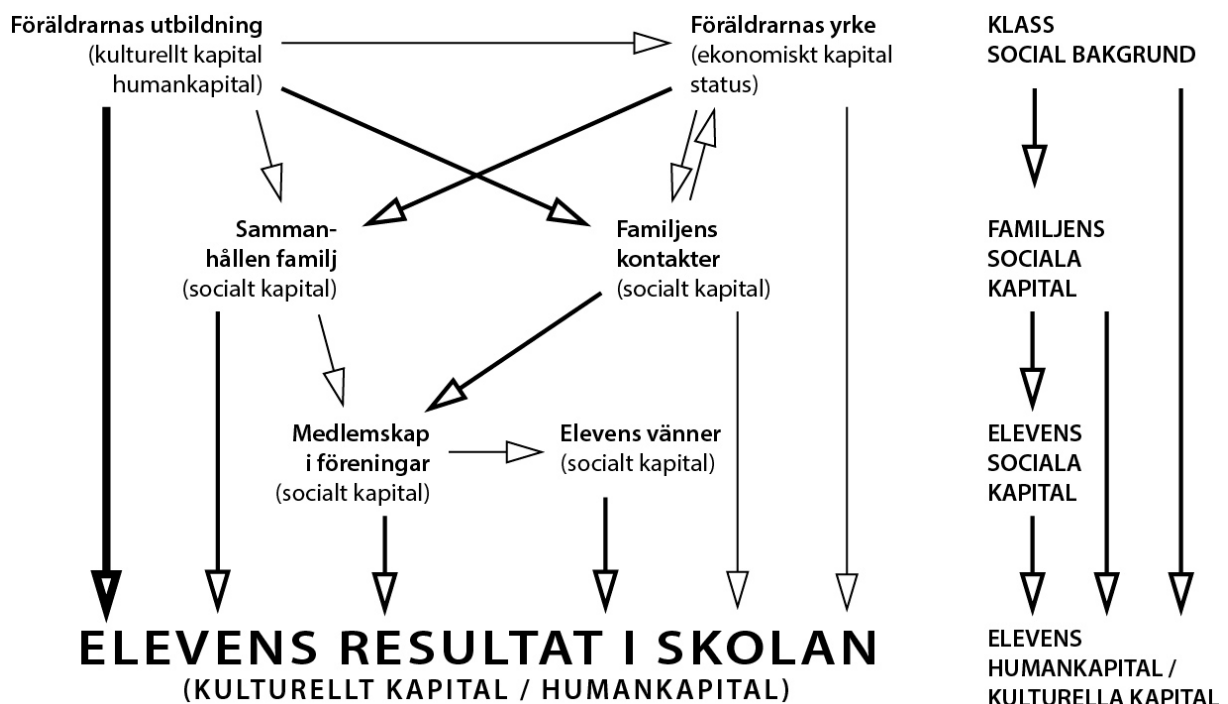
I analysen av fördelningen av socialt kapital framträder ett mönster som visserligen är vagt och intrikat, men ändå fullt skönjbart. Familjens socioekonomiska ställning påverkar föräldrarnas chanser att hålla ihop, så att mer välutbildade individer och i ännu större utsträckning individer med hög yrkesposition oftare lever tillsammans med den andra föräldern till sina barn.

Föräldrarnas socioekonomiska ställning påverkar också hur många och vilka som ryms inom familjens nätverk. Mer välutbildade föräldrar och, i någon mån, föräldrar med högre yrkesposition har ett kontaktnät som består av vänner med mer prestigefulla arbeten.

Som de resultat som presenterats ovan visar, har familjer med högre socioekonomisk ställning också bättre tillgång till socialt kapital. Föräldrarnas utbildning, huruvida de lever tillsammans eller inte och vilka som ingår i deras sociala nätverk, påverkar i sin tur vad eleven gör på fritiden. Elever med välutbildade föräldrar, föräldrar som lever tillsammans och som har inflytelserika kontakter är oftare engagerade i skoltillvända och bildningsfrämjande föreningar. Datamaterialet indikerar dessutom att medlemskap i sådana föreningar kan påverka vilka som är elevens vänner, eller åtminstone vilka attityder dessa vänner har.

Som diskuterats ovan är det sista ledet svagt. Samtidigt är det potentiellt av stor vikt, eftersom det visar att elevens vänskaper – vilka vid första anblicken formas oberoende av föräldrarnas socioekonomiska position – faktiskt påverkas av familjens sociala ställning om än på omvägar.

Utifrån de redovisade resultaten kan en reviderad teoretisk modell skapas. Modellen visar schematiskt hur social bakgrund tillsammans med tillgången till socialt kapital bidrar till elevens skolresultat. Men modellen visar också hur egenskaper på en nivå (i den sociala bakgrunden, i familjens nätverk, i elevens nätverk osv) påverkar resultaten i nästa nivå.

Figur 2. Reviderad teoretisk modell för sambandet mellan social bakgrund och socialt kapital. Fetare streck indikerar starkare påverkan. Modellen är baserad på de resultat som presenterats ovan.

De samband som framträtt i denna uppsats är alltså mer komplexa än vad jag inledningsvis antog. Olika former av socialt kapital är inte bara av betydelse för elevens betyg, utan också för hennes tillgång till andra former av socialt kapital. Genom att följa denna indiciekedja framgår det tydligt att socialt kapital varken är fördelat slumpvis eller jämnt över eleverna. Snarare pekar resultaten på att tillgång till socialt kapital i en form är en bidragande faktor till tillgång till socialt kapital i nästa led, och att denna kumulativa ojämlikhet i många eller möjligtvis alla fall har sitt ursprung i samhällets sociala och ekonomiska stratifiering (jfr Bourdieu 1986). Därmed kan tillgången till socialt kapital sägas vara en polariserande snarare än en utjämnande faktor, som bidrar till social och ekonomisk reproduktion snarare än bryter den. En familj högt upp i samhällets hierarki har inte bara mer egna resurser att tillgå, utan

ofta även bättre möjligheter att ”låna” resurser av sina vänner och bekanta. I denna mån är även det svenska utbildningssystemet att betrakta som en *parentocracy* (Brown 1990).

För elever som själva har invandrat eller vars föräldrar har invandrat kan en ökad tillgång till socialt kapital i någon mån kompensera för de svårigheter och hinder de stöter på i samhället, till exempel boendesegregation. Detta resultat – vilket även rapporterats från Norge och andra länder (jfr Lauglo 1999; 2010) – är dock inte ett egentligt positivt resultat. Snarast visar det att analyser av elevers prestation som inte inkluderar mått på socialt kapital riskerar att uppge *för låga* skillnader mellan invandrare och infödda svenskar, och därigenom dölja systematiska tillkortakommanden i utbildningssystemet och samhället i övrigt.

Diskussion

Utbildningssystemet rymmer en dubbelhet. Här skapas förutsättningar för framgång, men här upprätthålls också en social skiktning. Dörrar öppnas för somliga, men stängs för andra. Denna dubbelhet framträder tydligt i resultaten. Att säga att skolan endast reproducerar det befintliga samhället vore en lögn. En stor del av individens framgång i grundskolan verkar bero på individuella faktorer och omständigheter. Lika osant vore det att påstå att skolan fördelar chanser jämnt och lika. De resultat som presenterats ovan visar att mer än en femtedel av elevens resultat i grundskolan kan förklaras av andra faktorer än hennes egna meriter. Och av dessa bakgrundsfaktorer framstår den nedärvda sociala positionen som den enskilt viktigaste förklaringsfaktorn. Dessa ”ärvda poäng” blir knappast mindre påtagliga när hänsyn tas till socialt kapital. Istället framträder ett komplext mönster där familjens socioekonomiska ställning påverkar elevens tillgång till socialt kapital på olika vis.

I denna uppsats har jag försökt klarlägga hur tillgången till socialt kapital påverkar individens framgång eller brist på framgång i skolan. Min förhoppning har varit att därigenom lämna ett bidrag till ett forskningsfält som hittills fått mycket lite uppmärksamhet i Sverige. I vad mån jag lyckats, har det till stor del berott på de forskare som banat väg före mig. Min framställning stödjer sig tungt på de teorier om socialt kapital som lagts fram och utvecklats av Pierre Bourdieu och Nan Lin, och det datamaterial jag använt har generöst gjorts tillgängligt av Alireza Behtoui. Utan den kunskap som dessa forskare bidragit med, skulle mycket lite återstå av denna uppsats annat än ett tankefel här och var som är genuint mitt eget.

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur socialt kapital och social bakgrund samverkar och motverkar varandra i formandet av resurser, genom att studera hur socialt kapital och social bakgrund påverkar niondeklassares betyg.

Genom uppsatsen har tre frågor varit vägledande: *I vilken form och i vilken utsträckning påverkar tillgången till socialt kapital svenska niondeklassares resultat i skolan? Vilka faktorer påverkas svenska niondeklassares tillgång till socialt kapital? Vilken eller vilka former av socialt kapital påverkas?*

I uppsatsen har jag visat att tillgången till socialt kapital har en betydande påverkan på elevens betyg, och att denna inverkan – bland de undersökta variablerna - endast överskuggas av föräldrarnas utbildningsnivå. Samtliga undersökta former av socialt kapital – elevens vänner, de föreningar hon är med i, hennes familjesammansättning, och vilka kontakter som finns i familjens umgängeskrets – påverkade elevens betyg positivt. Resultaten indikerar att styrkan på dessa samband står i förhållande till hur nära kontakt eleven har med källan till sitt sociala kapital.

Elevens tillgång till socialt kapital, slutligen, påverkas av såväl om hon är född i Sverige eller utanför som av om hon är flicka eller pojke. En stor och genomgripande påverkan har dock familjens socioekonomiska bakgrund. Tillgången till socialt kapital beror i de flesta former direkt av föräldrarnas yrkesposition och/eller utbildningsnivå; vidare beror det i alla former indirekt av dessa faktorer.

I den avslutande delen har jag skisserat en modell för hur fördelningen av socialt kapital påverkas av olika bakgrundsfaktorer och i sin tur påverkar tillgången av socialt kapital i andra former. Dessutom försöker jag förena till synes motstridiga forskningsresultat inom området socialt kapital, genom att föreslå att tillgången till socialt kapital skiftar över individens liv beroende på hennes grupp- och klasstillhörighet.

Huruvida dessa modeller är gynnsamma och äger förklaringspotential utanför ramen för denna studie, får framtida forskning utvisa. Däremot tycks det ovedersägligt så, att tillgången till socialt kapital är ojämnt fördelad över befolkningen, att denna fördelning följer ett övergripande mönster av social och ekonomisk stratifiering, att den påverkar barns sannolikhet att lyckas i skolan, och att den därigenom i någon mån bidrar till att överföra privilegier från en generation till en annan.

Tanken om socialt kapital baseras på en enkel och sympatisk grundidé: att relationer mellan människor är en värdefull tillgång, med vars hjälp vi kan åstadkomma saker vi aldrig kunnat uppnå själva. Sedan tidigt 90-tal har idén om socialt kapital kommit att påverka forskare, politiker och författare av självhjälpsböcker. Begreppet lovar att minska gapet mellan ekonomi och sociologi, samtidigt som det lovar beslutsfattare en möjlighet att samhällliga

problem kan lösas utan tillskott av mer ekonomiskt kapital (Portes 1998, s. 2f). Samtidigt är socialt kapital, som jag visat ovan, långt ifrån en mirakelkur. Att ha socialt kapital kan vara en stor tillgång, men att vara utan är en minst lika stor nackdel.

Att tolka de resultat som uppsatsen presenterar är en ideologisk fråga. Resultaten visar att en ansevärd del av elevens resultat kan sägas bestå i poäng som ärvt i någon form – antingen direkt genom föräldrarnas utbildning och yrkesposition respektive genom etnisk bakgrund och kön, eller indirekt genom tillgång till socialt kapital, en tillgång som i sin tur påverkas av bakgrundsfaktorer. Samtidigt visar också resultaten att elevens resultat till en än större del består av skillnader som inte kan förklaras av denna modell – förmåga, ansträngning såväl som andra omständigheter. Om, vilket resultaten antyder, var femte eller sjätte poäng är ”ärvd” – är det då mycket eller litet?

Det finns inget klart svar på den frågan, bara samhälleliga normer. Men det torde knappast finnas någon oenighet kring, att om vårt utbildningssystem öppet tilldelade extrapoäng för föräldrarnas utbildning eller minuspoäng för utomsvenskt påbrå skulle det anses orättfärdigt och förlegat. Därför anser jag det befogat att, med Brown (1990) tala om en parentocracy, eller en samhällelig reproduktion i Bourdieus mening; inte främst för att chansen att nå akademisk framgång är olika stor för olika individer utan för att denna åtskillnad sker i det fördolda (Bourdieu 2008, s. 33f).

Uppslag för framtida forskning

Min förhoppning med denna uppsats är att ha givit svar på en del frågor om hur tillgången till socialt kapital påverkar elevens betyg. Samtidigt tycks det som att för varje fråga som besvarats, har en ny fråga uppstått.

Som nämnts i materialdiskussionen är svenskfödda elever och elever med välutbildade föräldrar överrepresenterade i materialet. Även om det – såvitt jag kan se – inte finns någon teoretisk grund för att anta att socialt kapital skulle fungera annorlunda för sådana elever än för andra, är det ytterst en fråga som endast kan besvaras empiriskt. Ett ämne för framtida forskning vore således att undersöka om det resultat som presenterats i denna uppsats också återfinns på mindre orter, i mer svenskleska skolor och bland elever med mindre välutbildade föräldrar.

Föräldrarnas bildningsnivå är också intressant ur en annan aspekt. Under analysen upptäcktes – som ett bi-fynd – att elevens betyg tycktes påverkas mer av faderns utbildningsnivå och yrkesposition än av moderns. Eftersom detta föll utanför studiens syfte, fick detta spår lämnas

därhän. För att bättre förstå hur fördelar och nackdelar överförs mellan generationer, vore ett annat ämne för framtida studier att undersöka vad som ligger bakom denna skillnad. Är det så att familjens status även idag är mer tydligt kopplad till faderns status, eller beror skillnaden enbart på att utbildningsnivå och yrkesposition varierade mer mellan fäder än mellan mödrar?

I de resultat som presenterats ovan återfinns ett starkt samband mellan att bo med båda sina föräldrar och att prestera bra i skolan. Samtidigt erbjuder detta mått ingen egentlig förklaring till varför detta samband återfinns. För framtida forskning vore det således intressant att studera om – och i så fall under vilka omständigheter – ombildade familjer, adoptivfamiljer eller andra typer av familjer kan erbjuda en lika stark källa till socialt kapital som sammanhållna familjer. En sådan undersökning skulle starkt bidra till förståelsen om hur fördelar och nackdelar förmedlas mellan generationer.

Ett fjärde uppslag för framtida forskning, är att genom longitudinella studier undersöka hur olika individers tillgång till socialt kapital förändras över tid. Här vore det också intressant att närmare undersöka varför flickor rapporterar bättre tillgång till vissa former av socialt kapital, medan pojkar rapporterar bättre tillgång till andra former. En longitudinell studie skulle också kunna visa om fördelningen av socialt kapital får en allt tydligare polariserande effekt vartefter individen blir äldre, eller om de utjämnande tendenser som kunde anas i resultaten består.

Referenser

- Andersson, Anton (2012) *Inequality in the Distribution of Social Capital - Social Background Factors and Access to Social Capital among Labor Market Entrants*. Master thesis. Stockholms Universitet: Stockholm
- Ball, Stephen J. (2003) *Class Strategies and the Education Market: The Middle Classes and Social Advantage*. New York: RoutledgeFalmer.
- Becker, Gary S. (1962) Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. Ur: *The Journal of Political Economy*, Vol. 70 (5:2) s. 9-49
- Behtoui, Alireza (2004) Unequal Opportunities for Young People with Immigrant Backgrounds in the Swedish Labour Market. Ur: *Labour* 18 (4) s. 633–660
- Behtoui, Alireza (2006) *Unequal Opportunities: The Impact of Social Capital and Recruitment Methods on Immigrants and Their Children in the Swedish Labour Market*. Linköping: Linköping University
- Behtoui, Alireza (2007) The Distribution and Return of Social Capital: Evidence from Sweden. Ur: *European Societies*, 9:3, s. 383-407, DOI: 10.1080/14616690701314093
- Behtoui, Alireza (2013) Social Capital and Stratification of Young People. Ur: *Social Inclusion*, Vol. 1:1: s. 46-58.
- Bourdieu, Pierre (1986) The Forms of Capital. Ur: Richardson, J. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre (2008) Akademisk ordning och samhällsordning. Förord till 1990 års engelska upplaga; ur Bourdieu & Passeron *Reproduktionen*. Lund: Arkiv förlag
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (2008) *Reproduktionen*. Lund: Arkiv förlag
- Broadly, Daniel (2008) Förord till den svenska översättningen; Ur Bourdieu & Passeron *Reproduktionen*. Lund: Arkiv förlag
- Brown, Phillip (1990) The 'Third Wave': Education and the Ideology of Parentocracy. Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 11 (1), s. 65-85
- Burt, Ronald S. (2003) excerpt from 'Structural Holes: The Social Structure of Competition'. Återgivet i Ostrom, Elinor & Ahn, T. K. (red) *Foundations of Social Capital*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.

- Coleman, James S (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. Ur: *American Journal of Sociology*, Vol. 94, s. S95-S120.
- Coleman, James S. (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press
- Collins, Randall (1990) Stratification, Emotional Energy and the Transient Emotions. Ur: Kemper, Theodore D. (red) *Research Agendas in the Sociology of Emotions*. Albany: State University of New York Press
- Devine, Dympna (2009) Mobilising Capitals? Migrant Children's Negotiation of Their Everyday Lives in School. Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 30 (5), s. 521-535, DOI: 10.1080/01425690903101023
- Dijkstra, Anne Bert; Veenstra, René & Peschar, Jules (2004) Social Capital in Education: Functional Communities around High Schools in the Netherlands. Ur: Flap, H & Völker, B (red) *Creation and Returns of Social Capital: A new research program*. London: Routledge
- Dika, Sandra L. & Singh, Kusum (2002) Applications of Social Capital in Educational Literature: A Critical Synthesis. Ur: *Review of Educational Research*, Vol. 72 (1), s. 31-60
- Djurfeldt, Göran; Larsson, Rolf & Stjärnhagen, Ola (2010) *Statistisk verktygslåda – samhällsvetenskapliga orsaksanalyser med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Erickson, Bonnie H. (2004) The Distribution of Gendered Social Capital in Canada. Ur: Flap, H & Völker, B (red) *Creation and Returns of Social Capital: A new research program*. London: Routledge.
- Field, John (2003) *Social Capital*. London: Routledge
- Field, John (2005) *Social Capital and Lifelong Learning*. Bristol: The Policy Press
- Flap, Henk (2004) Creation and Return of Social Capital: A New Research Program. Ur: Flap, H & Völker, B (red) *Creation and Returns of Social Capital: A new research program*. London: Routledge.
- Flap, Henk & Völker, Beate (2004) Preface. Ur: Flap, H & Völker, B (red) *Creation and Returns of Social Capital: A new research program*. London: Routledge.

Flores-Gonzalez, Nilda (2005) Popularity versus Respect: School Structure, Peer Groups and Latino Academic Achievement. Ur: *International Journal of Qualitative Studies in Education*, Vol 18 (5), s. 625-642, DOI: 10.1080/09518390500224945

Frykman, Jonas (1998) *Ljuskande framtid! Skola, social mobilitet och kulturell identitet*. Lund: Historiska media

Guðmundsson, Gestur & Mikiewicz, Piotr (2012) The Concept of Social Capital and its Usage in Educational Studies. Ur: *Studia Edukacyjne*, Vol. 22, s. 55-79.

Heath, Sue; Fuller, Alison & Johnston, Brenda (2010) Young People, Social Capital and Network-based Educational Decision-making. Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 31(4), s. 395-411, DOI: 10.1080/01425692.2010.484918

Helland, Håvard (2007) How Does Social Background Affect the Grades and Grade Careers of Norwegian Economics Students? Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 28 (4), s. 489-504

Helland, Håvard & Støren, Liv Anne (2011). Sosial reproduksjon i yrkesfagene. Hvordan påvirker bakgrunnsfaktorer hvilken type kompetanse yrkesfagelever oppnår? Ur: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 52 (2) s. 151-179

Hodgetts, Katherine (2008) Underperformance or 'Getting it Right'? Constructions of Gender and Achievement in the Australian Inquiry into Boys' Education. Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 29 (5), s. 465-477

Johansson, Helena & Höjer, Ingrid (2012) Education for Disadvantaged Groups — Structural and Individual Challenges. Ur: *Children and Youth Services Review* Vol. 34 (6), s. 1135–1142

Jones, Susan & Myhill, Debra (2004) 'Troublesome Boys' and 'Compliant Girls': Gender Identity and Perceptions of Achievement and Underachievement. Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 25 (5), s. 547-561

Jonsson, Jan O. (2001). Utbildning som resurs under skoltiden och för framtiden: uppväxtfamilj och skolgång. Ur: Jonsson, J. O.; Evertsson, M. ; Brodin Låftman, S. & Östeberg V. (red.) *Barns och ungdomars välfärd : antologi från Kommittén Välfärdsbokslut*, Statens offentliga utredningar 2001:55, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

- Kemper, Theodore D. (1990) *Social Relations and Emotions: A Structural Approach*. Ur: Kemper, Theodore D. (red) *Research Agendas in the Sociology of Emotions*. Albany: State University of New York Press
- Kimmel, Michael (2010) *Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdocument om "pojkkrisen"*. Statens offentliga utredningar 2010:53. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Lareau, Anette (2002) *Invisible Inequality: Social Class and Childrearing in Black Families and White Families*. Ur: *American Sociological Review*, Vol. 67 (5), s. 747-776
- Lauglo, Jon (1999) *Working Harder to Make the Grade: Immigrant Youth in Norwegian Schools*. Ur: *Journal of Youth Studies*, Vol. 2 (1), s. 77-100, DOI: 10.1080/13676261.1999.10593025
- Lauglo, Jon (2010) *Unge fra innvandrerfamilier og sosial kapital for utdanning*. Oslo: Norges Forskningsråd
- Lazarsfeldt, Paul F. & Merton, Robert K. (1954) *Friendship as Social Process: A Substantive and Methodological Analysis*. Ur: Berger, Morroe; Abel, Theodore & Page, Charles H. (red) *Freedom and Control in Modern Society*. New York: D. Van Nostrand Company, Inc.
- Lin, Nan (1982) *Social Resources and Instrumental Action*. Ur: Marsden, Peter V. & Lin, Nan (red) *Social structure and network analysis*. Beverly Hills, CA: Sage Publications
- Lin, Nan (1999) *Building a Network Theory of Social Capital*. Ur: *Connections* Vol. 22 (1), s. 28 - 51
- Lin, Nan (2001) *Social Capital*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lind, Daniel (2009) *Mellan dröm och verklighet. Frihet och livschanser i framtidens Sverige*. Stockholms: Premiss
- Loury, Glenn C. (1977) *A Dynamic Theory of Racial Income Differences*. Ur: Wallace & LaMond (red.) *Women, Minorities & Employment Discrimination*. Lexington: Lexington Books
- McPherson, Miller; Smith-Lovin, Lynn & Cook, James M. (2001) *Birds of a Feather: Homophily in Social Networks*. Ur: *Annual Review of Sociology*, Vol. 27, s. 415-444
- Menard, Scott (2002) *Applied Logistic Regression Analysis*. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications

- Ostrom, Elinor & Ahn, T. K. (2003) Introduction. Ur: Ostrom, Elinor & Ahn, T. K. (red) *Foundations of Social Capital*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Portes, Alejandro (1998) SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology. Ur: *Annual Review of Sociology*. 1998. 24:1.24
- Putnam (1993) *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Roth, Tobias & Salikutluk, Zerrin (2012) Attitudes and Expectations: Do Attitudes Towards Education Mediate the Relationship Between Social Networks and Parental Expectations? Ur: *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 33 (5), s. 701-722, DOI: 10.1080/01425692.2012.668835
- Sewell, William H.; Haller, Archibald O. & Portes, Alejandro (1969) The Educational and Early Occupational Attainment Process. Ur: *American Sociological Review*, Vol. 34 (1), s. 82-92
- Skolverket (2012) *Betyg i grundskolan läsår 2011/12*. Jämförelsestatistik, tillgänglig: <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik/grundskola/betyg-ak-9/betyg-i-grundskolan-lasar-2011-12-1.184945>
- de Soto, Hernando (2004) *Kapitalets mysterium: varför kapitalismen segrar i västerlandet och misslyckas på andra håll*. Stockholm: Atlantis
- Stanton-Salazar, Richardo D. (2001) *Manufacturing Hope and Despair*. New York: Teachers College Press
- Stanton-Salazar, Richardo D. (2010) A Social Capital Framework for the Study of Institutional Agents & Their Role in the Empowerment of Low-status Students & Youth. Ur: *Youth & Society* Vol. 43, s. 1066-1109
- Statistiska Centralbyrån (2013) *Befolkningens utbildning*. Jämförelsestatistik, tillgänglig: ”http://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Utbildning-och-forskning/Befolkningens-utbildning/Befolkningens-utbildning/9568/2012A01P/”
- Strawn, Clare L. (2003) *The Influences of Social Capital on Lifelong Learning Among Adults Who Did Not Finish High School*. NCSALL Occasional Paper. Cambridge, MA: Harvard Graduate School of Education

Sundbom, Lars & Sidebäck, Göran (2008) *Utbildningssamhällets underklass? En registerstudie om unga vuxna med låg utbildning*. Mälardalens högskola.

Ulfsson, Ylva (2006) *Yrke, Status och Genus: En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Göteborg: Göteborg University

Van der Gaag, Martin & Snijders, Tom (2004) Proposals for the Measurement of Individual Social Capital. Ur: Flap, H & Völker, B (red) *Creation and Returns of Social Capital: A new research program*. London: Routledge

Vaquera, Elizabeth & Kao, Grace (2008) Do You Like Me as Much as I Like You? Friendship Reciprocity and its Effects on School Outcomes Among Adolescents. Ur: *Social Science Research* Vol 37, s. 55-72

Vryonides, Marios (2009) Applying Bourdieu's Concepts of Social and Cultural Capital in Educational Research in Greece and Cyprus. Ur: Robson, Karen & Sanders, Chris (red) *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu*. Dordrecht: Springer Science + Business Media B.V.

Woolcock, Michael (2001) The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes, OECD: Tillgänglig:
“<http://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>”

Bilagor

Bilaga 1: Svarsfrekvens och spridning för inkluderade variabler

Regressionsmetodens användbarhet beror på de variabler som ingår. I tabell 6 presenteras svarsfrekvensen (N) och variabelernas spridning: deras lägsta och högsta värden, deras aritmetiska medelvärde och standardavvikelse. Dessutom inkluderas ett mått på variabelns skevhet. Eftersom vissa variabler – till exempel föräldrarnas yrke och utbildning – är baserade på det högsta värdet, är det troligt att fler svar kommer ligga nära variabelns maxvärde än nära dess minsta värde. Detta kan medföra att fördelningen inom variabeln är skev, alltså att spridningen i variabelvärden är större på ena sidan av medianen än den andra. Vid en grafisk representation visar sig en skev fördelning som en puckel där ena sidan är mer flack och utdragen än den andra.

Tabell 6.
Spridning och svarsfrekvens för de variabler som används i uppsatsen

	N	min	max	Medelvärde	Standard- avvikelse	Skevhet
Betyg	1074	0	320	212,66	55,235	-0,909*
Föräldrarnas utbildning	1214	9	15	13,787	1,6452	-0,918*
Föräldrarnas yrkesposition	1153	138	989	798,2428	176,0566	-1,340**
Flicka	1195	0	1	0,4854	0,4999	0,059
ONW1 (1)	1234	0	1	0,0381	0,1915	4,832***
ONW2 (1)	1234	0	1	0,0827	0,2755	3,035***
Båda föräldrar (1)	1234	0	1	0,6548	0,4756	-0,652*
Familjens kontakter (2)	1234	-2,4920	2,3953	0	1	-0,116
Föreningar (1)	1234	0	3	0,5632	0,6263	0,752*
Vänners attityd (2)	1234	-4,6472	1,4437	0	0,9894	-1,066**
Vänner i samma skola (2)	1234	-2,2910	,94788	0	0,9923	-0,762*

Tabell 6. Spridning och svarsfrekvens för de variabler som används i uppsatsen. (1) Dessa variabler uppvisar inget bortfall, eftersom elever som inte svarat hamnat i referensgruppen (värde noll). (2) Dessa variabler är skapade genom faktoranalys med medelvärdessubstitution. Därför har de inget bortfall, och är centrerade runt noll med en standardavvikelse på ett.

** indikerar signifikant skev fördelning. ** indikerar signifikant skev fördelning som kan påverka resultatet (vilket, enligt Miles & Shevlin (2011, s. 74), innebär "that it might have an impact on [the] parameter estimates, but that it's probably OK"). *** indikerar slutligen en signifikant skev fördelning med stor risk för påverkan på resultatet.*

En utpräglad skevhet kan göra att regressionslinjen framstår som en bättre beskrivning av datamaterialet än den faktiskt är, alltså att R^2 överskattas. Som tabellen visar är så gott som alla variabler skevt fördelade. Samtliga variabler utom kön och familjens kontakter uppvisar en signifikant skevhet. Graden av skevhet ligger dock i de flesta fall inom ramen för vad som kan anses som acceptabelt (jfr Miles & Shevlin 2011). Detta innebär att risken för att R^2

överskattats inte är överhängande. Endast två variabler har en högre skevhet än vad som Miles & Shevlin ser som godtagbart: de två måtten på invandrarbakgrund. Trots risken för att dessa variabler påverkar resultatet, kommer de inkluderas i analysen eftersom de är dikotoma (antingen-eller variabler). Eftersom datainsamlingen inte speciellt utformades för att inkludera elever som är födda i ett ONW-land²³ eller vars föräldrar är födda i ett ONW-land är denna skevhet att vänta.

²³ ONW-länder innebär länder utanför det som i vardagligt tal kallas för "västvärlden": Afrika, Asien utom Japan, Oceanien utom Australien och Nya Zeeland, Sydamerika och Östeuropa.

Bilaga 2: Föreningar

Urvalet av vilka föreningar som skulle klassas som skolföreningar respektive andra föreningar har, som beskrivits ovan, sin grund i ett teoretiskt antagande. Detta antagande är att medan alla föreningar utgöra institutionaliserat socialt kapital, gör deras inriktning att detta kapital är mer eller mindre användbart för olika handlingar (jfr Putnam 1993). Eftersom denna studie fokuserar på skolresultat, är det naturligt att anta att vissa föreningar erbjuder större hjälp att lyckas i skolan än andra föreningar. Sådana föreningar borde ha det gemensamt att de är lokala, präglas av likhet i ålder och social situation, har som syfte att göra något som direkt påverkar medlemmarna, och som i stor utsträckning leds av vuxna som är en del av lokalsamhället eller till och med föräldrar eller lärare.

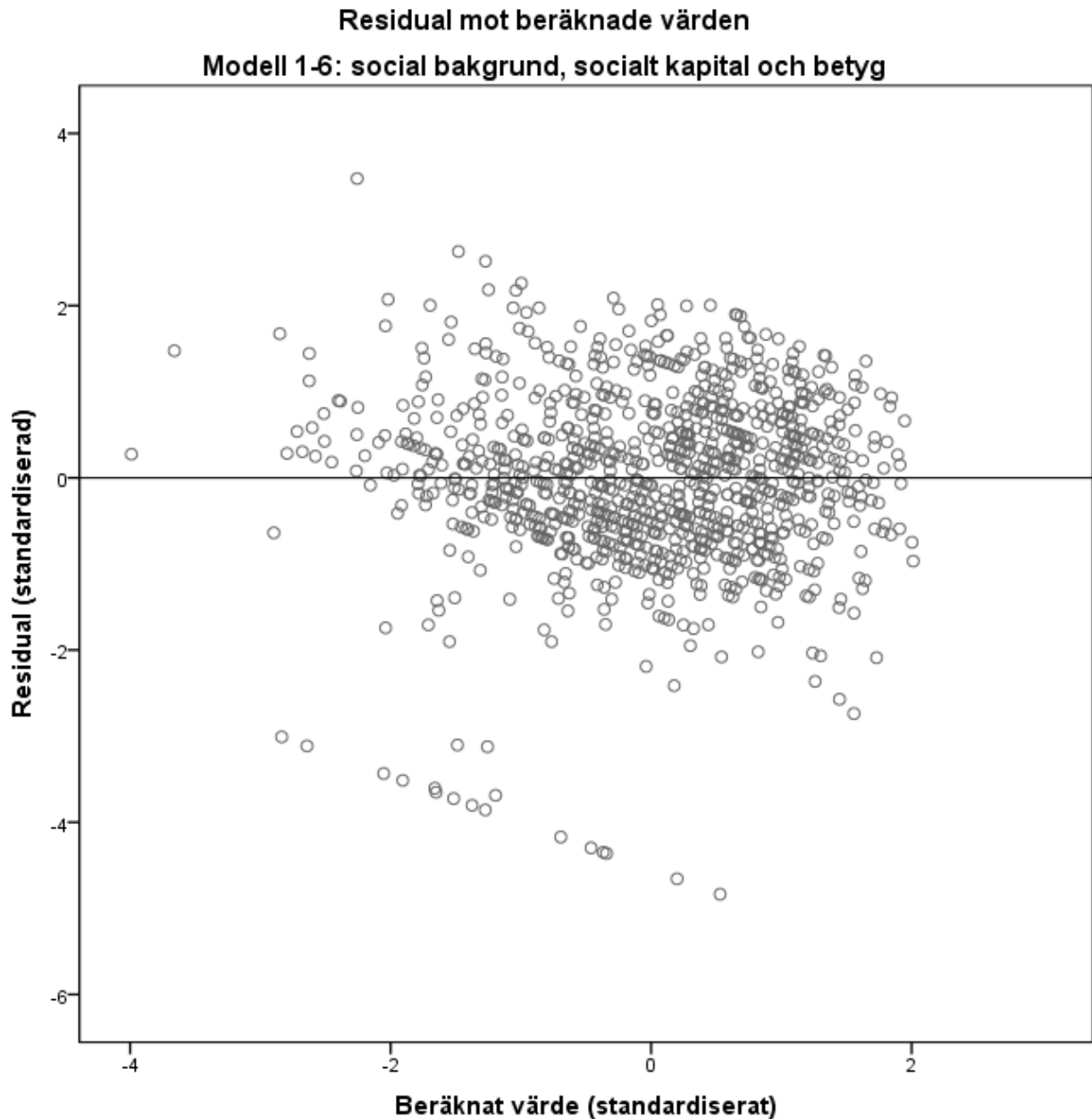
För att testa detta antagande empiriskt gjordes dock en regressionsanalys för varje enskild förening som förklaringsfaktor för elevens betyg. Dessa resultat presenteras nedan. I den första modellen presenteras förklaringsstyrkan hos varje typ av föreningsmedlemskap, i den andra modellen presenteras dessa resultat kontrollerade för bakgrundsfaktorer.

Tabell 7. OLS-regression
Samband mellan olika föreningar och betyg i skolan.
Kontrollerat för bakgrundsvariabler.

	Föreningar	Bakgrundsfaktorer
Elevråd	,103***	,119***
Skoltidning	,044	,054 ⁺
Scouter	,046	,055 ⁺
Idrottsförening	,134***	,075*
Kulturförening	,044	,026
Samfund	,060 ⁺	,034
Intresseorganisation	,005	-,019
Ungdomsförbund	,007	-,003
Kontrollvariabler		
Utbildning		,272***
Yrke		,082*
Flicka		,139***
ONW1		-,110***
ONW2		-,062*
Sammanhållen familj		,115***
Justerat R ²	,043	,185

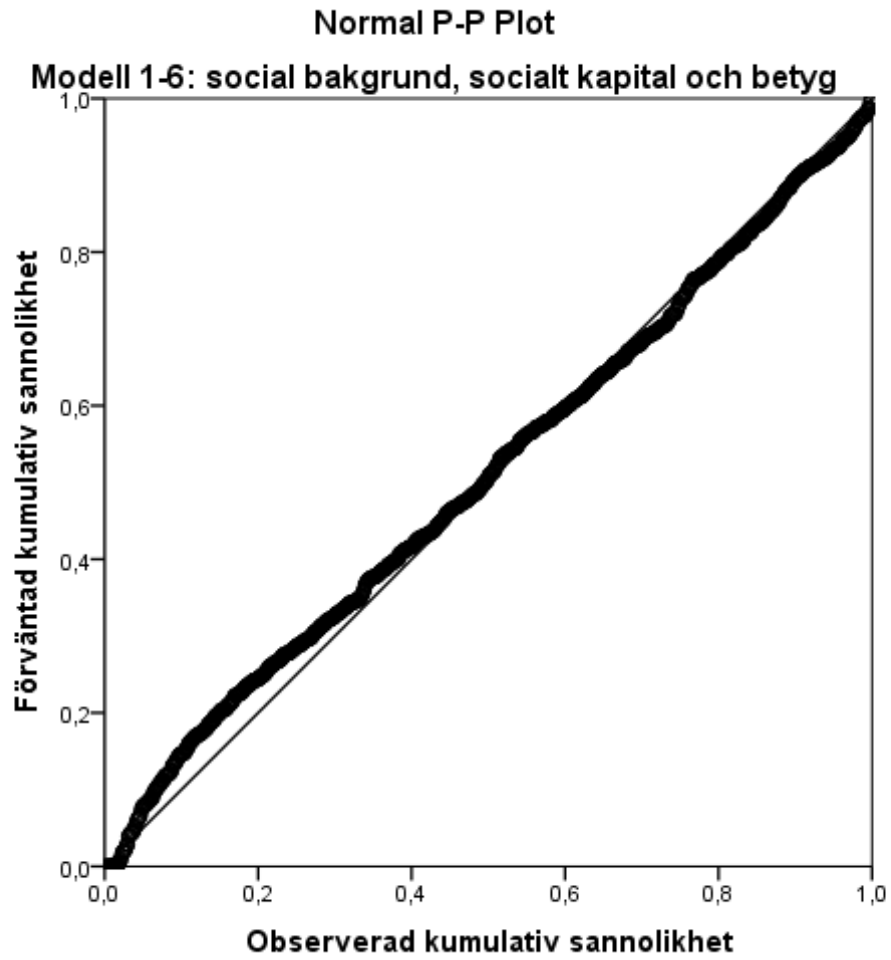
Tabell 7. Samband mellan olika föreningar och betyg i skolan. Kontrollerat för bakgrundsvariabler. ⁺ indikerar ett nästan-signifikant samband ($p < 10\%$). * indikerar ett signifikant samband på 5% p-nivå. ** indikerar ett signifikant samband på 1%-nivå medan *** indikerar en signifikansnivå på minst 0,1%.

Bilaga 3: Residualredovisning

Figur 3. Residual mot beräknade värden för modell 1-6: social bakgrund, socialt kapital och betyg. Referenslinje vid 0.

Residualen uppvisar långt ifrån en perfekt normalfördelad spridning. Framförallt en serie extremt låga värden mellan -3 och 0,75. Dessutom finns en tendens till större spridning vid högre predicerade värden. Jag har dock gjort mitt yttersta för att genomsöka regressionsmodellen, utan att finna vare sig någon nämnvärd multikollinearitet eller interaktion mellan olika variabler. Därför är min mening att spridningen runt de predicerade värdena måste anses som godtagbar.

Figur 4. P-P Plot för standardiserad residual vid regression av modell 1-6: samband mellan social bakgrund, socialt kapital och betyg.